

OVERZICHT BUNDEL MET ZIENSWIJZEN VAN PARTICIPANTEN

Registratienummer	Participant	Plaats
90322444	Particulier	Leiden
90385399	Particulier	Amsterdam
90954874	Stichting Milieuzorg Zeist e.o.	Driebergen-Rijsenburg
90955095	Milieu Centraal	Utrecht
90963798	Particulier	Leusden
90973384	GGD GHOR Nederland	Utrecht
90977377	VNO-NCW / MKB-Nederland	's-Gravenhage
90979503	Particulier	Sint-Michielsgestel
90983185	Renewi	Eindhoven
90983353	Vereniging Afvalbedrijven	's- Hertogenbosch
90984612	Interprovinciaal Overleg (IPO)	's- Gravenhage
90988238	NVRD	Arnhem
90992398	MVO Nederland	Utrecht
90993093	Particulier	Deventer
90993997	Jongerenmilieuraad	Wageningen
91334423	PSP'92 Gelderland	Arnhem
91883457	Ministry of Environment of Denmark	Odense (Denemarken)

Aanbevelingen voor 0 emissies [2050](#):

1 Stop subsidies aan grote vervuilers, b. v. Schiphol, Tata Steel. Geen kernenergie!

(toelichting bijlage 1)

2 Consuminderen, vlees+zuivel vervangen.

(toelichting bijlage 2)

3 NU plastic vervangen door composteerbaar materiaal. (toelichting bijlage 3)

4 Voedselkast in elke wijk. (toelichting bijlage 4)

5 Verbieden van hout-en houtskoolstook+vuurwerk.

6 Gratis en goed openbaar vervoer.

Subsidiestop vervuilende bedrijven en kerncentrale. Gezondheidsschade omwonenden. Schiphol: veel CO2 uitstoot, dus klimaatverandering. Luchtvaart: komende 20 jaar niet emissievrij en stil. Nachtvluchten (tussen 22 en 6 uur) verbieden. Fors krimpen t/m [2045](#). Tata Steel: Gezondheidsschade omwonenden, zeer vervuilend. Milieu eisen stellen + handhaven. Kernenergie vormt risico voor de volksgezondheid bij calamiteiten en door proliferatie. Toekomstige generaties van alle soorten kunnen tot 1 miljoen jaar schade ervaren van het giftig afval. Eindberging = niet geregeld. Dus: stoppen met kernenergie. Klimaatdoelen worden zonder kernenergie gehaald. Zie artikel E D, economie, [30 aug 2022](#), interview Merlijn van Dijk met TU onderzoeker Auke Hoekstra.

Share

Favourite

Delete

More

2consuminderen en milieuvriendelijker
consumenten = nodig voor het klimaat. Wel
zo dat ieder gezond eten heeft.

Producten waar 10.000 + liter water per kilo
voor nodig is, (vlees en cacao) 10% meer
belasten. Reclame cacao+vlees verbieden.
Vegan vleesvervangers, peulvruchten
+groente 10% goedkoper.

2Het verbouwen van wat eigen groente en
fruit bevorderen. Goed idee:ledereen die
GEEN tuintje huurt of heeft, kan zich
inschrijven bij gemeente voor 2 vierkante
meter gratis grond, waarvoor gemeenten
grond opkopen op kosten van landelijke
overheid. Voorwaarde :op die 2 vierk m iets
eetbaars verbouwen. Landelijke overheid
kan ook jaarlijks via gemeenten voor elke
inwoner die dat bestelt, een paar zakjes
gratis biologische zaden ter beschikking
stellen.

Plastic vervangen: in 1x landelijk invoeren.

Nu is namelijk de afvalstroom van milieuvriendelijke alternatieven nog te klein.

Zie www.change.inc: Dit zijn 7 biobased alternatieven voor plastic verpakkingen.

Het moet echt snel. Consumenten krijgen plastic opgedrongen, kunnen er nauwelijks omheen. Terwijl het zo slecht is voor de aarde en alles en iedereen.

Voedselkastje in elke wijk. Daar kunnen mensen die onbereid en hygienisch verpakt voedsel over hebben het kwijt. En anderen die het nodig hebben nemen het mee. Deze kastjes moeten wel goed onderhouden worden, om rommel en viezigheid te voorkomen. Dus: zet daarvoor betaalde krachten of betaalde vrijwilligers in.

Ik vind dat langs elke waterkant in heel Nederland ,20 centimeter ongerept natuur moet groeien.

Het is namelijk in de wet vastgelegd dat je er niet aan mag komen.

Aan het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Directie Participatie
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Zeist, 03 oktober 2022

Betreft: Zienswijze Stichting Milieuzorg Zeist e.o. inzake 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) Nationaal Milieuprogramma (NMP)'

*'Living in harmony with nature'*¹

én

*'Nederland natuurinclusief'*²

én

*'Niet alles kan (meer) overal'*³

Geachte Minister,

Bij bekendmaking in de media is de: 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau Nationaal Milieuprogramma' voor de periode van 24 augustus t/m 04 oktober 2022 voor het indienen van zienswijzen ter inzage gelegd. De Stichting Milieuzorg Zeist e.o. maakt gaarne van de geboden gelegenheid gebruik een zienswijze op de: 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau Nationaal Milieuprogramma' in dienen. Eerst zal nog kort bij het planproces worden stilgestaan, waarna een inhoudelijke reactie zal worden gegeven. Afgesloten zal worden met een conclusie.

1. Planproces

Het Nationaal Milieuprogramma is dan één van de programma's zoals deze al is aangekondigd in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). T.a.v. de NOVI vindt thans een nadere uitwerking plaats op basis van de zogenaamde NOVEX-gebieden, in totaal 16 gebieden.

Ten behoeve van het Nationale Milieuprogramma is dan eerst een Nationaal Milieubeleidskader (NMK) opgesteld, waarvoor indertijd een consultatie heeft plaatsgevonden. Binnen dat kader heeft de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. indertijd reeds een inspraakreactie ingediend (zie ook Bijlage 1: 'Inspraakreactie Stichting Milieuzorg Zeist e.o. inzake consultatie Nationaal Milieubeleidskader'), evenals is ook nog een aanvullende reactie ingediend (zie in deze ook Bijlage 2: 'Aanvullende reactie Stichting Milieuzorg Zeist e.o. inzake consultatie Nationaal Milieubeleidskader').

¹ Zie o.a. de website www.harmonywithnatureun.org en bijvoorbeeld ook de publicatie UN: 'Making peace with nature – A scientific blueprint to tackle the climate, biodiversity and pollution emergencies (UN environmental programme, 2021)'.

² Zie o.a. 'Natuurverkenning 2050 – Scenario Natuurinclusief' (WUR, 2022) en ook het rapport: 'Natuurinclusief Nederland (RLI, 2022)'.

³ Zie ook het eindrapport: 'Niet alles kan overal (Commissie Remkes, 2020)'.

Thans wordt dan een volgende stap gezet. T.b.v. van de Nationaal Milieuprogramma zal dan een zogenaamde m.e.r.-procedure worden gevolgd, teneinde de effecten van dat programma in beeld te kunnen brengen. Daartoe is dan door het Ministerie de zogenaamde: 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau Nationaal Milieuprogramma' ter inzage gelegd. Daarnaast is ook een: 'Ontwerp-Participatieplan' ter inzage gelegd. Op beide documenten kan dan een reactie worden gegeven.

Verder is door de Staatssecretaris bij schrijven van 1 juli 2022 naar de Tweede Kamer een uitzetting gegeven voor de noodzaak van een Nationaal Milieuprogramma (zie in deze ook 'Brief NMP', d.d. 1 juli 2022). Daarbij wordt dan niet alleen een relatie gelegd met de NOVI en het NMK, maar ook met de 'Sustainable Development Goals (SDG's) van de UN, de Green deal van de Europese Unie, maar ook bijvoorbeeld met het: 'EU Zero Pollution Action Plan (ZPA)'. Kern daarbij is een integrale benadering van diverse opgaven, hetgeen de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. uiteraard van harte ondersteunt. Het NMP dient daarbij dan als een 'Koersboek' te worden gezien teneinde in 2050: *'de veiligheid en gezondheid van onze leefomgeving zodanig te verbeteren dat negatieve omgevingseffecten op onze gezondheid naar een verwaarloosbaar laag niveau zijn gebracht'*.

2. Inhoudelijke aspecten

Alvorens op de NRD zelf in te gaan, zal toch eerst nog een meer algemene reactie worden gegeven, waarna bij een aantal meer specifieke aspecten zal worden stilgestaan.

2.1 Algemeen

Op zich wordt het door de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. de gewaardeerd dat men de zogenaamde 'planetary boundaries' als uitgangspunt voor toekomstige ontwikkelingen neemt. In de inspraakreactie van de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. op het NMK is daarbij al stilgestaan. Duidelijk is dat door de menselijke activiteiten t.a.v. het klimaat, de biodiversiteit en de verontreiniging door bepaalde stoffen, inclusief nutriënten, inmiddels de grenzen van de aarde zijn bereikt, hetzij (ver) overschreden (zie in deze ook diverse rapporten IPCC, IPBES, Living Planet Reports WNF, etc.). Daarbij is het zo dat het steeds duidelijker wordt dat de diverse crisissen elkaar nog verder versterken, hetgeen een echt integrale aanpak waarbij de (draagkracht van de) aarde/natuur (lees: ecosystemen) centraal staat o.i. dringend noodzakelijk maakt. In die zin zullen we dus geheel anders moeten gaan leven, waarbij de menselijke voetafdruk (lees: 'ecologische voetafdruk') in overstemming komt met de draagkracht van de aarde, inclusief de er voorkomende ecosystemen/natuur. Dat er in die zin dus een echte 'systeem-verandering' nodig is. Dat er daarvoor dan een grote urgentie is blijkt dan tevens ook uit de SDG's van de UN, het Klimaatakkoord (van Parijs 2015), de diverse Biodiversiteitsverdragen (in kader COP Biodiversity), etc.. In die zin zet met name de UN met het thema: *'Living in harmony with nature'* de daadwerkelijk opgave waar we met zijn allen voor staan hoog op de (politieke) agenda⁴ (zie in deze ook onderstaande fig.: *'Bending the curve (naar IIASA, 2020)'*).

⁴ Zie dus o.a. de website www.harmonywithnatureun.org en bijvoorbeeld ook de publicatie UN: 'Making peace with nature – A scientific blueprint to tackle the climate, biodiversity and pollution emergencies (UN environmental programme, 2021)'

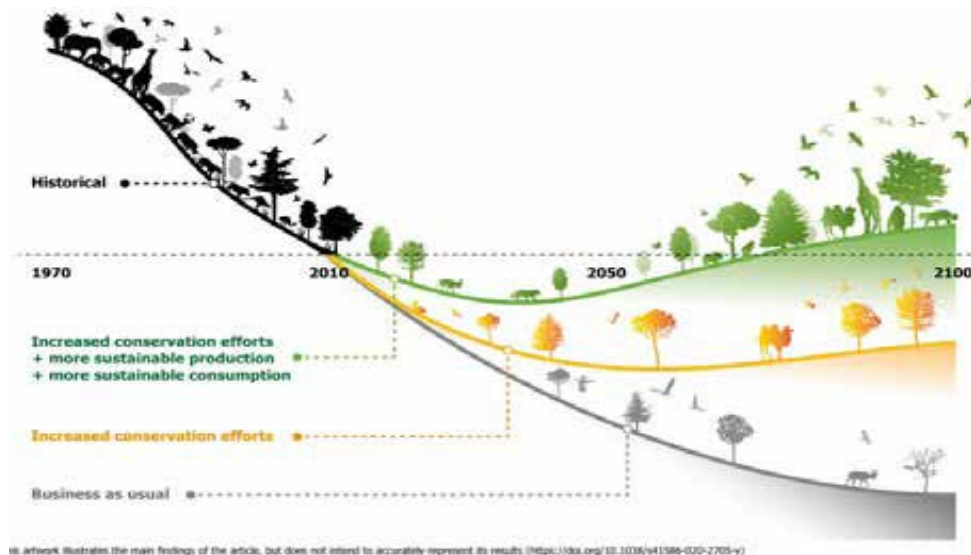

Fig.: 'Bending the curve (naar IIASA, 2020)'

Bezien we dan vanuit dat perspectief het voorliggende programma dan komt men wel op basis van de 'planetary boundaries' en de wereldwijde opgaven die daaruit volgen in het NRD (en dus uiteindelijk ook het NMP) tot een drietal hoofdthema's, namelijk:

- Vitale ecosystemen i.r.t. grenzen biodiversiteit;
- Gezonde leefomgeving i.r.t. pollution;
- Duurzame circulaire economie i.r.t. klimaat,

evenals wordt ook naar de samenhang tussen de betreffende hoofdopgaven gekeken (zie in deze ook de onderstaande Fig. : 'De drie opgaven in samenhang (uit: Brief Ministerie I & W, d.d. 1 juli 2022)'), hetgeen op zich wordt gewaardeerd, maar als we dan de: 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau Nationaal Milieuprogramma' bezien beperkt men zich wat betreft de 'scope' toch met name tot de milieugevolgen die bepaalde activiteiten te weeg te brengen t.a.v. de betreffende hoofdopgaven, althans die m.b.t. de biodiversiteit en het klimaat. Het argument daarvoor is dan dat de hoofdopgaven natuur/biodiversiteit en klimaat bij andere Ministeries aan de orde zijn.

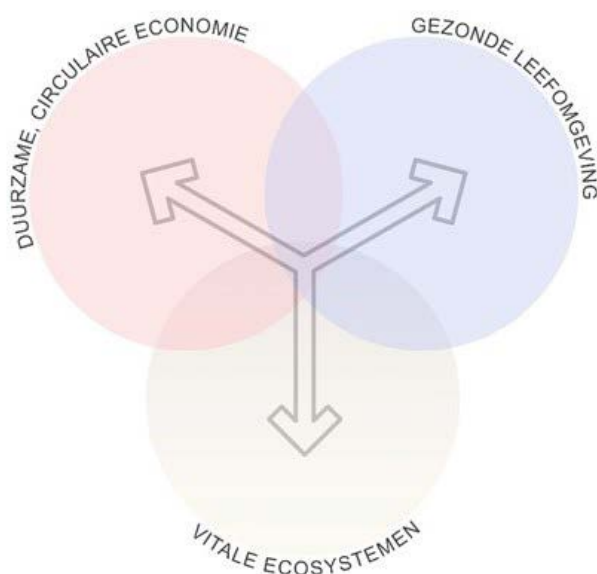

Fig. : 'De drie hoofdopgaven in samenhang (uit: Brief Ministerie I & W, d.d. 1 juli 2022)

Nederland Natuurinclusief

Wil je o.i. evenwel tot een echte aanpak van de grote opgaven komen waar we allen voor staan dan zal die aanpak o.i., zoals ook hiervoor al aangegeven, dus ook echt integraal moeten zijn, dus zouden thema's (en de bijbehorende doelen) als biodiversiteit en ook die m.b.t. het klimaat ook direct in het NMP moeten landen. Meer in het bijzonder zou een en ander ook veel meer gebiedsgericht moeten worden uitgewerkt en dat dan bij voorkeur op de schaal van Nederland als geheel.

Zoals het Ministerie ongetwijfeld bekend wordt inmiddels door het PBL aan diverse toekomstscenario's voor Nederland gewerkt, waarbij o.a. aan het toekomstscenario: 'Nederland Natuurinclusief'. Ook door de Wageningen Universiteit zijn daar al een aantal voorstellen/voorzetten voor gedaan, zoals een: 'Natuurlijkere toekomst voor Nederland in 2020 (WUR, 2019)', hetgeen dan nader is uitgewerkt in (o.a.) de: 'Natuurverkenning 2050 - Scenario Natuurinclusief'(WUR, 2022)'. Ook door het RLI is daar op basis van de door haar m.b.t. het natuurbeleid gegeven analyse met het rapport: 'Natuurinclusief Nederland – Natuur overal en voor iedereen (RLI, 2022)' een aanzet toe gegeven, inclusief de aandacht voor het realiseren van een "Basiskwaliteit natuur".

Duidelijk is dat een dergelijk perspectief niet alleen inspirerend is, maar o.i. ook een noodzakelijk perspectief willen we althans de grenzen die de aarde aan ontwikkelingen stelt ook echt gaan respecteren. In dat perspectief zou er o.i. dan niet alleen aandacht moeten zijn voor het terugbrengen van de milieu-effecten (sec) op de natuur tot onder de (daarvoor van toepassing zijnde) kritische (grens)waarden en eigenlijk tot het zogenaamde 'nul-effect-niveau' of natuurlijk nog beter helemaal geen beïnvloeding en het juist versterken van de natuur, dus meteen ook voor de andere opgaven die noodzakelijk zijn voor een algeheel herstel van de biodiversiteit. Meer in het bijzonder gaat het dan o.i. om het wederom verbinden van de diverse natuurgebieden in Nederland met (de eerder door Bleeker geschrapte) robuuste) verbindingen (zie in deze dus o.a. het: 'Onbeperkt houdbaar - Naar een robuust natuurbeleid in Nederland (RLI, 2013)'), dat ook in relatie tot de klimaatverandering⁵, evenals aan het bereiken van een: 'Basiskwaliteit natuur' (vergelijk ook het initiatief van de Vogelbescherming Nederland en o.a. ook het advies van het RLI: 'Natuurinclusief Nederland - Natuur overal en voor iedereen (RLI, 2022)'), zowel voor de buitengebieden, als de binnenstedelijke gebieden, evenals binnen de Natura 2000-gebieden en ook het NNN natuurlijk van een hogere natuurkwaliteit (zie in deze wat betreft Natura 2000-gebieden dus ook de zogenaamde: 'Instandhoudingsdoelen'). Met de agenda: 'Nederland Natuurpositief (Min. LNV et al, 2019)' wordt hier op zich ook aan gewerkt, evenals ook in het kader van het: 'Programma Versterken Biodiversiteit'⁶, maar dat zou dan wel op alle overheidsniveaus moeten worden geïmplementeerd, inclusief dus ook het voorliggende NMP.

In het verlengde hiervan zullen we dus uiteindelijk ook de economie geheel anders moeten gaan inrichten, willen we althans voorkomen dat we de milieuproblemen die daardoor telkenmale ontstaan op de aarde/natuur (en daardoor ook op de mens) blijven afwentelen. Daarbij gaat het dan o.i. niet alleen om het overgaan van een economie die circulair is en die zich dan met name of het (her)gebruik van grondstoffen richt, maar een economie waarin bij voorbaat op alle niveaus rekening worden gehouden met de grenzen die de aarde aan

⁵ Zie in deze o.a. het rapport: 'Robuuste verbindingen en klimaatverandering (Alterra, 2009)'.

⁶ Zie in deze dus ook de: 'Kamerbrief Programma Versterken Biodiversiteit', d.d. 16 oktober 2020.

ontwikkeling stelt. Wat dat betreft spreekt toch o.i. met name ook het zogenaamde model van de: 'Doughnut Economics' zoals dat is ontwikkeld door Kate Raworth de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. bijzonder aan, aangezien dat niet alleen t.a.v. de toekomstige ontwikkeling de grenzen van de aarde als basis neemt, maar tegelijkertijd ook (vanuit rechtvaardigheid) de basisbehoeften van de mens, dus zowel natuur- en mensinclusief is (zie ook onderstaande fig.: 'Doughnut economics (naar K. Raworth, 2016)').

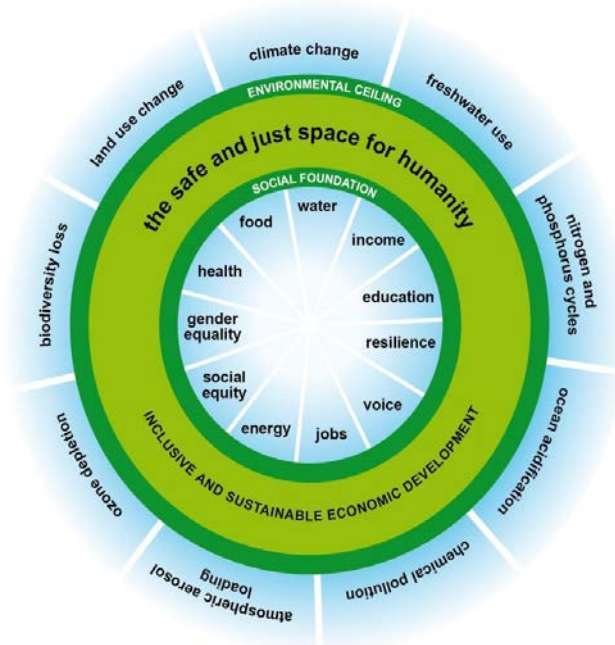

Fig. 'Doughnut economics (naar K. Raworth, 2016)'.

Inmiddels wordt dit model al door enkele steden toegepast, waaronder door Amsterdam (zie in deze o.a. het rapport: 'The Amsterdam City Doughnut – A tool for transformative action' (Amsterdam, 2020)'), waaraan in het NMP een aansprekend voorbeeld zou kunnen worden genomen.

Uiteindelijk gaat het dan met name ook een algehele verandering van de grondhouding (en dus ook het gedrag) van de mens en waarbij de mens zich niet langer als heerser/rentmeester boven de natuur plaatst, maar zich als een integraal deel van die natuur beschouwd, inclusief zich beseft wat dat dan voor omgang met de aarde/natuur betekent (zie in deze ook onderstaande fig.: 'Van Heerser/Rentmeester naar Partner/Participant van de Natuur')⁷.

⁷ Zie in deze overigens o.a. ook de: 'Jonge Klimaat Agenda 3.0' van de Jonge Klimaatbeweging.

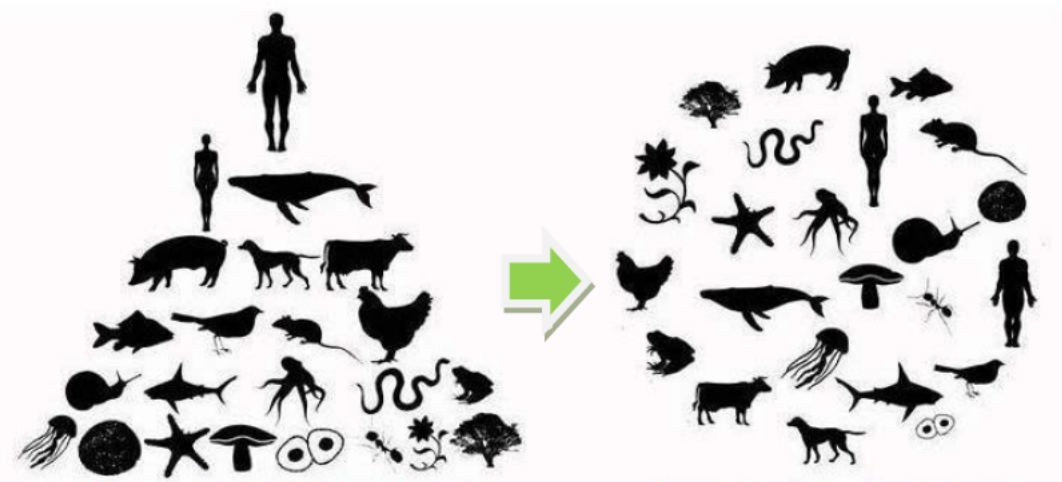

Fig.: 'Van Heerser/Rentmeester naar Partner/Participant van de Natuur'

2.2 Specifieke aspecten

Hierbij zal meer specifiek op bepaalde aspecten worden ingegaan, waarbij de hoofdstukindeling van het 'NRD Nationaal Milieuprogramma' zal worden gevolgd.

In de: 'NRD Nationaal Milieuprogramma' wordt dan eerst ingegaan op de 'Reikwijdte en Doelen van het NMP', dan op de 'Stand van het Milieu, Trends en Opgaven', waarna een 'Doorlijk naar Beleidsmaatregelen en Alternatieven' wordt gegeven. Daarna komt het 'Beoordelingskader' en het 'Vervolg van het Proces en Participatie' aan de orde.

2.2.1 Reikwijdte en Doelen van het NMP

In dit hoofdstuk wordt dan een overzicht gegeven van de reikwijdte en het doel van het Nationaal Milieuprogramma (NMP), dat als nadere concretisering en operationalisering van het Nationaal Milieu Kader (NMK). In het NMK staat dan de bescherming van de gezondheid van de mensen, dieren en planten, het versterking van veerkrachtige ecosystemen en het respecteren van zogenaamde 'planetaire grenzen' centraal. De ambitie is dan dat in 2050 de milieugerelateerde risico's voor de gezondheid en het ecosysteem aanvaardbaar zijn, waarbij de lusten en lasten naar het streefbeeld niet mogen worden afgewenteld op anderen, hier, elders en naar de toekomst. Daarbij is het streven naar een brede welvaart leidend. In het NMK staan dan vier 'Bouwstenen' en tien 'Basisprincipes' centraal.

Reikwijdte NMP

Wat betreft de Reikwijdte van het NMP wordt dan aangegeven dat het NMP zich richt op drie hoofdopgaven, namelijk:

- Vitale ecosystemen;
- Gezonde leefomgeving.
- Duurzame en circulaire economie.

De betreffende thema's hangen dan samen met de Nationale belangen uit de NOVI en de Sustainable/Strategic Development Goals (van de VN).

Afstemming met andere beleidsprogramma's

Zoals ook in de: 'NRD NMP' aangegeven onderscheidt de VN drie planetaire crises, namelijk: 'klimaatverandering', 'biodiversiteitsverlies' en de 'aantasting van ons leefmilieu ('pollution')'. Wat betreft het klimaat wordt dan verwezen naar het Klimaatakkoord en wat betreft de biodiversiteit naar het: 'Programma Versterken Biodiversiteit', beide beleidsprogramma's die dan onder andere Ministeries vallen. Het NMP zal zich in die zin dan ook met name richten op de derde planetaire crisis, de vervuiling van het leefmilieu (met schadelijke stoffen, lawaai afval, onveiligheid, sec., dus met name wat dan vroeger het grijze milieu (sec) werd genoemd.

Wel wordt dan in de: 'NRD NMP' aangegeven dat alhoewel de betreffende drie programma's naast elkaar staan, ze elkaar deels overlappen en versterken, doordat maatregelen van het één ook bijdragen aan de andere. Voor zover de inzet voor het klimaat en biodiversiteit dan raakvlakken heeft met het voorkomen van de aantasting van het leefmilieu, maakt het dan weer wel onderdeel uit van het NMP, zoals dat bijvoorbeeld met de afvalproblematiek voor de energietransitie het geval is. Omgekeerd kan het realiseren van een circulaire economie een bijdrage leveren aan de vermindering van de klimaatverandering en de biodiversiteit.

Alhoewel de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. er waardering voor heeft dat in de: 'NRD NMP' een directe relatie wordt gelegd met het drietal planetaire crisis, dus de: 'planetary boundaries', is zij de mening toegedaan, zoals ook hiervoor al onder het hoofdstuk 2.1: 'Algemeen' aangegeven, dat als we de planetaire crises waar we voor staan daadwerkelijk willen aanpakken dat dan een veel integralere aanpak noodzakelijk is, waarbij de draagkracht van de aarde, inclusief de er levende ecosystemen, ook echt bij al onze activiteiten centraal komt te staan. In die zin zou vanuit dat perspectief o.i. het toekomstscenario: 'Nederland Natuurinclusief' centraal moeten komen te staan, evenals hoe we met zijn allen, dus zowel de overheid, het bedrijfsleven en de burgers daar een positieve wending aan kunnen geven (vergelijk dus ook de agenda: 'Nederland Natuurpositief (Min LNV et al, 2019)'). Dat dan niet alleen door het stellen van duidelijke grenzen aan ontwikkelingen, maar juist ook door een geheel andere wijze van organiseren, werken en leven. Inmiddels zijn hiertoe in het gehele land vele initiatieven ontstaan, ook binnen het bedrijfsleven (zie in deze o.a. het: 'Manifest Nederland Natuurinclusief), dus het zou mooi zijn als we met zijn allen vanuit een dergelijk perspectief een nieuwe koers voor Nederland (en de Wereld) inzetten, waarbij wat betreft de mens niet langer 'welvaart' centraal komt te staan, maar juist wel-zijn, dus kwaliteit van leven in harmonie met de aarde/natuur/leefomgeving.

Juist in die zin zou o.i. ook of met name ook in het NMP juist aan de oplossing van zowel de Biodiversiteitscrisis en ook de Klimaatcrisis een veel centralere plek zal moeten worden, waarbij het duidelijk is dat de klimaatcrises ook met grote gevolgen voor de biodiversiteit en daarmee op het leven op aarde gepaard zal gaan. In die zin zou o.i. dan ook het: '*Leven in harmonie met de aarde*', dus daarbij uitgaande van de draagkracht van de natuur/aarde, dat als drager van al het leven, ook echt als leidend thema van het NMP moeten worden genomen. Dat dan overigens niet alleen rekening houdend met de effecten van onze activiteiten op levende ecosystemen, maar juist ook door een algehele inzet op het herstel daarvan zodat deze ook weer veerkrachtig kunnen worden. Uiteindelijk komt dat gezien de vele ecosysteemdiensten van de aarde/natuur⁸, dus op basis van wat ook wel als het:

⁸ Zie wat betreft de ecosysteemdiensten van de natuur o.a. het rapport: 'Naar een Globaal Ecologisch Model voor de ruimtelijke ordening van Nederland (Maarel, van de, E., 1978)'.
 8

‘Natuurlijk Kapitaal’ wordt aangeduid (zie in deze o.a. de website: www.atlasnatuurlijkkapitaal.nl), ook weer de kwaliteit van leven van de mens ten goede.

Gezien het gestelde zou o.i. de ‘Reikwijdte van het NMP’ dus moeten worden verbreed met ook de hoofdpogaven Biodiversiteit en Klimaat, zodat ook echt een integrale aanpak van de crisissen waar we met zijn allen voorstaan mogelijk is en zodanig dat ook echt een nieuwe koers in harmonie met de aarde/natuur en daarmee ook van de leefomgeving kan worden ingezet.

Doelen van het NMP⁹

Op zich natuurlijk goed dat men bij het NMP de te bereiken doelen centraal stelt. Die doelen worden dan gerelateerd aan het drietal als zodanig onderscheiden hoofdpogaven, te weten: ‘Vitale ecosystemen’, ‘Gezonde leefomgeving’ en ‘Duurzame, Circulaire economie’. Zoals ook hiervoor al aangegeven alle drie hoofdpogaven die een bepaalde relevantie hebben t.a.v. van oplossing van het drietal als zodanig onderscheiden ‘planetaire crisis’, maar zoals ook hiervoor al aangegeven blijft men zich daarbij o.i. in het NMP toch teveel richten op milieugevolgen (sec) en komt o.i. de echte ‘omslag’ die nodig is om daadwerkelijk in harmonie met de aarde/natuur te gaan leven daardoor toch nog teveel op de achtergrond. Natuurlijk het zorgen dat onze ecosystemen weer vitaal kunnen worden door de aanpak kwaliteit van de bodem en het water (en natuurlijk ook de lucht) is wezenlijk, maar als niet binnen de samenleving als geheel, dus bij de overheid, het bedrijfsleven/de industrie en ook de burgers een ‘omslag’ plaats vindt in de wijze van leven, dat dus met respect voor de aarde/de natuur/leefomgeving, dan zal ondanks de vele maatregelen, zoals deze ook in het verleden al zijn genomen, veelal met sterk wisselend succes, het toch veelal dweilen met de kraan open blijven. In die zin is o.i. dus een veel fundamenteelere aanpak nodig, waarbij de draagkracht van de aarde, de natuur, die in het westen al 3.5 keer wordt overschreden (zie o.a. diverse: ‘Living Planet Reports’ van het WNF), ook echt centraal zal moeten komen te staan.

Wat betreft de doelen per afzonderlijke hoofdpogaven worden deze dan op basis diverse wettelijke – of beleidskaders uiteengezet in de betreffende Tabel 1: ‘Doelen van het Milieubeleid’. Op zich kan de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. met de daarbij per hoofdpogave en dan per thema gegeven doelen instemmen, zij het dat o.i. een aantal thema’s toch onderbelicht zijn gebleven. Verder is het wel opgevallen dat een aantal doelen wel heel algemeen zijn geformuleerd, dus weinig SMART. Maar de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. heeft begrepen dat ook het NRD nog ‘*work in progress*’ is, zodat in die zin nog een aanscherping mogelijk is.

Vitale ecosystemen

O.i. zou dit gezien de betekenis voor het leven op de aarde dus echt het centrale hoofdthema van het NMP moeten zijn, evenals ook niet alleen als doelbereik aandacht moeten worden gegeven aan factoren als een schone bodem en schoon water, maar ook aan een schone lucht en als belangrijkste een algeheel herstel van de biodiversiteit, inclusief de ecosystemen die daarvan deel uitmaken. Uiteindelijk zal een dergelijke aanpak niet alleen de natuur, met ook een intrinsieke waarden, maar ook de ecosysteemdiensten die daarvan afhankelijk zijn ten goede komen, dus ook de kwaliteit van leven van de mens.

⁹ Zie in deze overigens ook het document: ‘Milieu Achterstand en Acceleratie - Verkenning en analyse milieupogaven van het NMP (RIVM, 2022)’.

Bodem

Wat betreft de bodem is het goed dat aan preventie aandacht wordt gegeven, zoals o.a. m.b.t. PFAS en andere ZZS, maar ook hierbij is het van belang dat men uiteindelijk bij het ontwerpen, met name ook binnen de chemische industrie, een totaal andere richting opslaat, namelijk naar 'biobased stoffen' die meteen ook van nature afbreekbaar zijn, dus zonder resteffecten op de bodem, het water, het ecoysteem en uiteindelijk ook de mens. Ook in die zin is het dus nog een hele weg te gaan, ook al is daar met REACH dan een belangrijke (eerste) stap mee gezet.

Verder is ook op vele plekken een herstel van levende bodems nodig, inclusief van het zogenaamde 'bodemvoedselweb', zoals van vele landbouwgronden, waarvan door het intensieve gebruik van meststoffen en (soms ook bestrijdingsmiddelen) de vruchtbaarheid inmiddels drastisch terug loopt (zie in deze o.a. ook het initiatief van: 'bodemboeren').

Water

Goed dat t.a.v. het oppervlakte- en grondwater de KRW-doelen centraal staan, zij het dat teneinde die doelen te halen voor alle wateren een aanzienlijke kwaliteitsverbetering wenselijk en ook noodzakelijk is, dus niet alleen van de wateren die dan in het kader van de KDR als 'waterlichaam' zijn aangewezen, dus ook in die zin een systeemaanpak op stroomgebiedsniveau. In het bijzonder geldt dat dan bijvoorbeeld m.b.t. het landelijke gebied voor de boerensloten (zie in deze overigens ook het initiatief tot: 'Levendige boerensloten'). Teneinde daadwerkelijk de waterkwaliteit te kunnen verbeteren zijn overigens niet alleen maatregelen nodig i.r.t. de zogenaamde waterkwaliteitsstrits ('Schoonhouden, scheiden, zuiveren'), maar i.r.t. de zogenaamde waterkwantiteitsstrits ('Vasthouden, bergen, afvoeren'), inclusief in voorkomende gevallen ook het herstel van de kwel.

Lucht¹⁰

Wat betreft het thema lucht wordt dan aangegeven dat dat thema niet is opgenomen, aangezien het doorwerkt in de thema's bodem en water, maar lucht kan, bijvoorbeeld bij hoge concentraties van ammoniak, ook direct toxisch op planten werken, zoals o.a. op korstmossen. Bovendien is duidelijk dat door de stikstofdeken die boven ons land hangt vele ecosystemen op omvallen staan (vergelijk ook de veel te hoge achtergrondwaarden t.o.v. van de: 'Kritische Depositiewaarden (KDW)' van groot aantal habitattypen¹¹), dus dat in die zin een stringente aanpak niet langer op zich kan wachten (zie in deze overigens ook de: 'Wet Stikstofdepositie en Natuurverbetering', inclusief het: 'Nationaal Programma Landelijk Gebied').

Gezonde leefomgeving

Hierbij is dan aandacht voor stressfactoren, zoals 'Geluid', 'Licht' en 'Trillingen', evenals chemische factoren, als 'Lucht', 'Geur', 'Chemische en Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZSS)' en ook 'Bestrijdingsmiddelen' én tenslotte omgevingsveiligheid.

¹⁰ Zie in deze overigens ook het document: 'Milieu Achterstand en Acceleratie - Verkenning en analyse milieuproblemen van het NMP (RIVM, 2022)'.

¹¹ Zie dus ook het eindrapport: 'Niet alles kan overal (Commissie Remkes, 2020)'.

Stressfactoren

Geluid

Ook hiervan worden de negatieve effecten steeds duidelijker, dus zou ook hierbij concrete doelen moeten worden aangegeven, dat op basis van de Advieswaarden van de WHO.

Licht

Ook hiervan worden de effecten op zowel de mens als de natuur steeds duidelijker, dus ligt ook hier nog een hele grote opgave, waarvoor er nog vele kansen zijn die o.i. nog steeds onvoldoende worden benut (vergelijk ook de vele initiatieven in het kader van de: 'Nacht van de Nacht').

Hittestress¹²

Duidelijk is inmiddels dat door de klimaatverandering hittestress in met name de steden een belangrijk thema is geworden. In die zin zou behalve aan een urgente aanpak van de oorzaak daarvan, namelijk van de klimaatverandering, dat dus door het uitfaseren van kooldioxide en andere broeikasgassen, zoals methaan, ook aan klimaatadaptie, zoals door vergroenen van de steden, aandacht moeten worden gegeven.

Chemische factoren

Lucht

Vanuit het Schone Lucht Akkoord (SLA) zou men gewoon moet borgen dat in 2030 de aangescherpte advieswaarden van de WHO ook echt worden bereikt. Dat daarbij dan tevens bijzondere aandacht is voor gezondheidseffecten van houtstook spreekt dan vanzelf.

Chemische en Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZSS)

Mooi dat men inzet op de ambitie van de EU om in kader van het: 'Zero Pollution Action Plan (ZPA)' in 2050 tot een gifvrije samenleving te kunnen komen (zie o.a. ook 'Green Deal ZPA').

Bestrijdingsmiddelen

Ook hier is nog een grote opgave, dat ook gezien het massale sterven van (bepaalde) insecten. Ook in die zin zouden we uiteindelijk de stap moeten zetten naar natuurinclusieve voedselsystemen, zoals voedselbossen en die op basis van permacultuur, teneinde van nature tot een natuurlijke 'plaag-bestrijding' te komen, voor zover dat bij dergelijke meer natuurlijke systemen überhaupt nog noodzakelijk zou zijn.

Mengsels¹³

Wat betreft effecten diverse stoffen zou er behalve voor de effecten van de stoffen zelf ook met name aandacht moeten zijn voor de effecten van een 'combinatie/mengsels van verschillende stoffen'.

¹² Zie in deze overigens ook het document: 'Milieu Achterstand en Acceleratie - Verkenning en analyse milieupgaven van het NMP (RIVM, 2022)'

¹³ Zie in deze overigens ook het document: 'Milieu Achterstand en Acceleratie - Verkenning en analyse milieupgaven van het NMP (RIVM, 2022)'.

Omgevingsveiligheid

Gevaarlijke stoffen

Hierbij is er dus o.a. aandacht van transport van gevaarlijke stoffen. Zoals giftige, explosieve en brandbare stoffen, dat in relatief tot de zogenaamde 'Externe veiligheid'.

Radioactieve straling

Over veiligheidsaspecten kernenergie is het laatste nog niet gezegd (zie in deze o.a. de: 'Brede Maatschappelijke Discussie over Energiebeleid' uit jaren '80 vorige eeuw).

Elektromagnetische Straling (EMS)¹⁴

Dat geldt ook voor de effecten van elektromagnetische straling op de gezondheid van mens (en de natuur) (zie o.a. het advies van de Gezondheidsraad: '5G en Gezondheid (Gezondheidsraad, 2020)').

Energieopwekking

Naast kernenergie is er gezien de uitspraak van de Raad van State op basis van een uitspraak van het Europese Hof van Justitie (het zogenaamde Arrest Nevele) ook meer aandacht voor gezondheidsaspecten van het opwekken van energie met windmolens¹⁵. Daarvoor wordt thans een MER opgesteld.

Infectieziekten

De laatste tijd is er ook veel meer aandacht voor met name ook zoönosen, dat o.a. als gevolg van de Q-Koorts, dus goed hier ook aandacht aan te geven in het NMP.

Duurzame, Circulaire economie

Circulaire economie

Laat het duidelijk zijn dat de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. zich altijd heeft ingezet voor een circulaire economie, dat door o.a. plaatsen eerste glas- en ook blikbak in Nederland, evenals het oprichten van een kringloopcentrum in Zeist en door zich ook te richten op afvalpreventie, maar uiteindelijk zullen we o.i. toch naar een totaal andere economie toe moeten, waarbij uiteindelijk de 'ecologisch voetstap' van de (individuele) mens weer in evenwicht is met die van de aarde (zie in deze overigens ook de inzet van het: 'Programma Biodiversiteit Versterken'). In die zin is zou dus op een veel meer op kwaliteit en dus waarden gedreven economie moeten worden gestuurd, die uiteraard meteen ook circulair is (vergelijk dus ook de basisbeginselen: 'Doughnut economie'). Wat betreft stoffen zou dan inderdaad de: 'Ladder van Lansink', thans de: 'R-Ladder' veel meer centraal moeten komen te staan, bij al het handelen en op alle niveaus. Als het goed is wordt dan afwentelen al bij voorbaat voorkomen.

Teneinde afwentelen te voorkomen is het in ieder geval goed dat men uitgaat van 'safe/sustainable by design' en ook 'True pricing'. Uiteindelijk zullen we dus met zijn allen naar een nul-effect niveau toe moeten gaan (vergelijk dus o.a.: 'Zero pollution Action Plan (ZPA)' van de EU).

¹⁴ Zie in deze overigens ook het document: 'Milieu Achterstand en Acceleratie - Verkenning en analyse milieuproblemen van het NMP (RIVM, 2022)'.

¹⁵ Zie o.a. het rapport: 'Verkenning van opties voor gezondheidsonderzoek rond windturbines (RIVM, 2022)'.

Biotechnologie

Dat ook hierover met name ook sinds de introductie van 'CRISPR-Cas' het laatste nog niet is gezegd, zal ook voor iedereen duidelijk zijn.

2.2.2 Stand van het Milieu, Trends en Opgaven¹⁶

In dit hoofdstuk wordt dan per hoofdpogave en daarbij behorende thema's de 'Stand van Milieu' gegeven, dat ook als de zogenaamde: 'Referentiesituatie', evenals de 'Trends' en 'Opgaven'.

In het algemeen kan de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. zich in de daarbij gegeven analyses vinden. Dus daarvoor in ieder geval complimenten, inclusief ook voor de verwijzing naar vele websites en ook achtergrondrapporten.

Met name wat betreft de opgaven wil de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. nogmaals pleiten voor een echt integrale en daarnaast ook meer gebiedsgerichte aanpak, waarvoor inmiddels de nieuwe Omgevingswet o.a. ook alle mogelijkheden biedt. Juist door het stellen per gebied van duidelijke te realiseren 'omgevingskwaliteiten met bijbehorende milieukwaliteitseisen/milieugebruiksruimten'¹⁷ en dan samen met de stakeholders bezien hoe deze te bereiken kun je op elke overheidsniveau met elkaar aan de slag.

2.2.3 Doorlijk naar Beleidsmaatregelen en Alternatieven

Op zich goed dat naar beleidsmaatregelen en alternatieven wordt gekeken, maar ook hier lijkt het ons beter eerst naar echt duurzame toekomstscenario's te kijken en dan pas per hoofdpogave en bijbehorende thema's te bezien welke beleidsmaatregelen daarbij passen, dat om ook daadwerkelijk een echt integrale aanpak te kunnen waarborgen.

Daarbij zou het dan goed zijn dat teneinde tot een goede onderlinge afstemming te komen, zowel op internationale vlak als ook landelijk, dat het rijk hierbij de overall-regie heeft, dus m.b.t. het generieke toekomstbeeld en ook bijbehorende generieke maatregelen. Op gebiedsniveau zou men dan afhankelijk van de regionale/locale situatie desgewenst nadere doelen kunnen stellen, waarbij dan de regie bij provincies, regio's of gemeenten kan liggen, dat wel op basis van een goede afstemming met het rijk. Dat dan alles dus ook op basis van gedegen participatie (zie in deze overigens o.a. ook de: 'Omgevingswet').

Zoals ook al eerder gesteld zou o.i. wat betreft de alternatieven in ieder geval het: 'Scenario Nederland Natuurinclusief' moeten worden meegenomen, dat ook gezien de vele kansen die dat biedt. Dat inclusief dus als minimaal doel voor de natuur buiten de Natura 2000-gebieden en het NNN het bereiken een: 'Basiskwaliteit Natuur'.

Voorts dient er in ieder geval ook bijzondere aandacht te zijn voor hoe een 'omslag' in het denken en vooral ook doen te bereiken, dus een algehele gedragsverandering (op basis van een veranderde grondhouding), namelijk van heerser/rentmeester naar partner/participant van de natuur (zie ook voorgaande fig.: '*Van Heerser/Rentmeester naar Partner/Participant van de Natuur*') en dat op alle niveaus, waarbij het de ervaring is dat dat in de praktijk nog

¹⁶ Zie in deze overigens wederom ook het document: 'Milieu Achterstand en Acceleratie - Verkenning en analyse milieupogaven van het NMP (RIVM, 2022)'.

¹⁷ Zie in deze dus o.a. het: 'Besluit kwaliteit Leefomgeving (BKL)' en wat een vroegere nadere uitwerking betreft o.a.: 'Zeist in Balans (Stichting Milieuzorg Zeist e.o., 1990)'.

niet zo eenvoudig is. Juist ook in die zin moet aan participatie (en co-creatie), evenals aan voorlichting en (natuur)educatie een belangrijke betekenis worden toegekend.

2.2.4 Beoordelingskader

Wat betreft de effectbeoordeling wordt dan als eerste per hoofdgave en bijbehorende doelbereikthema's naar het doelbereik gekeken en daarnaast ook naar brede welvaartseffecten (op basis van de 3 P's (People, Planet, Prosperity) van duurzame ontwikkeling). In die zin ligt er dus wel een bepaalde relatie met het model zoals dat hiervoor m.b.t. de: 'Doughnut economics' is geschetst.

Wat betreft de: 'Beoordelingsaspecten van de doelbereikbeoordeling' (zie in deze dus ook de: 'NRD NMP', Tabel 2: 'Beoordelingskader doelbereikbeoordeling', pag. 46) blijft het o.i. dan toch wat dan de duidelijke grenzen zijn (vergelijk dus ook de: 'planetary boundaries') en ook hoe dan de uiteindelijk beoordeling van de per hoofdgave en vervolgens per thema gegeven beoordelingsaspecten/-criteria plaats zal vinden. Evenals hoe de integraliteit tussen de hoofdgaven en bijbehorende thema's wordt geborgd.

Hetzelfde kan worden gesteld m.b.t. de: 'Groslijst beoordelingscriteria brede welvaart' (zie in deze ook de: 'NRD NMP', Tabel 3: 'Aanzet voor groslijst beoordelingscriteria brede welvaartsbeoordeling', pag. 47).

Hoe dat ook zij, wellicht is het toch een idee, hierbij aan te sluiten bij de 'systematiek' van het: 'Rad van Leefomgeving', zoals deze ook aan de 'Plan-MER NOVI' ten grondslag heeft gelegen (zie ook onderstaande fig.: 'Rad van de Leefomgeving'). Wel zou ook hierbij aan het 'Planet-aspect', dat als drager van al het leven, een doorslaggevende betekenis moeten worden toegekend bij het aangeven grenzen diverse beoordelingsaspecten/-criteria.

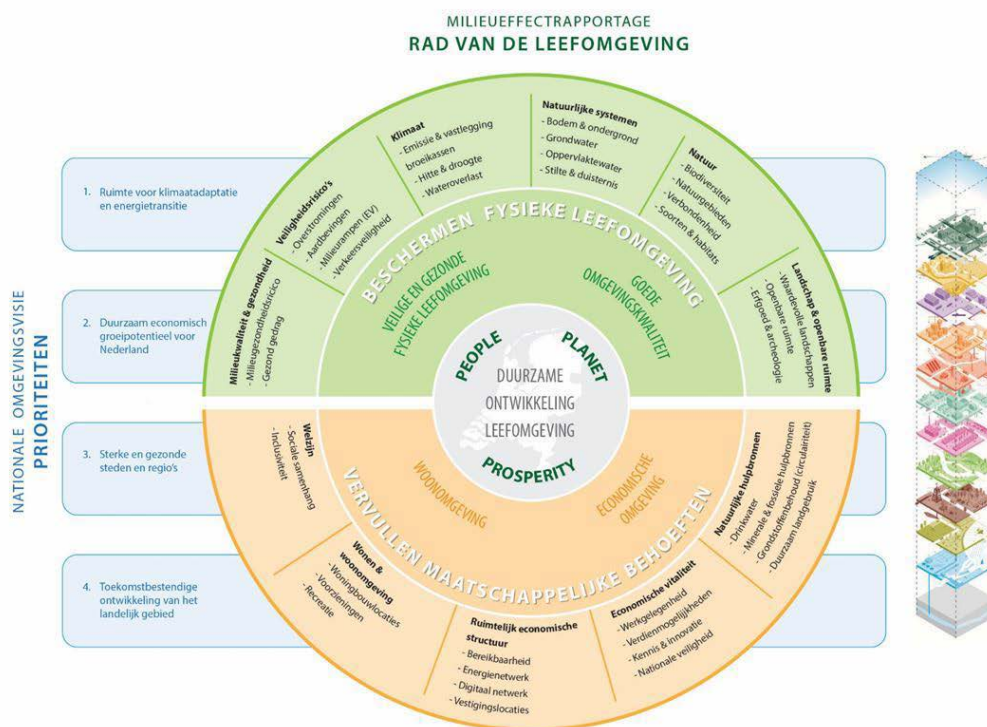

Fig.: Rad voor de leefomgeving – NOVI

2.2.5 Vervolg proces en participatie

Dat 'participatie' (en dus ook co-creatie) gezien de urgente opgaven waar we voor staan van groot belang is zal duidelijk zijn, dus goed dat hieraan met het: 'Participatieplan' bijzondere aandacht is gegeven. Want uiteindelijk kunnen we het alleen samen met zijn allen doen.

3. Conclusie

Op zich biedt de: 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau Nationaal Milieu Programma' o.i. een goede basis, zij het dat t.a.v. de integraliteit diverse beleidsterreinen/hoofdogaven en dan in het bijzonder die dus het grijze milieu (sec), dus 'pollution'), en de biodiversiteit/natuur en ook het klimaat nog veel te winnen is.

Gezien de urgentie van diverse 'planetary crises' zou nu ook echt een 'omslag' naar scenario's/alternatieven moeten plaatsvinden waarbij de draagkracht van de aarde ook echt centraal komt te staan. Als er daartoe een kans is, 50 jaar na het verschijnen van het rapport: 'Grenzen aan de groei (Club van Rome, 1972)' dan is het wel nu. In ieder geval zou o.i. in die zin het 'Scenario Nederland Natuurinclusief' als een van scenario's/alternatieven moeten worden meegenomen, zo niet als hét scenario. Dus samen op weg naar '*Living in harmony with nature*'.

Hoogachtend,

Bijlagen

Bijlage 1: Zienswijze Stichting Milieuzorg Zeist e.o. inzake consultatie Nationaal Milieubeleidskader

Bijlage 2: Aanvullende reactie Stichting Milieuzorg Zeist e.o. inzake consultatie Nationaal Milieubeleidskader

Afz.: Stichting Milieuzorg Zeist e.o.

P/a:

Bijlage 1: Inspraakreactie Stichting Milieuzorg Zeist e.o. inzake het: ‘Nationaal Milieubeleidskader (NMK): Een schone taak – Bouwstenen voor een gezond, veilig en schoon leefmilieu’

Zeist, 04 augustus 2020

Geachte lezer,

Vanaf 23 juni tot en met 01 september 2020 is het: ‘Nationaal beleidskader (NMK) – Bouwstenen voor een gezond, veilig en schoon leefmilieu’ voor het geven van reacties vanuit de samenleving ter inzage gelegd. Gaarne maakt de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. van de gelegenheid gebruik een reactie op het betreffende beleidskader te geven. Eerst zal een meer algemene reactie op het document worden gegeven, waarna op de specifieke vragen zal worden ingegaan die door het Ministerie in het kader van de consultatie aan respondenten worden gesteld.

1. Algemeen

Dat met het voorliggende beleidskader een stap wordt gezet om het milieu en dan in het bijzonder duurzaamheid hoger op de maatschappelijke en met name ook politieke agenda te zetten is de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. uit haar duurzame hart gegrepen.

Zelf is zij opgericht ten tijde van de publicatie van het rapport van de Club van Rome: ‘Grenzen aan de groei (Club van Rome, 1972)’ door een tweetal huisvrouwen die zich zorgen maakten over het milieu.

Zeker sinds die tijd zijn er zoals ook in het: ‘Nationaal Beleidskader (NMK)’ aangegeven met name ook door een bijsturing door de diverse als zodanig te onderscheiden overheidslagen, waaronder dus ook de UN, gelukkig ook vele stappen gezet en in die zin ook wereldwijde successen gehaald, zoals met de aanpak van ozonlaag en in zekere zin ook, althans in Europa, bij de aanpak van de zure regen (maar vergelijk de eutrofiërings- en verzuringseffecten van de huidige depositie van met name ook stikstof/ammoniak op voor verzuring kwetsbare natuur), maar aan de andere kant is de ‘urgentie’ om daadwerkelijk gezien de huidige hoge milieudruk, die op de schaal van de aarde t.a.v. bepaalde milieuaspecten nog nooit zo groot is geweest (denk met name ook aan de gevolgen van de klimaatverandering en ook de enorme achteruitgang van de biodiversiteit), thans voor een radicaal andere koers te kiezen o.i. nog nooit zo groot geweest.

In het voorliggende document wordt dan allereerst op basis een beeld van de huidige ‘Staat van met milieu’ geschetst, dat dan op basis van een analyse van diverse bronnen/literatuur, dus aangegeven hoe we er in die zin wereldwijd en in het bijzonder ook Nederland voor staan.

Vervolgens wordt een beeld gegeven van de stappen die er op diverse als zodanig onderscheiden overheidslagen inmiddels zijn gezet om de ook door hen noodzakelijke geachte transitie naar een duurzame samenleving mogelijk te maken. Daarbij wordt dan in het bijzonder ook gerefereerd aan de zogenaamde: ‘Sustainable Development Goals (SDG’s)’ van de UN, evenals het viertal opgaven waar we dan volgens het UNEP voor zouden staan, dus op weg naar een gifvrije samenleving, een koolstofarme en circulaire economie met het oog op klimaatverandering, de ont koppeling van het gebruik van grondstoffen en milieudruk én op weg naar een veerkrachtig milieu, dus een milieukwaliteit (chemisch en biologisch) die weer robuust is en in staat schokken te absorberen en daarvan

te herstellen. Aangegeven wordt dat de door de UNEP geschetste opgaven ook als dé vier opgaven voor het Nederlandse milieubeleid wordt gezien.

Tenslotte wordt dan specifiek voor de Nederlandse situatie in strategisch zin een viertal 'bouwstenen' geschetst hoe dan daadwerkelijk een duurzame ontwikkeling/koers te kunnen borgen, dat dan vanuit het perspectief van wat dan als 'brede welvaart' wordt aangeduid. Die bouwstenen bestaan dan uit het voorkomen van milieuverliezen, het beheersen van de risico's op afwenteling, een voortdurende stapsgewijze verbetering én (het zoeken naar) verbindingen en samenwerking.

Bij de gegeven voorstellen ligt dan met name accent op de milieukwaliteit en veiligheid van de leefomgeving en op het grondstoffengebruik en de circulaire economie, waarbij dan wel ook nadrukkelijk wordt gekeken naar de samenhang tussen de opgaven, en zal met het op mogelijke synergie of risico's op afwentelen aandacht worden besteed aan de raakvlakken met ander beleid gericht op bijvoorbeeld klimaat en biodiversiteit.

Alhoewel de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. dus ook waardering heeft voor met name de gegeven analyse, waarbij aan vele bronnen wordt gerefereerd, evenals voor de strategische agenda op basis waarvan men dan de huidige milieuproblemen toch meer meteen bij de bron beoogt aan te pakken, blijft zij zich met name ook afvragen of de 'urgentie' van de wereldwijde milieuproblematiek, zoals die m.b.t. de klimaatproblematiek en ook dramatische achteruitgang biodiversiteit, die zich dus ook doorvertaald in de milieuproblematiek waar we in Nederland voor staan, dat overigens ook een aantal meer voor Nederland kenmerkende milieuproblemen kent (zoals dus een overmaat aan nutriënten)¹⁸, in voorliggend document uiteindelijk wel op de juiste wijze wordt aangevoeld en ook echt doorvertaald in zowel de strategische koers en daarvan afgeleide bouwstenen.

Als ambitie wordt immers geschetst dat de vier milieupgaven (volgens de UN) waar we dan ook in Nederland met zijn allen voor staan van groot belang worden geacht *'voor het borgen van voldoende ontwikkelruimte voor de Nederlandse economie en de realisatie van de transities die gezamenlijk bijdragen aan de verduurzaming van Nederland, bijvoorbeeld onze energietransitie, klimaatadaptie en kringlooplandbouw'*.

Bezien we deze ambitie evenwel vanuit het perspectief van een o.i. echt duurzame ontwikkeling dan is dus voor de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. de grote vraag of we de economie en zeker de economie zoals we die kennen en die toch steeds uitgaat van een bepaalde groei, dat met name ook in kwantitatieve zin uiteindelijk vanuit een echt duurzame ontwikkeling van de wereld/aarde wel houdbaar is. Als we immers duurzame ontwikkeling dus echt als het centrale uitgangspunt nemen, dan dient o.i. dus de P van Planet (dat dus naast de P van People en die van Prosperity), dat dus ook uitgaande van de zogenaamde 'Lagenbenadering', gewoon als basis voor alle toekomstige ontwikkelingen te worden genomen. Die P van Planet en de direct daarmee samenhangende op de aarde voorkomende ecosystemen zijn immers de drager van al het leven, inclusief dus ook de mens.

Nu staan de ecosystemen op aarde thans zo zwaar onder druk, niet in de laatste plaats ook door klimaatverandering, dat bepaalde van deze ecosystemen volledig in elkaar dreigen te storten (zie in deze dus ook de diverse zogenaamde 'Living planet reports' van het WNF¹⁹,

¹⁸ Zie in deze dus ook de diverse adviezen vanuit het PBL, zoals dus de diverse 'Balans(en) van de leefomgeving', maar ook het RLI, zoals m.b.t. de bodem: 'De bodem bereikt (RLI, 2020)'.

¹⁹ Op basis gegeven: 'Living Planet Report(s)' is het dan duidelijk dat we in westen 3 tot 4 aarde's gebruiken, hetgeen dus absoluut niet (langer) houdbaar is, althans vanuit het perspectief van die aarde.

evenals met name ook het zogenaamde 'IPBES-report' dat een beeld schetst van de enorme achteruitgang in soorten), met dus ook naar verwachting grote gevolgen voor de economie, dus de ecosysteemdiensten die de natuur voortbrengt (zie in deze o.a. ook de website: www.atlasnatuurlijkkapitaal.nl) en dus uiteindelijk ook de mensheid als geheel (zie in deze alleen al voor mogelijke gevolgen van de klimaatverandering voor leefgebied van de mens op aarde de publicatie: 'Future of the human climate niche (Xu et al, 2020)')
De Stichting Milieuzorg Zeist e.o. is dan de mening toegedaan dat om tot een daadwerkelijk duurzame samenleving te komen, dus een transitie naar een samenleving die echt duurzaam is, niet langer de economie als basis voor ontwikkelingen moeten worden gezien, maar juist de ecosystemen die ook (het leven van) de mens dragen.

Natuurlijk men zet overeenkomstig het 'NMK' ook in op een circulaire economie, dat ook om onnodig gebruik grondstoffen terug te brengen, maar als dat eerder een instrumentele oplossing is, zonder dat dus de natuur en de directe afhankelijkheid van de mens daarbij terug komt in de harten van de mensen, inclusief dus ook de politici, en dat dus bij al het handelen van de mens centraal komt te staan, inclusief natuurlijk ook het leven van al onze (mede)mensen (vergelijk in deze dus de: 'inclusieve samenleving'), dan blijven we, zoals de (recente) geschiedenis ons toont, dus telkens achter de feiten aanlopen en dus in zekere zin dweilen met de kraan open (vergelijk ook in deze dus ook de aanpak zoals deze met de invoering van de PAS, het NSL, maar bijvoorbeeld de 'Saldobenadering' zoals deze t.a.v. het Nationale Natuur Netwerk (NNN) is doorgevoerd en die er uiteindelijk alleen op zijn gericht om meer ruimte aan de economie te bieden die er dus feitelijk gezien vanuit het perspectief van de natuur/aarde gewoon niet is).

Nu is wat betreft een duurzame aanpak voor Nederland als geheel door de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. eerder al een uitvoerige reactie op de: 'Ontwerp- Nationale Omgevingsvisie (NOVI)' gegeven (zie in deze ook de als zodanig bijgevoegde Bijlage 1.1: 'Zienswijze SMZ e.o. op de 'Ontwerp-NOVI)').
Ook bij die 'Ontwerp-NOVI' wordt dan op basis van de: 'Omgevingswet' een 'integrale aanpak' van de diverse problemen waar we in Nederland m.b.t. de ruimte en in het in bijzondere ook de 'kwaliteit van de leefomgeving' voor staan voorgestaan, dat dus mede op basis van de opgaven zoals deze dan in ruimtelijke zin uit de SDG's voortkomen, hetgeen door de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. ook wordt gewaardeerd, maar ook daarbij wordt o.i. dus op een meer fundamenteel niveau niet die keuzen gemaakt die o.i. dus daadwerkelijk noodzakelijk worden geacht om tot een echt duurzame wereld (of beter aarde) te kunnen komen.

Kort samengevat komt de analyse van de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. er dus op neer dat indien we echt met zijn allen als samenleving de keuze willen maken voor een duurzame wereld/aarde, dat daarbij dus ook nadrukkelijk rekening houdend met de intrinsieke waarde van de natuur en ook onze medemens, dan zullen we dus ook moeten overgaan naar een economisch systeem dat de grenzen van de aarde respecteert en dat dus op diverse als zodanig te onderscheiden niveau's. Zo wordt op de schaal van de wereld nu feitelijk al de grenzen wat betreft zowel het klimaat, de biodiversiteit, als ook nutriënten en chemische stoffen (ver) overschreden (zie dus ook onderstaande figuur: 'Planetary boundaries')

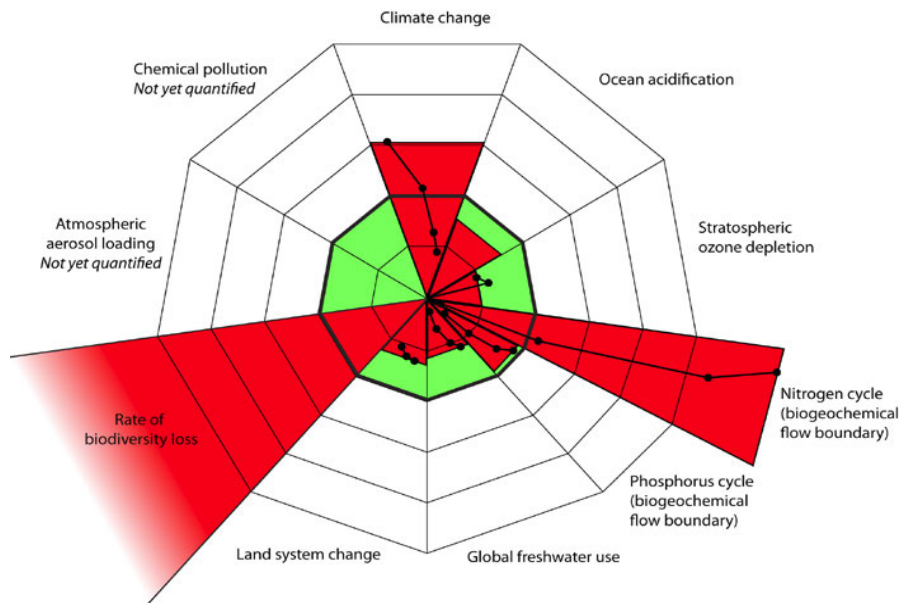

Fig.: 'Planetary boundaries (Röckstrom, J., 2009)'

Inmiddels is dan mede op basis van gegeven grenzen die aarde aan ontwikkelingen stelt, evenals rekening houdend met de SDG's van de UN, dus mede aan de ondergrenzen die aan mensen dienen te worden geboden voor een volwaardig leven, door Kate Raworth een model ontwikkeld waaraan zij dan de naam: 'Doughnut economics' heeft meegegeven (zie ook onderstaande figuur: 'Doughnut economicis (naar Kate Raworth, 2017)).

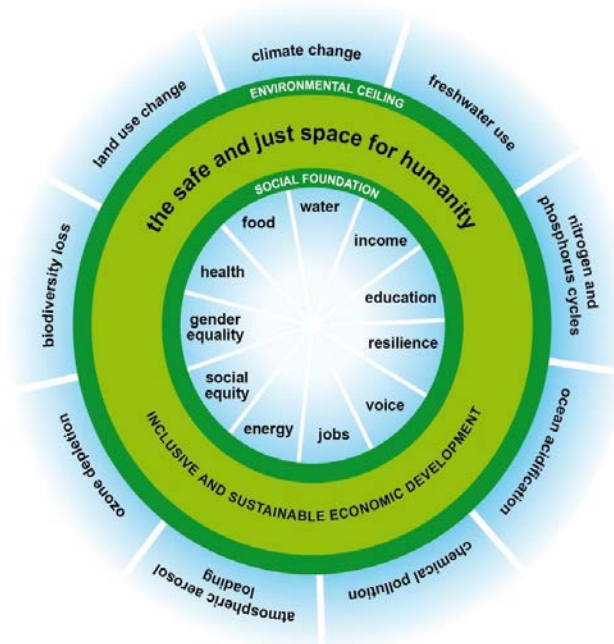

Fig: 'Doughnut economics' (naar Kate Raworth, 2017)'

O.i. zou dus op alle niveaus, dus bij al het menselijk handelen, het 'respect' voor de aarde en al haar bewoners centraal moeten staan, dat dus vanuit het hart én op basis daarvan, dat ook in een 'open dialoog' met de samenleving, want elke plek en situatie is (gelukkig) anders, dan moeten worden gezien hoe we dan samen aan zo'n samenleving, dat dus in harmonie met de natuur/aarde en de medemens, vorm geven (vergelijk in deze dus ook het aloude principe: 'Think global, Act local').

Hoopgevend is dan dat er inmiddels op wereldschaal vele initiatieven zijn om hier samen mede vorm aan te geven, zoals bijvoorbeeld de ‘Ontgroeibeweging (zie in deze o.a. de website www.ontgroe.nl). En dan op de schaal van Nederland als geheel, dat ook naar voorbeeld diverse provincies, zoals dus de provincie Utrecht, het zogenaamde ‘Schone Lucht Akkoord’, met dus (o.a.) de advieswaarden van de WHO als uitgangspunt. Maar bijvoorbeeld ook Amsterdam dat recent, dus nog tijdens de Coronacrisis, de: ‘doughnut economics’ heeft omarmd (zie ook het document: ‘The Amsterdam City Doughnut – A tool van transformative action (Amsterdam, 2020)’), met dus ook vanuit het begin bij ontwikkelingen nadrukkelijk rekening houden met de grenzen die de natuur daaraan stelt en meteen ook vanuit het begin rekening houden met de kansen tot herstel van ecosystemen (zie dus o.a. ook het document: ‘Natuurinclusief bouwen en ontwerpen in 20 ideeën (Amsterdam, 2019)’).

Op basis van het voorgaande zal dus duidelijk zijn dat de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. de mening is toegedaan dat de overheden op basis van een ‘nieuw (soort van) elan’ veel duidelijker/expliciter dan thans het geval is, dat dus op basis van respect voor de aarde en haar ecosystemen, de grenzen moeten aangeven m.b.t. het menselijk handelen in relatie tot onze natuurlijke (leef)omgeving. Daarbij dan tegelijkertijd vooral óók natuurlijk moeten kijken naar de kansen die er wel ook in die zin zijn (vergelijk vele initiatieven, zoals die van het ‘Deltaprogramma Biodiversiteitsherstel’ en ook: ‘Commonland’ (met betrekking herstel biodiversiteit), maar ook van boeren (in de richting van een ‘natuurinclusieve/ecologische landbouw), architecten (op weg naar een natuurinclusieve stad), landschapsarchitecten (op weg naar een landschapsinclusief ontwerp), kunstenaars, etc., dus een samenleving die mens- en natuurinclusief is (zie dus ook diverse publicaties PBL, zoals: ‘Zorgen voor het landschap – Naar een landschapsinclusief ontwerp’, maar ook: ‘Lerende evaluatie van het Natuurpact – Gezamenlijke puzzel leggen voor de natuur, mens en maatschappij’, het RLI, zoals ‘De stad als gezonde habitat (RLI, 2018)’, ‘Verbindend landschap (RLI, 2019)’, ‘Naar een duurzame economie (RLI, 2019)’, ‘Duurzaam en gezond samen naar een duurzaam voedselsysteem’, ‘Greep op gevaarlijke stoffen’ en dan recent dus: ‘De bodem bereikt’, het CRA, zoals dus het: ‘Panorama Nederland (CRA, 2018)’, ‘Via Parijs (CRA, 2020)’), evenals ook de WUR: ‘Een Natuurlijker Toekomst voor Nederland in 2120 (WUR, 2019)’, waaraan dus daadwerkelijk de natuur als basis voor toekomstige ontwikkeling wordt genomen. Inclusief dus alle urgente opgaven waar we voor staan, dus energietransitie (i.v.m. klimaatverandering), het herstel van de biodiversiteit (zie in deze dus ook het: ‘Deltaprogramma Biodiversiteitsherstel’), een transitie naar een circulaire economie, etc.). In die zin zou dus aan het ‘nieuwe elan’ dat er in die zin nu dus (gelukkig) ook in de samenleving is een duidelijk voorbeeld kunnen worden genomen (zie in deze o.a. ook de publicatie: ‘De energieke samenleving (PBL, 2012)’).

Natuurlijk in het ‘NMK’ worden er dus ook aanzetten gegeven voor een meer duurzame samenleving, zoals dus het uitgaan vanuit het voorgaande perspectief de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. uit haar duurzame hart zijn gegrepen, zoals dus een koers richting een circulaire koolstofarme samenleving (i.v.m. klimaatverandering), waarin afval niet meer bestaat (dus een samenleving die uitgaat van ‘zero waste’ (zoals dus m.b.t. (micro)plastics) of nog beter ‘zero pollution’²⁰)²¹, evenals grondstoffen opnieuw worden gebruikt²² en waar

²⁰ Zie in deze dus inderdaad ook de ‘EU Green deal’.

²¹ Zie overigens eveneens de zogenaamde: ‘Ladder van Lansink’ m.b.t. het voorkomen van afval.

nieuwe producten inherent veilig zijn voor mens en natuur (dus ‘*Safe bij design*’), dat alles ook met het voornemen in die zin dan met meer regie vanuit de (nationale overheid) te komen en ook maatregelen/middelen als ‘beprijzen’, zoals dus het daadwerkelijk in rekening brengen van de milieukosten van een product (mede vanuit het principe dat ‘*de vervuiler betaald*’)²³, dat alles dus om binnen de ‘ecologische draagkracht’ van de natuur te blijven, hetgeen de Stichting dus ook uit haar duurzame hart is gegrepen, maar als er dus geen echt fundamentele veranderingen in het economisch systeem zullen plaatsvinden, evenals dus ook ons gedrag²⁴, dus in die zin met zijn allen ook echt een lerende samenleving worden, waarbij dus ook echt de aarde/natuur centraal komt te staan, dan zal de transitie zoals deze ook met voorliggende ‘NMK’ wordt voorgestaan en die o.i. echt integraal, dus inclusief de natuur en ook de medemens, plaats zal moeten vinden, dus uiteindelijk zijn ambitie (en dus doel), dus een écht duurzame samenleving, (toch) niet of in onvoldoende mate kunnen bereiken.

Dus op zich kan de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. de ‘bouwstenen’ zoals deze worden geschetst van harte ondersteunen, maar bij allen zou o.i. dus veel dieper en dus ook integraler moeten worden gekeken waarom bepaalde (milieu)problemen dan zijn ontstaan en hoe we dus op basis van een geheel nieuwe inrichting van onze samenleving, dus door de natuur/aarde en de grenzen die zij aan ontwikkelingen stelt, zowel in ruimtelijke zin als wat betreft de omgevingseisen, dus ook echt te gaan ‘respecteren’ en vanuit dat ‘nieuwe elan’ dan de kansen die dat ook biedt centraal te zetten, dus i.p.v. ‘kwantitatieve welvaart’ ons veelmeer te richten op de ‘kwaliteit van leven’, met dus ook ruimte voor ‘innerlijk geluk’ die een dergelijke levensstijl in harmonie met de aarde/natuur ons kan bieden (vergelijk in deze dus het toepassen van het: ‘Bruto Nationaal Geluk’ zoals dat in Bhutan centraal wordt gezet i.p.v. het BNP).

2. Specifieke vragen

Dan worden dus drie specifieke vragen gesteld, waarop achtereenvolgens een reactie zal worden gegeven.

2.1: Herkent u de bouwstenen uit de notitie of stelt u nog aanvullingen of wijzigingen voor?

Zoals ook uit het voorgaande naar voren komt herkend de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. zich op zich natuurlijk in de ‘bouwstenen’ uit het: ‘NMK’ teneinde tot zo een echt duurzame ontwikkeling/brede welvaart te kunnen komen. Duidelijk is daarbij dat het Min. van I & M zich bij die ‘bouwstenen’ dan met name richt op de effecten van (grond)stoffen (vergelijk o.a. ook REACH) en dat dan mede in relatie tot de leefomgevingskwaliteit (zie in deze dus ook de relatie tot de ‘NOVI’), waarvan overigens de betekenis niet mag worden onderschat, ook voor het functioneren van ecologische/natuurlijke systemen, hetgeen op zich dus ook wordt

²² Zie dus wat betreft de ontwikkeling tot een circulaire economie het plek van het (her)gebruik van grondstoffen daarbinnen dus ook de zogenaamde ‘R-ladder’.

²³ Zie wat betreft monetaire milieuschade dus o.a. ook de rapporten: ‘Monetaire milieuschade in Nederland (PBL, 2018)’ en ook het rapport: ‘Biodiversiteitsverlies en de financiële sector: een kruisbestuiving (DNB et al, 2020)’.

²⁴ Zie in deze dus o.a. de publicaties: ‘Verkenning brede welvaart 2018 - Thema: Circulaire economie, gedrag en beleid (PBL, et al, 2018)’ en ook het onderzoeksproject RLI: ‘Verbindend verduurzamen’.

gewaardeerd²⁵, maar daarmee schiet de gegeven analyse o.i. toch op een aantal punten tekort.

En alhoewel in de daartoe gegeven analyse dus ook aandacht aan de 'ecologische draagkracht van de aarde' wordt gegeven, evenals aan de zogenaamde 'SDG's', mist de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. in het voorliggende 'NMK' toch in die zin een bepaalde verdieping, dat dus mede in relatie tot het lineaire economische systeem dat we thans kennen en dat dus vanuit de wijze waarop dat systeem werkt, dus op basis van 'rente op kapitaal', etc., feitelijk nooit tot een economie kan leiden die in overstemming is met de op de aarde voorkomende ecosystemen - systemen die immers toch (binnen bepaalde evolutionaire grenzen) vanuit een bepaald dynamisch evenwicht functioneren - en dus ook de draagkracht van de aarde voor alle activiteiten van de mens.

Daarvoor is o.a. dus echt een economie nodig die niet alleen circulair is, maar die dan tevens de grenzen die de aarde aan ontwikkelingen stelt ook respecteert, evenals ook de (minimale) behoeften van de mens voor een levenswaardig leven (zie in deze dus o.a. het daartoe door K. Raworth ontwikkelde model voor de: 'Doughnut economics').

Meer in het bijzonder wordt dus, ook bij de uitwerking van de diverse thema's toch de bijzondere aandacht voor die thema's gemist, waarvan het bekend is, dat bij die thema's inmiddels de grenzen die de aarde daaraan stelt nu juist worden overschreden, zoals dus die m.b.t. de klimaatproblematiek en ook de biodiversiteit. Juist op die beide thema's, evenals trouwens m.b.t. een overschot aan nutriënten, staan we nu juist o.i. voor de grootste uitdagingen en dus transities waar we in Nederland voor staan, niet op de laatste plaats aangezien Nederland, ondanks dus het: 'Klimaatakkoord', in Europa wat betreft de energietransitie nog steeds onderaan bengelt (maar zie in de dus 'Uitspraak van het Hof'), evenals ook wat betreft biodiversiteit een groot verlies kent (die in deze dus o.a. de publicatie: 'Living Planet Report Nederland – Natuur en landbouw verbonden (WNF, 2020)'), dat dus mede door de intensieve landbouw, met dus o.a. de daarmee samenhangende fosfaat en met name ook stikstofproblematiek (zie in deze dus ook de: 'Uitspraak van de Raad van State', d.d. 29 mei 2019).

Meer in het bijzonder mist de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. in het voorliggende: 'NMK' dus ook de bijzondere aandacht voor een echt integrale aanpak van diverse problemen waar we met zijn allen voor staan, dus een duidelijke visie en ook daarvan afgeleide regie. Feitelijk spelen er op dit moment in die zin dus meerdere transities tegelijk en zij wil er dan ook voor pleiten de betreffende transities dus ook echt integraal op te pakken, dat dus met name ook op basis van een visie, of althans richting/koers, inclusief dus ook regie²⁶, hoe samen met de samenleving die transities integraal op te pakken, dat dus ook vanuit een duurzaam toekomstperspectief voor zowel de aarde/natuur, als de medemens. Juist zo'n integrale aanpak, juist ook met een duidelijke regie op het niveau waarop een bepaalde problematiek speelt, biedt o.i. vele kansen (zie wat betreft kansen die een echt integrale aanpak diverse transities kan bieden dus o.a. ook de rapporten: 'Balans van de leefomgeving 2018 (PBL, 2018)', 'Een Natuurlijker Toekomst voor Nederland in 2120 (WUR, 2019)' en ook: 'Naar een duurzame economie (RLI, 2019)').

²⁵ Maar zie in deze dus ook eerdere rapporten en beleidsdocumenten vanuit het toenmalige ministerie van VROM, zoals dus o.a. het rapport: 'Zorgen voor morgen' en diverse mede daarvan afgeleide: 'Nationale Milieubeleidsplannen (NMP's)', en dus die dus (gelukkig) wel tot bepaalde verbeteringen van bepaalde milieukwaliteiten hebben geleid maar dus niet tot wat o.i. dan onder een duurzame ontwikkeling kan worden verstaan.

²⁶ Zie in deze dus ook het rapport: 'Naar een duurzame economie (RLI, 2019)'.

2.2.: Welke punten zou u willen meegeven voor de uitwerkingen van het beleidskader naar een uitvoeringsprogramma?

Teneinde ook echt de o.i. dus zo noodzakelijke transitie van de grond te krijgen is o.i. dus echt een integrale aanpak met een duidelijke visie/koers, die dan op het niveau waarop iets speelt, samen met de samenleving wordt uitgewerkt o.i. dus essentieel. Dus zowel met enerzijds met duidelijke grenzen, dat dus vanuit respect voor de aarde/natuur, maar anderzijds ook met een open vizier naar de vele kansen die er in die zin ook zijn. Als je immers echt samenwerkt met die natuur, dan is het de ervaring van de Stichting dat deze een enorme overvloed geeft, maar dan moet je je als mens daar natuurlijk wel voor open durven stellen, dus ook buiten je eigen (vaak beperkte) grenzen durven kijken en vooral ook in die zin samen met die natuur durven leren, dus al lerende de wereld en haar overvloed ont-dekken, tenminste als je haar 'grenzen' respecteert (zie in deze dus ook de kansen die o.a. voedselbossen en permacultuur biedt).

Wat betreft die grenzen acht de Stichting het dan wel meteen ook van belang, zeker in de beginfase van transitie, dat er wat betreft de economie de juiste prikkels worden gegeven, dus dat bijvoorbeeld naast dus de inzet op producten die vanaf het begin biologische afbreekbaar of herbruikbaar zijn en dus ook gezond en veilig zijn, meteen ook op 'beprijzen' wordt ingezet, waarbij dus alle 'milieukosten' meteen in een bepaald product zijn verwerkt (en dat dan op basis van de zogenaamde 'Levenscyclus analyse (LCA)').

In ieder geval mag dus bij de diverse uitwerkingen, dus zowel die m.b.t. het klimaat als met name ook de biodiversiteit, die dus aan de basis van al het leven op aarde staat, naast dus met name ook in de Nederlandse situatie van een overschot aan nutriënten, niet ontbreken.

2.3: Hoe kunnen we u zo effectief mogelijk betrekken in het vervolgtraject waarbij de bouwstenen worden uitgewerkt in het Nationaal Milieuprogramma?

Gewoon door in die zin een open planproces te volgen met ook een echt 'open dialoog' met de samenleving, inclusief dus ook deskundigen, etc..

3. Conclusie

Op zich is de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. verheugd dat de overheid milieu/duurzaamheid (weer) hoog op de agenda wil zetten, dat dus op basis van het voorliggende 'NMK' en dat dan mede in relatie tot de 'NOVI', waaraan aan leefomgevingskwaliteiten een belangrijke betekenis wordt toegekend.

Maar wel is de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. de mening toegedaan dat teneinde tot een kader te komen dat echt de aanzet tot de o.i. noodzakelijke transitie naar een echt duurzame samenleving kan geven, dat dan nog wel een verdere verdiepingsslag noodzakelijk is. In die ieder geval mag daarbij bijzondere aandacht voor het klimaat en met name ook biodiversiteit, dat laatste dan als drager van al het leven op aarde, niet ontbreken.

Hoogachtend,

Afz.: Stichting Milieuzorg Zeist e.o.

P/a:

Bijlage 1.1: Zienswijze Stichting Milieuzorg Zeist e.o. inzake Ontwerp-NOVI, inclusief 'Plan-MER'

Geachte Minister,

Door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is, overigens mede namens een 7-tal andere ministeries, voor de periode van 20 augustus 2019 t/m 30 september 2019 de zogenaamde: 'Ontwerp-NOVI – Duurzaam perspectief voor onze leefomgeving (hierna: 'Ontwerp-NOVI')' ter inzage gelegd, inclusief een bijbehorende 'Toelichting', een 'Plan-MER' en bijbehorende: 'Achtergronddocumenten'. Daarnaast is door het PBL een zogenaamde: 'Ex-ante evaluatie Ontwerp-NOVI - Nu de koers is bepaald (hierna: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI')' uitgebracht, met ook een aantal bevindingen en aanbevelingen.

Gaarne maakt de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. gebruik van de geboden gelegenheid haar zienswijze op de: 'Ontwerp-NOVI' te geven, inclusief ook de: 'Plan-MER'. Eerst zal kort worden ingegaan op het planproces, waarna de: 'Ontwerp-NOVI' in inhoudelijk zin aan de orde zal worden gesteld, dat dan mede op basis bevindingen van de: 'Plan-MER' en ook de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI'. Afgesloten zal worden met een conclusie.

1. Planproces NOVI

Wat opvalt is dat in de: 'Ontwerp-NOVI' en ook bijbehorende: 'Toelichting' niet tot nauwelijks wordt ingegaan op het planproces zelf, behalve in indirecte zin (zie o.a. de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 1.2: 'Nieuwe visie, nieuwe aanpak'). O.i. is dat een gemiste kans om aan belanghebbenden, hetgeen feitelijk iedere burger is, niet alleen duidelijk te maken binnen welke (wettelijke) kaders de thans in ontwerp voorliggende: 'Nationale Omgevingsvisie' dient te worden geplaatst, namelijk de: 'Omgevingswet', inclusief ook de doelen zoals deze daarmee worden beoogd, maar deze ook van het planproces zoals dat is gevolgd om tot voorliggende: 'Ontwerp-NOVI' te kunnen komen op de hoogte te kunnen brengen. Eigenlijk valt alleen uit het schema zoals dat in die zin deel uitmaakt van de: 'Plan-MER' (zie ook de 'Plan-MER', Fig. 1.1: 'Plan-MER-proces en procedure', pag. 26) de belangrijkste stappen af te leiden die hebben geleid tot voorliggende: 'Ontwerp-NOVI' en dan in het bijzonder de daarbij behorende: 'Plan-MER'. In die zin zou het o.i. dus goed zijn als aan de: 'NOVI' of in ieder geval de daarbij behorende: 'Toelichting' alsnog een dergelijk processchema met korte toelichting zou worden toegevoegd.

Overeenkomstig die nieuwe: 'Omgevingswet' staat dan de integratie - dat dus in onderscheidende zin t.o.v. van eerdere wetten op gebied van de ruimtelijke ordening die in die zin toch (meer) sectoraal van aard (namelijk voornamelijk gericht op de bestemming van een bepaalde plek) waren - van een groot aantal (sectorale) beleidsvelden op het gebied van de fysieke ruimte centraal, zoals dus o.a. die op het gebied de ruimte (vergelijk het 'SVIR'), het milieu (vergelijk ook het: 'NMP 4'), de natuur (vergelijk ook de: 'Natuurlijk verder - Rijksnatuurvisie'), water (vergelijk ook het: 'Nationaal Waterplan'), etc., teneinde zo niet alleen tot een meer integrale visie (en dus ontwikkeling) te kunnen komen, maar juist ook tot een kwaliteitsimpuls van de leefomgeving als geheel (zie voor overzicht doelen: 'Omgevingswet' o.a. ook de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI'). Juist m.b.t. die integrale aanpak en ook de daarmee beoogde op duurzaamheid gerichte kwaliteitsimpuls van de leefomgeving, tenminste als daarbij aan de juiste voorwaarden wordt uitgegaan, ligt o.i. dan

ook de grote kans om voor Nederland ook echt tot een duurzame ontwikkeling te kunnen komen. Maar dan zal o.i., zoals overigens ook uit zowel de opgestelde: 'Plan-MER' en met name ook de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI' naar voren komt t.o.v. het voorliggende: 'Ontwerp-NOVI' nog wel een aanzienlijke (kwantitatieve en met name ook kwalitatieve) slag moeten worden gemaakt, niet alleen door tot een verdergaande (al dan niet gebiedsgerichte) integratie van het 21-tal als zodanig aangegeven: 'Nationale belangen' te komen, inclusief bijbehorende 'Toekomstbeelden', maar dus ook duidelijk aan te geven welke 'omgevingswaarden' dan in bepaalde gebieden centraal dienen te staan, inclusief dus ook bepaalde grenzen om aantasting van met name kwetsbare/zwakke waarden, zoals die van natuur, landschap, cultuurhistorie, maar ook leefomgevingskwaliteiten te voorkomen.

2. Inhoudelijke aspecten

Hierbij zal eerst een algemene reactie op de voorliggende: 'Ontwerp-NOVI' worden gegeven, dat dus mede in relatie tot de: 'Plan-MER' en ook de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI'. Daarna zal nog bij een aantal meer specifieke aspecten worden stilgestaan, althans waar daar aanleiding toe is.

2.1 Algemeen

Duurzaam toekomstperspectief

Laat voorop worden gesteld dat de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. blij verrast is met de centrale ambitie van voorliggende 'Ontwerp-NOVI', namelijk een 'Duurzaam toekomstperspectief' voor onze leefomgeving (in brede zin). Daarbij wordt dan met name ook een directe relatie gelegd met de zogenaamde: 'Sustainable Development Goals (SDG's)' van de UN (zie hiertoe met name de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 3.2: 'Nationaal belangen en opgaven' en dan onder: 'Nationaal Belang 1': 'Bevorderen van een duurzame ontwikkeling van Nederland als geheel en van alle onderdelen van de fysieke leefomgeving'). Tussen een aantal van de in Hoofdstuk 3.2: 'Nationale belangen en opgaven' gegeven: 'Nationale belangen' bestaat dan wel een bepaalde relatie met de gegeven 'SDG's' (zie eveneens de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 3.2: 'Nationaal belangen en opgaven' en dan onder: 'Nationaal Belang 1': 'Bevorderen van een duurzame ontwikkeling van Nederland als geheel en van alle onderdelen van de fysieke leefomgeving'), maar de relatie tussen een aantal van de in dit hoofdstuk gegeven: 'Nationale belangen' (zie dus de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 3: 'Nationale belangen en opgaven in de fysieke leefomgeving') en een duurzame ontwikkeling van Nederland als geheel, evenals dat (op een hoger schaalniveau) vanuit het perspectief van de aarde als geheel (dus de: 'ecologische footprint' van Nederland), dat dus toch o.i. hét centrale toetsingscriterium zou moeten zijn, is lang niet altijd duidelijk (zie in deze overigens ook de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI'). Dat geldt o.i. nog in versterkte mate voor het 5-tal: 'Thema's' zoals deze in het: 'Toekomstperspectief' aan de orde wordt gesteld (zie in deze ook de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 2: 'Toekomstperspectief'), evenals ook het 4-tal: 'Prioriteiten' die dan weer van dat: 'Toekomstperspectief' en met name van als zodanig geformuleerde: 'Nationale belangen' en in het bijzonder de daarbij per: 'Beleidskeuze' geformuleerde: 'Opgaven' (zie in deze dus ook de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 4: Richting geven op prioriteiten') zijn afgeleid.

Teneinde echter tot een echt duurzame ontwikkeling van Nederland te komen zou het o.i. dus goed zijn om duurzame ontwikkeling ook echt centraal te stellen, dus als 'centraal overkoepelend kader', zij het dan dus wel met een als belangrijkste toetsingscriterium de hoofddoelen en subdoelen zoals deze met name worden geschetst m.b.t. het: 'Planet-deel'

(naast dus het: 'People-' en: 'Prosperity-deel') van duurzame ontwikkeling, aangezien deze feitelijk de draagkracht van de aarde voor ontwikkelingen bepaald.

Rad voor de Leefomgeving

Feitelijk wordt met name ook in de opgestelde: 'Plan-MER' duurzame ontwikkeling als basis voor de toetsing genomen, waarvoor dan (als het zogenaamde: 'beoordelingskader') het: 'Rad voor de leefomgeving (inclusief bijbehorende: 'Lagenbenadering') is ontwikkeld. Op zich een fantastisch instrument (vergelijk in deze overigens ook: 'Plan-MER Omgevingsvisie Zuid Holland'), zij het dat als, zoals ook hiervoor al aangegeven, m.b.t. het: 'Planet-deel' bepaalde grenzen worden overschreden en dan in het bijzonder die van de natuur of die van natuurlijke systemen (inclusief de bodem en het (grond)water) dat dan (op termijn) niet alleen voor Nederland, maar ook op een grotere schaal gevolgen kan hebben, zoals dus op de schaal van Europa en van de aarde als geheel, zoals m.b.t. het uitsterven van soorten, etc., evenals dat dan weer een bepaald (terugkoppelings)effect op het zogenaamde: 'Natuurlijke kapitaal' zal/kan hebben, dus eveneens voor daarvan afhankelijke ecosysteemdiensten (zoals winning drinkwater, etc.) en dus ook economische activiteiten (zie in deze o.a. ook de publicatie: 'Natuurlijk kapitaal: naar waarde geschat (PBL, 2016)').

Planetary boundaries

Met betrekking tot de grenzen die de aarde aan ontwikkelingen stelt is inmiddels duidelijk dat wat betreft de klimaatverandering (zie in deze ook rapporten van het IPCC), de biodiversiteit (zie met name ook het laatste rapport van het IPBES m.b.t. snelheid uitsterven soorten) en ook de belasting door een overmaat aan voedingsstoffen (zoals dus stikstof) we bepaalde grenzen hebben bereikt of daar reeds overheen zijn (zie hiertoe met name ook de publicatie: 'Planetary boundaries (Rockstrom, J. 2009)'). Voor westerse landen geldt dat dan in versterkte mate (zie ook diverse: 'Living Planet Indexen (WNF, 2016, 2018) en dan die van Nederland in het bijzonder (Living Planet Index Nederland (WNF, 2016)', evenals o.a.: 'Balans van de Leefomgeving (PBL, 2018)'). In die zin valt voor aarde als geheel de zogenaamde 'Overshoot day' elk jaar vroeger en dit jaar zelfs al eind juli, hetgeen o.i. de urgentie in voldoende mate aangeeft.

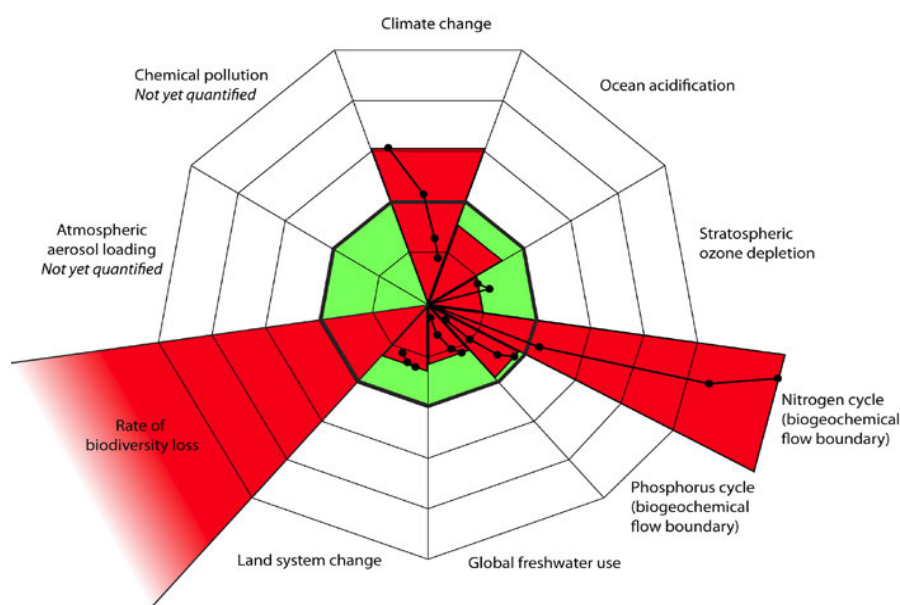

Fig.: 'Planetary boundaries (Röckstrom, J., 2009)'

Transitie-opgaven

Nu worden gelukkig in de voorliggende: 'Ontwerp-NOVI' een aantal belangrijke transitie-opgaven teneinde tot een meer duurzame ontwikkeling van Nederland (en daarmee Europa/aarde als geheel) te komen geagendeerd, zoals die met betrekking tot de/het:

- Economie, namelijk om te komen tot een circulaire economie (zie in deze o.a. ook het rijksbrede programma: 'Nederland circulair in 2050');
- Klimaat, zowel klimaatmitigatie als ook –adaptie, waarbij dan m.b.t. klimaatmitigatie er (in kader 'Klimaatakkoord Parijs) er de doelstelling ligt om uiterlijk in 2050 klimaatneutraal te zijn, althans in die zin de CO₂ uitstoot, etc., zover terug te brengen dat temperatuur van aarde maximaal 2 graden zal stijgen en bij voorkeur niet meer dan 1.5 graden (zie in deze met name ook het: 'Ontwerp-Klimaatakkoord');
- Stedelijke gebieden, namelijk o.a. een transitie naar: 'Healthy Urban Living';
- Landbouw, namelijk om daarbij in te zetten op een kringlooplandbouw die tevens natuurinclusief is (zie in deze ook de visie: 'Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden (Min. LNV, 2018)');
- Natuur, teneinde te komen tot een: 'Robuust natuurnetwerk', evenals het (ontwikkelen van) biodiversiteitsherstel(strategieën) van het platteland (vergelijk in deze dus het vanuit het veld in die zin ontwikkelde: 'Deltaprogramma Biodiversiteitsherstel') en ook de stedelijke gebieden (vergelijk ook discipline 'Stadsecologie') (zie in deze met name de visie: 'Natuurlijk verder –Rijksnatuurvisie (Min. EZ, 20104)'),

niet alleen als (bepaalde) 'Nationale belangen' (zie in de dus het: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 3: 'Nationale belangen en opgaven in de fysieke leefomgeving'), maar ook direct of (meer) indirect als deel van het: 'Toekomstperspectief' (zie dus ook de 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 2: 'Toekomstperspectief') en/of bij de als zodanig in het: 'Ontwerp-NOVI' m.b.t. de van de: 'Nationale belangen' als zodanig afgeleide 'Opgaven' gegeven 'Prioritering' (zie dus ook de 'Ontwerp-NOVI', hoofdstuk 4: 'Richting geven op prioriteiten'). Maar wat daarbij dan uiteindelijk opvalt is dat men het realiseren van de gegeven transitie-opgaven en met name ook de ruimtelijke doorvertaling daarvan dan toch voornamelijk overlaat aan de lagere overheden (dus de provincies, regio's en gemeenten), zoals dus m.b.t. de Klimaatverandering de regio's (in het kader van de zogenaamde: 'RES-sen').

Belang gebiedsgerichte integratie van per 'Nationaal belang' nader geconcretiseerde doelen

Teneinde evenwel bepaalde '(inter)nationale doelen' op het gebied van duurzame ontwikkeling en (daarvan afgeleide): 'Nationale belangen' daadwerkelijk te kunnen halen, zou men o.i. dan allereerst die doelen, voor zover daarvan nog geen sprake is, zoals die m.b.t. de natuur/biodiversiteit, maar ook (bepaalde) leefomgevingskwaliteiten, dus feitelijk 'omgevingswaarden', waar mogelijk (en ook wenselijk) alsnog nader moeten concretiseren, ook in ruimtelijke zin.

Vervolgens zou men dan aan moeten geven wat dat dan voor een duurzame ontwikkeling voor Nederland (en dus aarde als geheel) betekent en dan met name ook in randvoorwaardelijk zin voor andere (ruimtelijke) ontwikkelingen, zoals dus die m.b.t. wonen, werken, economie, landbouw, etc., etc..

Juist door de per: 'Nationaal belang' onderscheiden doelen nader te concretiseren, ook in ruimtelijke zin, evenals deze randvoorwaardelijk mee te geven aan (regionale) ontwikkelingen, kan ook meer inzicht worden gegeven in het uiteindelijke doelbereik t.a.v. diverse hoofddoelen en subdoelen, zoals deze in het kader van het zogenaamde: 'Rad van

de Leefomgeving' nader zijn gespecificeerd en zodoende van de duurzame ontwikkeling van Nederland als geheel.

Regie in relatie tot gegeven afwegingskaders

Dat dan met het onderhavige: 'Ontwerp-NOVI' een meer integrale en ook gebiedsgerichte aanpak wordt voorgestaan is op zich natuurlijk mooi, maar als daaraan dan geen duidelijke richtlijnen/kaders aan worden mee gegeven, behalve dan de: 'Algemene afwegingsprincipes', dus (zie in deze dus de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 4.1: 'Afwegingsprincipes'):

- Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies;
- Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal
- Afwentelen wordt voorkomen,

evenals de wettelijke kaders (lees: 'omgevingswaarden') zoals deze in algemene zin overeenkomstig in het: 'Besluit Kwaliteit Leefomgeving (BLK)' van toepassing moeten worden geacht (zie in deze overigens de: 'Toelichting Ontwerp-NOVI', Tabel 1: 'Relatie tussen nationale belangen in de NOVI met de Baro/Bro en de BKL op basis van de belangen uit de SVIR', pag. 66 – 70), dan zal o.i. dus uiteindelijk onvoldoende sturing (lees: 'regie') vanuit het rijk plaatsvinden om de gegeven doelen/doelbereiken en daarmee dus een duurzame ontwikkeling van Nederland te kunnen bereiken/waarborgen.

Voorwaarden écht duurzame ontwikkeling

Teneinde daadwerkelijk een écht duurzame ontwikkeling te kunnen waarborgen zouden o.i. dus m.b.t. (ruimtelijke) ontwikkelingen niet alleen de 'Opgaven' moeten worden aangegeven, maar ook duidelijke 'grenzen', dus (rand)voorwaarden, teneinde te voorkomen dat daardoor bepaalde (kwetsbare) waarden dus irreversibel worden aangetast. In die zin zou men zich o.i. wat betreft (ruimtelijke) ontwikkelingen en in het bijzonder die van de economie in moeten zetten op de zogenaamde: 'Doughnut economics', waarbij bij (ruimtelijke) ontwikkelingen niet alleen rekening wordt gehouden met bepaalde ondergrenzen (zie wat dat betreft dus met name ook de: 'SDG's), maar met name ook met de bovengrenzen die de aarde daaraan stelt (zie ter nadere toelichting ook onderstaande fig: 'Doughnut economics').

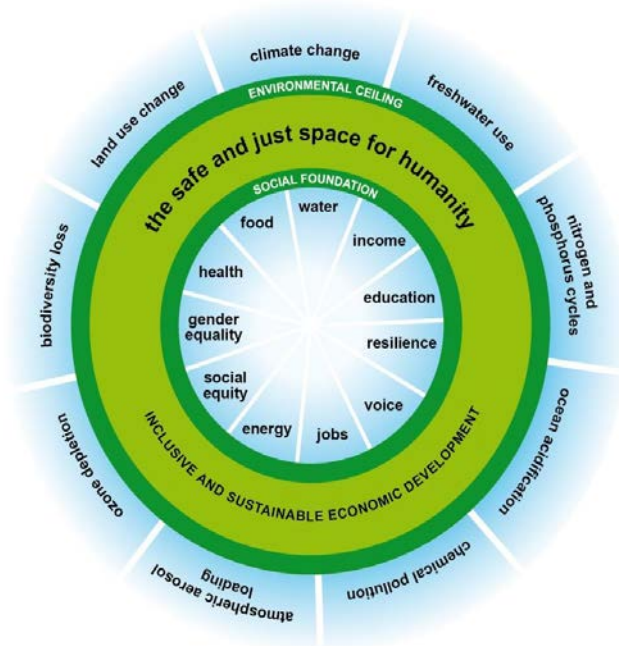

Fig.: 'Doughnut economics' (Kate Raworth, 2017)

Bezien we dan de diverse documenten zoals deze thans in het kader van het opstellen van de voorliggende: 'Ontwerp-NOVI' ter inzage liggen vanuit het hiervoor geschetste perspectief, dus vanuit het perspectief van een o.i. écht duurzame ontwikkeling, dan sluit feitelijk het zogenaamde: 'Rad van de Leefomgeving' dat als: 'toetsings-/beoordelingskader' in de: 'Plan-MER' wordt gebruikt daar op zich o.i. goed bij aan, zij het dat daarbij o.i. dus nog wel met betrekking tot bepaalde (ruimtelijke) ontwikkelingen (en bijbehorende activiteiten) bepaalde boven- (met betrekking tot de draagkracht aarde) en ook ondergrenzen (met betrekking tot de: 'SDG's) zouden moeten worden aangegeven²⁷, althans voor zover daarvan nog geen sprake is, evenals het: 'Rad' (zie hiertoe ook onderstaan fig: 'Rad van de leefomgeving') alsnog 60 graden met de klok mee zou moeten worden gedraaid teneinde dus het belang van de aarde (lees: het 'Planet-deel' van duurzame ontwikkeling) als 'drager' van (ruimtelijke) ontwikkelingen beter tot uitdrukking te laten komen (vergelijk in deze overigens ook de zogenaamde: 'Lagenbenadering').

²⁷ In die zin is door de provincie Utrecht, juist teneinde tot een duurzame gebiedsontwikkeling te kunnen komen, de: 'Leidraad duurzame gebiedsontwikkeling – vernieuwd instrumentarium leefbaarheid/duurzaamheid in de ruimtelijke plannen', inclusief een zogenaamde 'MAP-table', ontwikkeld (zie deze o.a. het rapport: 'Leidraad duurzame gebiedsontwikkeling – vernieuwd instrumentarium leefbaarheid/duurzaamheid in de ruimtelijke plannen (Provincie Utrecht, 2015)'). Daarbij worden voor de als zodanig onderscheiden: 'Gebiedstypen', bijvoorbeeld: 'Groen stedelijk', 'Centrum Dorps', 'Landelijk gebied: stedelijk uitloopgebied' en 'Landelijk gebied: hoofdfunctie Natuur', op basis zogenaamde 'Milieukwaliteitsprofielen' de '(Minimale, Basis en Optimale) Kwaliteiten' (vergelijk in deze bijvoorbeeld ook: 'Milieukwaliteitseisen' uit de: 'Wet Milieubeheer') aangegeven, zoals deze per thema/subthema en dan wederom voor daarbij weer als zodanig onderscheiden indicatoren voor het betreffende gebiedstypen van toepassing moet worden geacht. Met behulp van de: 'MAP-Table' is het dan mogelijk om te zien wat op gebiedsniveau, dus bijvoorbeeld voor Rijnenburg (polder in provincie Utrecht), de effecten zijn voor de: 'omgevingskwaliteiten/-waarden' die je in een bepaald gebied wilt bereiken. Voor een toepassing op schaalniveau van de provincie of bijvoorbeeld Nederland als geheel zou er dan natuurlijk nog wel een 'opschaling' van het als zodanig ontwikkelde systeem moeten plaatsvinden.

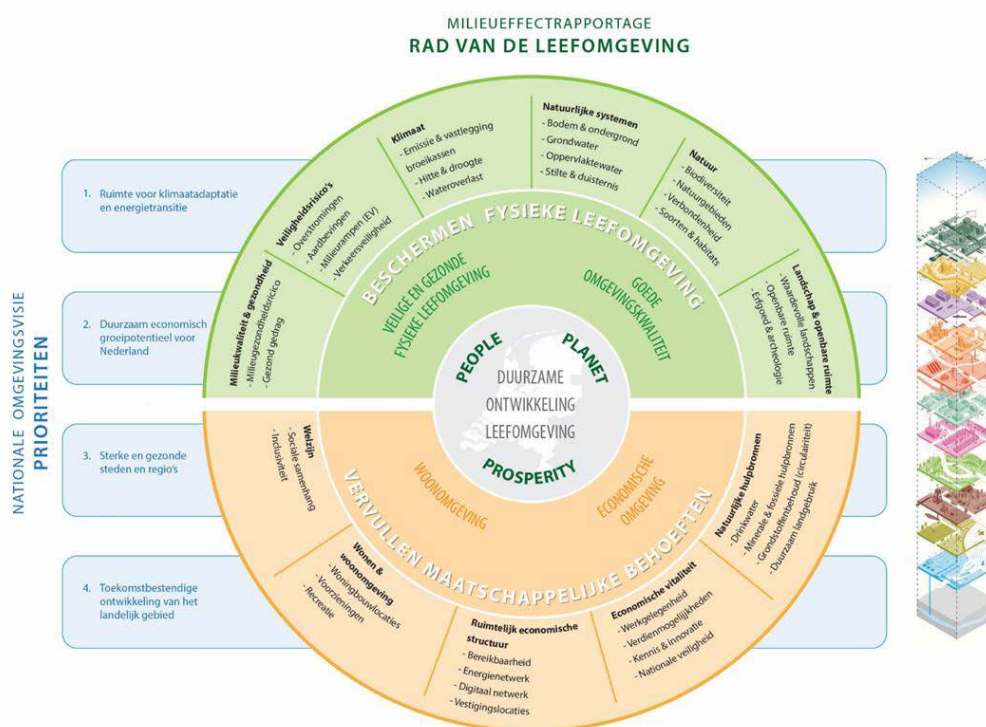

Fig.: 'Rad van de Leefomgeving'

Werken met 'scenario's'

Teneinde een en ander dan vanuit het hiervoor geschetste (toekomst)perspectief, dus o.i. écht duurzame ontwikkeling, nader ruimtelijk uit te werken en dus concreet vorm te geven, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin, zou het o.i. dus goed zijn, ook gezien de grote (ruimtelijke) (transitie-)opgaven, zoals die m.b.t. met name het/de klimaat, biodiversiteit, landbouw, wonen en werken aan de orde zijn, waarvoor m.b.t. de beide laatste thema's dan de beoogde: 'Opgaven' in zekere zin (zeer) onzeker zijn (zie in deze dus ook de o.a. dienaangaande in de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI' geplaatste kanttekeningen), met 'scenario's' te werken. Dat moet dan o.i. met name ook relevant worden geacht voor de 'Nationale belangen' waarvoor de ontwikkelingen onzeker zijn, dus die m.b.t. wonen (met als veronderstelde: 'Opgave' overeenkomstig het: 'Ontwerp-NOVI' en bijbehorende: 'Toelichting' dus de bouw van zo'n 1 miljoen woningen tussen 2019 en 2030 waarvan zo'n 300.000 woningen dan als vervanging bestaande voorraad) en ook werken (zie in deze dus ook de zogenaamde: WLO-scenario's). Daarnaast zou het o.i. goed zijn ook in ruimtelijke zin met alternatieve scenario's te werken, dus m.b.t. toepassen alternatieve verstedelijkingsmodellen, zoals bijvoorbeeld concentratie (in de Randstad) òf juist de keuzen voor spreiding over het hele land (vergelijk in deze ook het principe van: 'Gebundelde deconcentratie'), waarbij bij dat laatste dan tevens kan worden aangetekend dat dat ook vanuit het perspectief van: 'klimaatadaptatie' wel eens veel minder risico's met zich mee zou kunnen brengen dan het bij de verstedelijking maximaal inzetten op de Randstad zoals dat thans kennelijk wordt voorgestaan (zie in deze overigens ook de: 'Toelichting' en dan met name de kaart: 'Nationaal belang – Het waarborgen van de waterveiligheid en klimaatbestendigheid (inclusief de vitale infrastructuur voor water en mobiliteit)', pag. 43, evenals het rapport: 'Nederland Later (PBL, 2007)').

Door met 'scenario's' te werken wordt het uiteindelijk ook eenvoudiger om tot een met een 'adaptief beleid' samenhangende flexibelere uitvoering te kunnen komen, dat dan in kader

voor specifieke m.b.t. de Omgevingswet ontwikkelde: 'Beleidscyclus', zeker als het om de lange termijn gaat (zie wat betreft gegeven 'Beleidscyclus' overigens ook onderstaande figuur)²⁸:

Fig: De Omgevingsvisie als een van de beleidsinstrumenten in de beleidscyclus van de Omgevingswet

Daadwerkelijk gebiedsgerichte integratie

Daarnaast zouden o.i. de uit de 'Nationale belangen' voortkomende toch meer 'sectorale (transitie)opgaven', zoals ook hiervoor dus in algemene zin reeds aangegeven, dus veel meer integraal en (dus) ook gebiedsgericht moeten worden uitgewerkt, dus niet alleen in een aantal per gegeven: 'Prioriteit' en bijbehorende: 'Beleidskeuzen' als zodanig gegeven inspirerende voorbeelden, hetgeen op zich wordt gewaardeerd, maar juist ook door een nadere ruimtelijke uitwerking daarvan op de kaart, althans voor zover daar nog geen sprake van is, ook al is dat dan op een hoger abstractieniveau (vergelijk in deze overigens ook de diverse kaarten behorende bij het: 'SVIR'), zodat voor iedereen niet alleen duidelijk wordt voor welke gezamenlijke 'Opgaven' we staan, maar eveneens wat dat dan in ruimtelijke zin betekent, ook gezien de in bepaalde gebieden aanwezige kwaliteiten²⁹.

Zo is dan bijvoorbeeld met betrekking tot diverse: 'Nationale belangen' wel vaak de: 'Actuele situatie' op de kaart gezet, evenals zijn in (bepaalde) voorkomende gevallen ook de: 'Opgaven' en ook de daarmee mogelijk samenhangende: 'Belemmeringen' die daarbij spelen

²⁸ Overigens zou m.b.t. de 'Plan-MER' wel ook met alternatieve beleidsopties zijn gewerkt (zie in deze ook de: 'Plan-MER', Hoofdstuk 3: Reflectie en alternatieven tijdens de voorbereiden' én met name ook het bij de: 'Plan-MER' behorende: 'Achtergronddocument Beschouwing van beleidsopties voor het NOVI'), maar voor zover de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. dat heeft kunnen nagaan is de gegeven beschouwing/reflectie met name gebruikt om tot een bepaalde aanscherping van de in de: 'Ontwerp-NOVI' gegeven 'Beleidskeuzen' te (kunnen) komen. Maar daarmee is o.i. nog niet van echte alternatieven van de op hoofdlijnen in het 'Ontwerp-NOVI' gemaakte keuzen sprake, zoals bijvoorbeeld van een: 'Meest Milieuvriendelijk Alternatief (MMA)', ook al zou dan op zich voor het opstellen daarvan (thans) geen wettelijke grondslag meer zijn.

²⁹ Weliswaar vindt dan in bepaalde mate in de: 'Toelichting Ontwerp-NOVI' een bepaalde uitwerking, althans een toelichting daarop plaats, zoals dus voor o.a. het 'Groene hart', 'Metropoolregio Utrecht', maar ook daarbij ontbreken bepaalde kaartbeelden.

aangegeven³⁰ (zie in deze met name de 'Toelichting', Hoofdstuk 3.2: 'Nationale belangen en opgaven')³¹, maar het zou o.i. goed zijn als alle m.b.t. bepaalde: 'Nationale belangen' samenhangende: 'Opgaven' en met name ook bepaalde: 'Ambities' op kaartbeelden zouden worden doorvertaald, althans voor zover dat nog niet is gedaan en eveneens voor zover dat uiteraard mogelijk is, evenals dus een 'integratie' van de per: 'Nationaal belang' gegeven: 'Opgaven' en ook: 'Ambities' plaatsvindt, zodat op gebiedsniveau ook duidelijk wordt wat de ene 'Opgave/Ambitie' voor de andere/anderen betekent/betekenen.

Immers lang niet alle 'Opgaven' en 'Ambities' zijn 'stapelbaar', aangezien bepaalde (omgevings)waarden, zoals dus die met betrekking tot natuur, landschap en cultuurhistorie kwetsbaar zijn m.b.t. (ruimtelijke) ontwikkelingen, hetgeen feitelijk ook geldt voor leefomgevingskwaliteiten (vergelijk overigens wederom de: 'Lagenbenadering')³². Dus zou bij de integratie van de sectorale belangen, hetgeen toch als een van de belangrijkste doelen van de: 'Omgevingswet' kan worden aangemerkt, nadrukkelijk ook met de 'grenzen' die bepaalde 'Nationale belangen' aan andere: 'Nationale belangen' stellen rekening moeten worden gehouden. Zoals immers met name ook uit de m.b.t. de voorliggende: 'Ontwerp-NOVI' uitgevoerde: 'Plan-MER' naar voren komt zijn er in die zin immers niet alleen 'kansen', maar m.b.t. bepaalde kwetsbare: 'Nationale belangen', zoals dus die m.b.t. de natuur, juist ook grote 'risico's' (zie wederom voor globaal overzicht van de risico's en kansen per: 'Nationaal belang' en ook: 'Prioriteit' (inclusief bijbehorende 'Beleidskeuzen' de Plan-MER: 'Rad van de Leefomgeving', 'Fig. 4.1: 'Kansen en risico's van alle beleidskeuzen in de 'Ontwerp-NOVI' voor de staat van de fysieke leefomgeving', pag. 68), 'risico's' die dus alsnog door aanvullend flankerend beleid tot een minimum zouden moeten worden beperkt.

³⁰ Zie wat betreft diverse kaarten met 'belemmeringen/randvoorwaarden' t.a.v. bepaalde (ruimtelijke) ontwikkelingen overigens met name ook de: 'Ex ante evaluatie SVIR (PBL, 2011)'.

³¹ Juist om derden inzicht te geven in de 'Nationale belangen' en met name wat deze dan in ruimtelijke zin betekenen zou het o.i. goed zijn als veel meer kaarten uit de: 'Toelichting' alsnog in de: 'Ontwerp-NOVI' zelf zouden worden opgenomen, tenzij die: 'Toelichting' natuurlijk, met name ook in planologisch-juridische zin, een integraal deel van de: 'Ontwerp-NOVI' uitmaakt.

³² Zie wat betreft opties en ook inspirerende voorbeelden meervoudig landgebruik overigens wel ook het rapport: 'Panorama Nederland (College van Rijksadviseurs, 2018)'

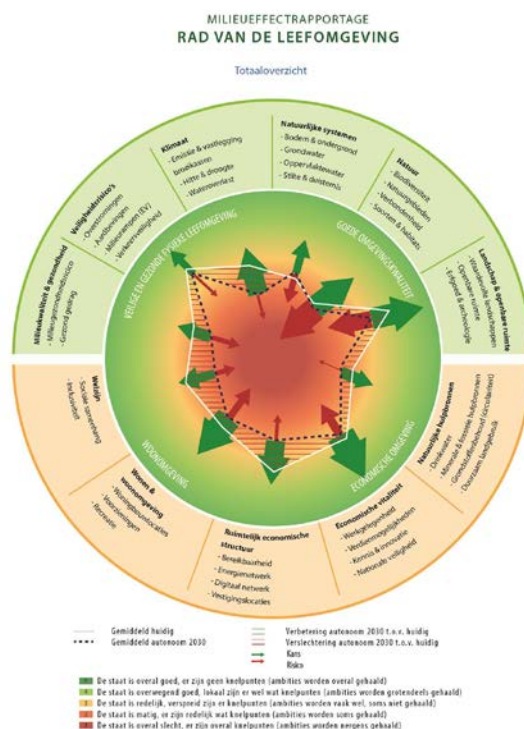

Fig.: 'Rad van de Leefomgeving – Kansen en risico's alle beleidskeuzen'

Juist door reeds op een hoger schaalniveau tot een gebiedsgerichte integratie van de 'Nationale belangen' te komen en dan op basis uitkomsten: 'Plan-MER' te toetsen wat dat dan voor de diverse 'Nationale belangen' betekent en zo tot een verdergaande 'optimalisatie' te komen, dus vanuit het toekomstperspectief van een duurzame ontwikkeling Nederland als geheel, weten uiteindelijk ook de 'lagere' bestuursniveaus waar in die zin voor hen de belangrijkste (ruimtelijke) 'Opgaven (lees: 'uitdagingen')' liggen, dus zowel in kwalitatieve als in kwalitatieve zin.

Weliswaar wordt er dan in de: 'Plan-MER' voor een viertal als zodanig onderscheiden gebieden, te weten de: 'stedelijke gebieden', het: 'landelijke gebied', de: 'haven- en industriegebieden' en ook de: 'Noordzee' een overzicht van de: 'kansen' en ook de: 'risico's' met betrekking tot de aldaar aan de orde zijnde: 'Nationale belangen' gegeven (zie in deze dus de: 'Plan-MER', Hoofdstuk 4.6: 'Samenhangeende effecten in gebieden'), maar ook daaruit resteert feitelijk alleen een aantal rijtjes met 'aandachtspunten' voor de verdere integrale uitwerking door de lagere overheidsniveau's, zonder dat ook daarbij dus een nadere concrete gebiedsgerichte uitwerking van toch vaak conflicterende belangen heeft plaatsgevonden.

Een en ander dan nog even afgezien van het gegeven dat teneinde (bepaalde) doelen te kunnen behalen/bereiken juist aan een samen-werking op alle schaalniveaus (lees: 'multilevel-governance'), dus door co-creatie (lees: participatie), o.i. grote waarde moet worden gehecht.

Gevolgen PAS

Dan wordt toch in de: 'Ontwerp-NOVI' diverse keren verwezen naar de PAS, maar worden dienaangaande geen verdere conclusies getrokken, zij het dat in een van de daarbij gegeven voetnoten wel naar de eventuele gevolgen van de Uitspraak van de Raad van State m.b.t. de PAS wordt verwezen. Dus zou het o.i. goed zijn bij definitieve versie van het NOVI wel met

die Uitspraak rekening te houden (zie in deze dus overigens o.a. ook het advies van de zogenaamde Commissie Remkes: 'Niet alles kan'), dus wat dat in die zin voor bepaalde thans in het: 'Ontwerp-NOVI' opgenomen (ruimtelijke) ontwikkelingen betekent, wil men althans de betreffende Uitspraak respecteren, ook om uiteindelijk wat betreft de belasting met stikstof in ieder geval de natuurdoelen van Natura 2000 gebieden te kunnen behalen³³.

2.2 Specifieke aspecten

Hierbij zal nog op een aantal meer specifieke aspecten worden ingegaan, dat mede n.a.v. van hetgeen hiervoor reeds in algemene zin reeds aan de orde is gesteld, althans voor zover daar aanleiding toe is. Daarbij zal hoofdstukindeling van de: 'Ontwerp-NOVI' worden gevolgd.

2.2.1 Toekomstperspectief (zie de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 2)

Op zich kan de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. zich in algemene zin vinden in het toekomstperspectief zoals dat in dit hoofdstuk aan de hand van 5 thema's wordt geschetst. Wel plaatst zij er dus (grote) vraagtekens bij, zoals ook uit het voorgaande duidelijk zal zijn, of duurzaamheid en een economische groei (van 2%) wel altijd zoals wordt gesteld 'hand in hand gaan', dat ook gezien de 'ecologische voetafdruk' van Nederland op wereldschaal. In die zin zou Nederland zich o.i. dan ook veel meer moeten richten op kwaliteit en inclusiviteit dan op een almaar verdergaande kwantitatieve groei die zoals eigenlijk ook uit de: 'Plan-MER Ontwerp-NOVI' naar voren komt met dus naar verwachting (sterk) negatieve effecten op zwakke(re) waarden, zoals die van natuur, landschap, cultuurhistorie en uiteindelijk ook leefomgevingskwaliteiten gepaard zal gaan (zie in deze ook de: 'Plan-MER', het 'Rad van de Leefomgeving', het 'Totaaloverzicht', pag. 42). In die zin zou o.i. dus de focus veeleer moeten worden gericht op een écht duurzame ontwikkeling van Nederland en ook geluk dan op kwantitatieve economische groei (vergelijk ook de focus van bijvoorbeeld Bhutan op het 'Bruto Nationaal geluk' i.p.v. op 'Bruto Nationaal Product' en waarbij bij laatste parameter overigens op geen enkele wijze rekening wordt gehouden met de negatieve milieueffecten zoals die op de natuur en het milieu³⁴).

2.2.2 Nationale belangen en opgaven (zie de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 3)

Hierbij zal op aantal van gegeven: 'Nationale belangen' worden ingegaan, althans voor zover daar aanleiding toe bestaat.

Nationaal belang 1: 'Duurzame ontwikkeling Nederland'

Wat betreft de duurzame ontwikkeling van Nederland wordt dan meteen ook een directe relatie gelegd met de zogenaamde 'Sustainable Development Goals' van de UN, hetgeen de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. bijzonder waardeert.

Wat daarbij dan weer wel opvalt is dat daarbij dan geen enkele referentie plaatsvindt naar: 'SDG, Nummer 15', namelijk '*Protect, restore and promote sustainable use of terrestrial ecosystems, sustainably managed forests, combat desertification, and halt and reverse landdegradation and halt biodiversity loss*'. Dus zou het goed zijn naar de betreffende 'SDG' alsnog in de 'NOVI' een verwijzing op te nemen, waardoor aan 'Nationaal belang' en dus ook

³³ Overigens geldt die belasting met stikstof natuurlijk niet alleen voor de: 'Natura 2000-gebieden', maar voor alle daarvoor kwetsbare natuur in Nederland, dus ook daarvoor moet het (sterk) terugbrengen van de stikstofbelasting en dus –emissies van essentieel belang worden geacht.

³⁴ Zie wat betreft die impact op natuur en milieu o.a. het boek: 'De verborgen impact (Porcelijn, B., 2017)'.

geformuleerde: 'doelen/opgaven' m.b.t. biodiversiteit in de rest van de 'NOVI' een bredere (lees: internationale) basis kan worden gegeven.

*Nationaal belang 2: 'Realiseren van een goede leefomgevingskwaliteit', evenals:
'Nationaal belang 4: 'Waarborgen en bevorderen van een gezonde en veilige fysieke leefomgeving'*

Een goede leefomgevingskwaliteit moet van essentieel belang worden geacht voor het leven op aarde, niet alleen voor de mens, maar ook al het er voorkomende leven, dus ook van planten en dieren. In die zin zou het o.i. dus goed zijn, als in die zin in voorliggende 'Ontwerp-NOVI' dan ook in die zin per relevant milieuthema, dus wat betreft de luchtkwaliteit, geluidhinder, stank, omgevingsveiligheid, bodem- en waterkwaliteit ook de: 'omgevingswaarden' waarden worden beschreven waaraan minimaal dient te worden voldaan teneinde die goede 'leefomgevingskwaliteit' ook daadwerkelijk te kunnen bereiken (zie in deze dus feitelijk ook de mogelijkheden die de: 'Omgevingswet' daartoe biedt, dus bovenop hetgeen in het: 'Besluit Kwaliteit Leefomgeving (BLK)' reeds is aangegeven).

In ieder geval zou wat betreft de: 'Luchtkwaliteit' dus van de advieswaarden moeten worden uitgegaan die als zodanig door de WHO aan een in die zin gezonde leefomgeving worden gesteld en dus niet de grenswaarden van de 'Wet Luchtkwaliteit' die toch meer economische zijn bepaald.

Nationaal belang 5: 'Zorgdragen voor een woningvoorraad die aansluit op de woonbehoeften', evenals:

*Nationaal belang 6: 'Waarborgen van een veilig, robuust en duurzaam mobiliteitsstelsel' én
Nationaal belang 7: 'In stand houden en ontwikkelen van de hoofdinfrastructuur voor de mobiliteit'*

Dat op het gebied van wonen en ook mobiliteit er grote 'transitieopgaven' liggen, dat o.a. ook gezien de klimaatproblematiek, zal duidelijk zijn. Ook is het natuurlijk van belang dat iedereen in een duurzame woning kan wonen, maar waar het hier o.i. vanuit duurzaamheid met name ook om gaat dat je bij de (veronderstelde) 'opgaven' waar we dan voor staan, nadrukkelijk dus ook rekening houdt met kwetsbare waarden, zoals dus die van natuur, landschap en cultuurhistorie.

Daarnaast zou met betrekking tot met name 'wonen' dus zoals ook hiervoor onder het Hoofdstuk 2.1: 'Algemeen' reeds aangegeven met diverse 'scenario's' moeten worden gewerkt, ook gezien de grote onzekerheden die er t.a.v. toekomstige bevolkingsontwikkeling zijn. Dat er dan wat betreft de (veronderstelde) woningbouw opgave de focus ligt op de: 'Compacte stad' kan de Stichting uiteraard onderschrijven, juist ook vanuit duurzaamheidsoverwegingen (zie in deze de ook de zogenaamde: 'Ladder van duurzame verstedelijking'), maar ook daarbij zal er dus wel voldoende aandacht voor leefomgevingskwaliteiten (inclusief dus ook het groen) moeten zijn.

Teneinde dan te komen tot een duurzaam mobiliteitssysteem zal dus o.i. maximaal moeten worden ingezet op het OV en de fiets, o.a. dus door bepalen automobiliteit, etc. (zie in deze dus ook de zogenaamde: 'Ladder van verdaas').

Nationaal belang 13: 'Realiseren van een toekomstbestendige en ook circulaire economie', evenals met name ook:

Nationaal belang 16: 'Waarborgen en versterken van een aantrekkelijk ruimtelijk-economisch vestigingsklimaat'

Uiteraard is de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. een groot voorstander van het realiseren van een: 'circulaire economie', juist ook gezien de grote: 'ecologische footprint' die van de huidige economie uitgaat, ook al zijn er inmiddels tal van (grote) bedrijven die in die zin belangrijke stappen hebben gezet.

Ook is de Stichting natuurlijk niet tegen het waarborgen van een aantrekkelijk ruimtelijk-economisch (en dus groen) vestigingsklimaat, maar door daarbij uit te gaan van een groeipercentage van 2%, terwijl dus de: 'ecologische footprint' van Nederland al enkele malen de draagkracht van de aarde overschrijdt³⁵, moet o.i. dus niet duurzaam worden geacht, tenzij het dus daarbij niet gaat om kwantitatieve groei, maar om kwalitatieve groei, dus groei levenskwaliteiten/levensgeluk.

Nationaal belang 19: 'Landschap'

Wat hiervoor is gesteld m.b.t. natuur geldt feitelijk ook voor het: 'Nationaal belang' dat betrekking heeft op behoud kwaliteiten landschappen van (inter)nationaal belang (zie in deze dus 'Nationaal belang, nummer 19')³⁶. Alhoewel dan in het: 'Ontwerp-NOVI' wordt aangegeven dat het Rijk zich in die zin (gelukkig weer) met name verantwoordelijk voelt voor het (open houden van het) Groene Hart, de Waddenzee, de Veluwe en de Nationale parken, evenals mogelijk het door de Unesco als zodanig aangewezen Werelderfgoed, zoals dus de Waterlinies, worden ook de doelen zoals deze in die zin voor betreffende gebieden zouden moeten gaan gelden niet tot nauwelijks uitgewerkt, terwijl daarvoor in het verleden, althans in zoverre de gegeven gebieden nog als zogenaamde 'Nationale landschappen' werden aangeduid, duidelijke criteria waren aangegeven, niet alleen wat betreft de zogenaamde: 'Kernkwaliteiten' die bescherming behoeften, maar bijvoorbeeld ook de bijbehorende 'RO-principes', zoals dus het: 'Migratiesaldo nul'.

In ieder geval zou het dus goed zijn als ook nog eens goed naar de lijst met gebieden met landschappen van (inter)nationaal belang wordt gekeken, dat ook in vergelijking met de eerdere lijst van de: 'Nationale landschappen', want o.i. zou het dus goed zijn de betreffende landschappen die dus indertijd vanwege hun landschappelijk kwaliteiten niet voor niets als zodanig waren aangewezen alsnog als 'Landschap van algemene belang (of dus toch als: 'Nationaal landschap')' aan te wijzen. Daarnaast zou het o.i. dus goed zijn voor de als zodanig aangewezen gebieden de: 'Kernkwaliteiten' helder aan te geven en deze dan zo mogelijk ook nader op kaartbeelden, dus ook in ruimtelijke zin, door te vertalen (vergelijk bijvoorbeeld ook: 'Kwaliteitskaarten' van de provincie Utrecht³⁷ en ook Zuid-Holland), zodat ook daarmee bij eventuele toekomstige ontwikkelingen zorgvuldig rekening kan worden gehouden³⁸.

Wat betreft het 'Groene Hart' moet dan behalve het open houden met name ook de bodemdalingsproblematiek van belang worden geacht, net als overigens in alle laagveengebieden. Door de zeespiegelstijging zal die problematiek alleen maar groter

³⁵ Alhoewel de Nederlandse ecologische voetafdruk wel in loop daar jaren is afgenomen, bedraagt deze momenteel nog wel 2.9 aardes.

³⁶ Zie in deze dus (inderdaad) het zogenaamde: 'Europees landschapsverdrag'.

³⁷ De kwaliteitskaart van de provincie Utrecht is dan met name gebaseerd op de zogenaamde 'Kwaliteitsgidsen landschappen'.

³⁸ Zie wat betreft de kernkwaliteiten van de eerder als zodanig onderscheiden: 'Nationale landschappen' o.a. ook het rapport: 'Landschappen met toekomstwaarde – Cultuurhistorische karakteristiek van de Nationale landschappen (Projectbureau Belvedere, 2005)'.

worden. In ieder geval dient het uitgangspunt hier: ‘functie volgt peil’ te zijn i.p.v. omgekeerd, wil men althans verdere problemen, ook die voor de hier gelegen stedelijke gebieden, voorkomen.

Met betrekking tot de: ‘Nationale parken’ is het zo dat het de ambitie is (in kader zogenaamde ‘Nationale Parken nieuwe stijl’) het: ‘Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug’ uit te breiden met het noordelijke deel van de Heuvelrug, waarbij dan samen met alle gebiedspartners voor ‘Heel de Heuvelrug’ een integrale visie is ontwikkeld (zie in deze ook het rapport: ‘Nationaal Park Heuvelrug – Ruimtelijke ambities voor het gebied (OKRA, 2017)’).

Overigens is inmiddels de Hondsrug als: ‘Global Geopark’ door de UNESCO aangewezen, evenals zijn daartoe ook in landelijke zin meerdere initiatieven, zoals o.a. voor de Heuvelrug, dus zou het goed zijn gezien aan de in die gebieden aanwezige bijzondere geologische, dus aardkundige fenomenen, in het ‘NOVI’ ook bijzondere aandacht zou worden gegeven.

Nationaal belang 20: ‘Biodiversiteit’

Gelukkig wordt aan biodiversiteit in met name het: ‘Nationaal belang 20: verbeteren en beschermen biodiversiteit’ wel de vereiste aandacht gegeven, zij het dat het betreffende ‘Nationale belang’ dus niet of nauwelijks nader concreet is uitgewerkt, ook niet in de ‘Toelichting’³⁹, terwijl daar dus o.i. wel degelijk nog een grote opgave ligt (zie in deze o.a. het: ‘Achtergronddocument Plan-MER Ontwerp-NOVI Passende beoordeling Natura 2000’, Hoofdstuk 4.2: ‘Huidige situatie’).

Weliswaar zijn m.b.t. natuur en dus biodiversiteit in het zogenaamde ‘Natuurpact’ bepaalde afspraken gemaakt, maar deze moet o.i. onvoldoende worden geacht om achteruitgang biodiversiteit geheel te stoppen en met name ook de natuurdoelen van de in Nederland voorkomende Natura 2000-gebieden te halen (zie wat betreft gegeven doelen ook de per gebied opgestelde zogenaamde ‘Gebiedsdocumenten’ en wat betreft het doelbereik van de gegeven maatregelen o.a. het rapport: ‘Quickscan Hoofdlijnennotitie Ontwikkeling en beheer natuur in Nederland (PBL, 20103)’).

Ook al wordt dienaangaande dan kennelijk door het PBL in 2020 een nader Verkenning uitgevoerd, o.i. zouden voor een in ecologische opzicht goed functionerend: ‘Robuust natuurnetwerk’ in ieder geval met name de robuuste verbindingen zoals deze in tijd van staatssecretaris Bleeker zijn geschrapt alsnog moeten worden aangelegd (zie in deze o.a. ook het rapport: ‘Onbeperkt houdbaar (RLI, 2013)’), zoals o.a. de robuuste verbinding tussen de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug (dus het zogenaamde ‘Valleilint’), inclusief een ecoduct over de A1 bij Terschuur, evenals die tussen de Veluwe en de Oostvaardersplassen (zie wat betreft de gegeven robuuste verbindingen met name ook de: ‘Nota natuur, bos en landschap in de 21^e eeuw – Natuur voor mensen, Mensen voor natuur’, ‘Beleidsprogramma’, Fig. op pag. 25). Diverse studies tonen aan, o.a. met LARCH, dat bijvoorbeeld door de aanleg van het: ‘Valleilint’ de populatie boomarters op de Utrechtse Heuvelrug ‘(sterk) duurzaam’ kan worden (zie o.a. de publicatie: ‘Corridor Leusderheide (Alterra, 2004)’).

³⁹ Weliswaar is in de ‘Toelichting’ wel een kaart opgenomen waarop dan de ‘Natura 2000-gebieden’ en ook ‘Nationale parken’ (zie in deze ook de: ‘Toelichting’, Fig.: ‘Nationaal Belang: ‘Verbeteren en beschermen van de biodiversiteit’, pag. 64), maar dus niet van al die natuurgebieden die voor een evenwichtig functionerend natuur netwerk voor Nederland als geheel van essentieel belang moeten worden geacht, inclusief dus met name ook het: ‘Nationaal Natuur Netwerk (NNN)’, evenals ook van de (extra) maatregelen die noodzakelijk moeten worden geacht om uiteindelijk tot een dergelijk evenwichtig netwerk te kunnen komen, zoals dus de aanleg van o.a. essentieel geachte ‘robuuste ecologische verbindingen’.

Bij dit alles kan dan nog worden aangetekend dat wil de natuur in Nederland uiteindelijk voldoende veerkracht hebben m.b.t. klimaatverandering, dat juist ook aan de robuustheid van het gehele ecosysteem een grote waarde worden gehecht, dus met name ook aan de zogenaamde 'robuuste ecologische verbindingen' tussen grotere (en kleinere) kerngebieden (zie in deze dus o.a. ook de publicatie: 'Robuuste verbindingen en klimaatverandering (Alterra, 2009)').

Voorts zal natuurlijk m.b.t. herstel biodiversiteit in het algemeen en in het bijzonder die van het boerenland het zogenaamde: 'Deltaprogramma Biodiversiteitsherstel' voortvarend moeten worden opgepakt.

Teneinde tot goed en evenwichtig functionerende ecosystemen (en daarmee dus eveneens ecosysteemdiensten) te komen moet daarnaast een goede kwaliteit van bodem en (grond)water essentieel worden geacht, dus zouden daarvoor (afhankelijk van de als zodanig te onderscheiden gebiedstypen) op ecologische systeemanalyses gebaseerde 'omgevingswaarden' moeten worden vastgesteld (vergelijk ook waterkwaliteitsdoelen waterlichamen Europese Kader Richtlijn Water, evenals (milieu)kwaliteitseisen terrestrische en aquatische ecosystemen, zoals dus o.a. de 'Kritische depositiewaarden (KDW's)' m.b.t. stikstof (m.b.t. de als zodanig onderscheiden habitattypen van Natura 2000-gebieden).

Ook zou o.i., alhoewel daar diverse keren in de: 'Ontwerp-NOVI' gelukkig aan wordt gerefereerd, met name ook aan het principe van: 'Natuurinclusief ontwerpen en bouwen' bij welke ontwikkeling dan ook bijzondere aandacht moeten worden gegeven.

2.2.3 Richting geven op 'Prioriteiten' (zie de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 4)

In dit hoofdstuk wordt eerst bij de zogenaamde: 'Afwegingskaders' stilgestaan, waarna op de in de 'Ontwerp-NOVI' gegeven: 'Prioriteiten' en bijbehorende 'Beleidskeuzen' wordt ingegaan, althans voor zover daar aanleiding toe is.

2.2.3.1 Afwegingsprincipes

Als afwegingsprincipes worden dan aangegeven:

- Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies;
- Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal;
- Afwentelen wordt voorkomen.

Op zich kan de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. zich in gegeven afwegingskaders vinden, maar het zou o.i. goed zijn teneinde bepaalde (ruimtelijke) ontwikkelingen ook echt (adequaat) te kunnen (bij)sturen bepaalde afwegingsprincipes toch nader te specificeren, of aan te vullen met bijvoorbeeld diverse 'Ladders' zoals deze in de loop van de tijd tot ontwikkeling zijn gekomen, zoals dus de (zie m.b.t. bepaalde ladders overigens ook het: 'BLK'):

- Zonneladder
Naar het principe van de 'zonneladder' wordt op zich wel diverse keren in de onderhavige: 'Ontwerp-NOVI' verwezen, maar o.i. zou deze ook als hard planologisch kader aan ontwikkelingen mee te geven (zie in deze dus ook de betreffende: 'Motie van Dik-Faber');
- Ladder voor duurzame stedelijke ontwikkeling
Deze maakt dus weliswaar deel uit van het Barro en (dus) ook het: 'Besluit Kwaliteit Leefomgeving (BLK)', maar het zou dus goed zijn, teneinde ongewenste ontwikkelingen in het landelijke gebied te voorkomen, dat deze ook als hard planologisch toetsingskader in het 'NOVI' wordt verankerd;

➤ Ladder van Verdaas

Met deze ladder kan sturing plaatsvinden m.b.t. mobiliteitsdoelstellingen.

Daarnaast zou het goed zijn dat m.b.t. aanpak waterproblematiek een verwijzing naar de 'Kwalitatieve watertrits (eerst: schoonhouden, scheiden en zuiveren)' en ook de 'Kwantitatieve watertrits (vasthouden, bergen en afvoeren)' zou plaatsvinden.

Meer in het bijzonder zou dus ook voor bepaalde gebieden van 'Nationaal belang', zoals dus: 'Natura 2000 gebieden', maar o.a. ook het: 'NNN', 'Gebieden met landschappelijke kwaliteiten van nationaal belang', duidelijke 'omgevingswaarden (in brede zin)' moeten worden aangegeven, zodat daar bij eventuele ontwikkelingen rekening kan worden gehouden (zie in deze dus de: 'Omgevingswet' en met name ook de daarbij gegeven: 'Memorie van Toelichting', evenals ook de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI').

Tenslotte moet bij bepaalde ruimtelijke ontwikkelingen, dus met name ook aan 'Natuurinclusief ontwerpen en bouwen', dus 'Natuurinclusief werken' een grote waarde worden gehecht, juist aangezien hier kansen liggen om meteen vanaf het begin bij ontwikkelingen met aanwezige waarden van natuur en landschap rekening te kunnen houden en deze zo mogelijk ook te verbeteren (zie in deze overigens o.a. de: 'Handreiking natuurinclusief ontwerpen en bouwen in twintig ideeën (Amsterdam, 2019)').

2.2.3.2 Prioriteiten

Hierbij worden dan gezien de eerder geformuleerde 'Opgaven', kennelijk ook gezien de urgentie, een aantal: 'Prioriteiten' met bijbehorende: 'Beleidskeuzen' gesteld. Daarbij gaat het dan om een viertal prioriteiten. Voor zover daar aanleiding voor is, zal daar een reactie op worden gegeven.

2.2.3.2.1 Ruimte voor klimaatadaptie en energietransitie

In ieder geval is het goed dat hierbij ook het principe van de: 'Trias energetica' aan de orde komt, want wat aan energie wordt bespaard hoeft ook niet duurzaam te worden opgewekt, want ook het duurzaam opwekken van energie, hoe urgent m.b.t. klimaatverandering ook kan wel degelijk ook met bepaalde effecten op natuur, landschap en cultuurhistorie gepaard gaan. Dus in die zin goed dat eveneens naar de zogenaamde 'Zonneladder' wordt verwezen.

Behalve de: 'klimaatmitigatie' ligt er dus (helaas) inmiddels ook een grote opgave m.b.t. de: 'klimaatadaptie', zowel in de steden (denk aan o.a. gevolgen hevige buien en hittestress), maar dus ook m.b.t. verwachte zeespiegelstijging in lagere delen Nederland. Dus goed daarover in ieder geval nu al in strategische zin na te denken wat dat uiteindelijk voor de ruimtelijke inrichting van Nederland kan betekenen.

2.2.3.2.2 Duurzaam economisch groeipotentieel

Hierbij wordt dan kennelijk uitgegaan van een (stabiele) economische groei van 2%, maar zoals ook hiervoor onder het hoofdstuk 2.1: 'Algemeen' en ook onder Hoofdstuk 2.2.2: 'Nationale belangen en opgaven' en dan onder het hoofdje '*Nationaal belang 16: 'Waarborgen en versterken van een aantrekkelijk ruimtelijk-economisch vestigingsklimaat'* reeds gesteld is het dus maar de grote vraag of een groei die uitgaat van een stabiel groeipercentage van 2% ook echt duurzaam is, dat ook gezien de grote 'ecologische voetstap' die Nederland reeds heeft (zie in deze overigens ook de open vraag die in die zin in de door het PBL uitgevoerde: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI' aan de orde wordt

gesteld). In die zin zou Nederland zich o.i. dus eerder op een kwalitatieve dan een kwantitatieve ontwikkeling moeten richten, dus rekening houdend met draagkracht aanwezige ecoystemen en landschappen. Zo zou Nederland als 'gidsland' bijvoorbeeld een inspirerend voorbeeld kunnen nemen aan de: 'No growth-movement' zoals deze inmiddels in diverse landen gestalte krijgt.

Teneinde daadwerkelijk te komen tot een duurzame economie, dus circulaire (lees: kringloop)economie in balans met de draagkracht aarde, is dus o.i. met name ook de aandacht nodig voor de wijze waarop producten worden geproduceerd, evenals het gebruik daarbij van hernieuwbare grondstoffen, zodat deze producten (uiteindelijk) ook echt recyclebaar zijn, naast dus de aandacht voor een duurzame leefstijl van de consument en dus burger. Dat daarbij dan eveneens aandacht is voor afvalpreventie (vergelijk o.a. de: 'Ladder van Lansink') en dus (uiteindelijk) een: 'leven zonder afval (dus: 'zero waste')' spreekt dan voor de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. als vanzelf.

2.2.3.2.3 Sterke en gezonde steden en regio's

Dat men de (veronderstelde) groei van zowel de bevolking en ook (bijkomende) werkgelegenheid met name wil laten landen in de steden, zoals dus ook met de zogenaamde: 'Ladder van duurzame verstedelijking' wordt beoogd, dus dat men streeft naar: 'Compacte steden' (zie in deze ook de: 'Beleidskeuzen 3.1: 'Steden ontwikkelen zich duurzaam door een samenhangende aanpak van wonen, werken, mobiliteit, gezondheid en leefomgevingskwaliteit' én ook 3.2: 'Het rijk hanteert een integrale verstedelijkingsstrategie') kan de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. vanuit algemeen ruimtelijke overwegingen onderschrijven, zij het dat ook daarbij er belangrijke ontwerp-opgaven liggen, zoals die met betrekking tot het tegelijkertijd realiseren van de:

- klimaatopgave (vergelijk ook de opgaven m.b.t. de met klimaatverandering samenhangende. extreme regenval, zoals deze uit de zogenaamde: 'Klimaatstress-tests' naar voren komen, maar ook de vergroeningsopgave die voorkomt uit zogenaamde 'hitte-eiland-effect');
- de opgave van een vergroening van de stad (i.v.m. o.a. relatie tussen 'natuur en gezondheid' en ook m.b.t. biodiversiteitsopgave voor bepaalde soorten),
- het verbeteren van de leefomgevingskwaliteiten (zie in deze dus ook: 'Beleidsopgave 3.1').

Uiteindelijk kan door uit te gaan van een: 'Compacte stad' ook de vervoerswaarde van het(H)OV hoger zijn, hetgeen dan weer vanuit duurzaamheids-overwegingen als een plus kan worden aangemerkt.

Dat het rijk bij de verstedelijkingsopgave dan een zogenaamde: 'Integrale verstedelijkstrategie' hanteert met dus ook een aantal duidelijke stappen (zie in deze ook de 'Ontwerp-NOVI', Beleidskeuze 3.2: 'Het rijk hanteert een integrale verstedelijkingsstrategie' en dan met name het daarbij behorende tekstgedeelte met kader op de pagina's 86 en 87), hetgeen door de daarbij aangegeven stappen feitelijk als een meer aangeklede: 'Ladder van duurzame verstedelijking' kan worden aangemerkt, is dus Stichting dus eveneens uit haar groene hart gegrepen.

Wel weet zij uit ervaring dat bij de diverse 'Verstedelijkingsmodellen' zoals deze thans in het kader van bijvoorbeeld het: 'MIRT Metropoolregio Utrecht (MRU)/U-Ned', dus de regio U-10/U-16, worden uitgewerkt de waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie daarbij

vooral nog een meer ondergeschikte rol lijken te spelen, ook al lijkt in die zin op aanraden van diverse gemeentebesturen in de regio in die zin nu van een inhaalslag sprake.

Meer in het bijzonder zou bij de verstedelijking en dus de groeimodellen die daaraan ten grondslag liggen, zoals hiervoor reeds onder de: 'Hoofdstuk 2.1: 'Algemeen' én ook reeds in Hoofdstuk 2.2.2: 'Nationale belangen en opgaven' en dan onder het hoofdje: '*Nationaal belang 5: 'Zorgdragen voor een woningvoorraad die aansluit op de woonbehoeften'*' aangegeven, dus met diverse 'scenario's' moeten worden gewerkt.

Verder plaatst de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. grote vraagtekens bij het uitgangspunt, ook al is zij dat nergens expliciet tegengekomen, dat elke provincie en regio sowieso aan de vraag naar woningen en arbeidsplaatsen tegemoet dient te komen, dus inclusief buitenlandse en met name ook de binnenlandse migratie. Zoals bekend is de binnenlandse migratie naar met name grotere steden in de Randstad relatief hoog, maar de vraag is of het in die zin toch niet beter is, ook vanuit oogpunt vitaliteit steden en ook het platteland in noorden, oosten en zuiden Nederland, in die zin van een bepaalde spreiding uit te gaan, dus van zogenaamde: 'Gebundelde deconcentratie', zij het dat daarvoor wellicht van andere principes dan in het verleden zou moeten worden uitgegaan, namelijk door (eveneens) aldaar tot aantrekkelijk woon- en vestigingsmilieu's te komen, die complementair zijn aan die van de Randstad (zie in deze overigens ook het 'SVIR' waarin verspreid over Nederland een aantal zogenaamde: 'Top-regio's' met ook specifieke kwaliteiten zijn aangewezen). Bij dit alles speelt dan tevens mee dat door een betere spreiding over Nederland ook de druk op de natuurlijke kwaliteiten in provincies als Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Holland afneemt, zodat aldaar aanwezige kwaliteiten alsnog kunnen worden behouden en daarmee dus ook het goede (groene) vestigingsmilieu (zie in deze overigens ook: 'Ex ante evaluatie SVIR' en daaraan ten grondslag achtergronddocumenten⁴⁰).

Voor zover dan in een bepaalde regio aan een bepaalde woningbouw- en werkgelegenheidsopgave tegemoet dient te worden gekomen, dat ook afwegende tegen de kwaliteiten (en dus waarden) zoals deze aldaar aanwezig zijn, is de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. er in ieder geval een voorstander van deze dan overeenkomstig de: 'Ladder van duurzame verstedelijking' voor zover mogelijk in de binnenstedelijke gebieden te laten landen, dus voor het verstedelijkingsmodel van de: 'Compacte stad'. Bij de daarmee samenhangende ontwerp-opgave dient dan aan leefbaarheidsaspecten, maar ook aan de inpassing binnen aanwezige groenstructuren natuurlijk wel bijzondere aandacht te worden gegeven.

Wat betreft het ruimte geven aan: 'Groen in en om de stad (GIOS)', ook om hoogstedelijke milieu's leefbaar te houden, biedt dan wellicht het concept van: 'Ringparken' een uitkomst (vergelijk ook: 'Ringpark Utrecht'), waarbij ook daarbij - ook al spreekt dat wellicht voor zich - wel met de binnen de gegeven ring aanwezige waarden, zoals aanwezige landgoederen, ecologische structuren, etc., nadrukkelijk rekening zou moeten worden gehouden.

2.2.3.2.4 Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied

Dat er eveneens in het landelijke gebied grote opgaven liggen, zoals m.b.t. de landbouw, maar ook de natuur/biodiversiteit zal inmiddels iedereen duidelijk zijn.

⁴⁰ Zie in deze dus o.a. het rapport: 'Ruimtelijke opgaven in beeld – Achtergronden bij Ex ante evaluatie SVIR (PBL, 2011)'.

Bij de biodiversiteits-crisis is in het voorgaande reeds op diverse plaatsen uitgebreid bij stilgestaan (maar zie o.a. wat betreft achteruitgang insecten de publicatie: 'Achteruitgang insectenpopulaties in Nederland: trends, oorzaken en kennislacunes (Kleijn, D. et al, 2018)'), dus wordt daarnaar in eerste instantie verwezen.

In ieder geval zou dus o.i. teneinde o.a. ook 'Natura 2000-doelen' te kunnen halen er in zowel kwantitatieve als kwalitatieve zin nog een aanzienlijke kwaliteitsslag nodig zijn, zoals dus ook uit diverse evaluaties PBL naar voren komt (zie in deze o.a. het rapport: 'Beoordeling Natuurakkoord – Globale toetsing van het Onderhandelingsakkoord decentralisatie Natuur (PBL, 2011)' en dus ook het rapport: 'Quickscan Hoofdpijnennotitie Ontwikkeling en beheer natuur in Nederland (PBL, 20103)').

Daarnaast zou dus alsnog teneinde in Nederland tot een: 'Robuust Natuurnetwerk' te kunnen komen o.i. in ieder geval alsnog aantal 'Robuuste ecologische verbindingen' moeten worden aangelegd, zoals dus tussen de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug, dus het zogenaamde 'Valleilint', inclusief een ecoduct over de A1 ter hoogte van Terschuur.

Wat betreft de landbouw wordt op basis van de: 'Landbouwvisie' van het Min. van LNV een koers naar een meer duurzame kringloop- en ook natuurinclusieve landbouw ingezet. Hopelijk zal het bodem- en watersysteem (zie in deze ook de recent gehouden 'Nationale bodemtop') en eigenlijk het hele ecosysteem dat op een bepaalde plek voorkomt, weer als hét uitgangspunt voor een gezonde en natuurinclusieve landbouw worden genomen, die o.i. niet alleen de productie, maar ook de (locale) afzet ten goede kan komen en daarmee de rentabiliteit.

Inmiddels zijn er in den lande vele initiatieven/pilots om tot een 'natuurinclusieve landbouw' te kunnen komen, zoals het omvormen van (hoogproductieve) Engelse raaigraslanden naar kruidenrijk grasland, wat ook het natuurlijke leven op het boerenland terugbrengt. Daarnaast biedt natuurlijk ook: 'agrarisch natuurbeheer' en bijbehorende pakketten, zeker nu deze collectief op basis (integraal) beheerplan dienen te worden aangevraagd, kansen om aan de biodiversiteit van het boerenland een kwaliteitsimpuls te kunnen geven.

Bij de transitieopgave voor de landbouw verdient in ieder geval ook 'permacultuur (dus: 'permanent agricultuur')', inclusief voedselbossen, naast dus biologische landbouw de bijzondere aandacht.

Verder biedt met name rond stedelijke agglomeraties de zogenaamde 'stadslandbouw' volop kansen, evenals de directe verkoop door de boerderij van streekproducten, ook om zo tot korte(re) voedselketens te kunnen komen, dus het in die zin verder verduurzamen van die ketens, evenals dat zo de verbinding tussen stedeling en boer kan worden versterkt.

2.2.4 Samenwerking en uitvoering (zie de: 'Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 5)

Op het gebied van samen-werking op en met name ook diverse schaalniveau zie je steeds meer samenwerkingverbanden op komen (vergelijk in deze ook: 'Multilevel-governance'), hetgeen op zich natuurlijk goed is. Wel staat vaak de legitimatie onder druk, niet alleen aangezien er op gegeven samenwerkingsverbanden vaak slechts een beperkte democratische legitimatie ten grondslag, maar ook doordat het (gewone) publiek bij te maken keuzen niet tot nauwelijks is betrokken, terwijl zij van de eventuele effecten wel de gevolgen zullen ondervinden. In die zin zal dus o.i., ook uitgaande van de in die zin geformuleerde doelstellingen van de Omgevingswet, nog een hele slag moeten worden gemaakt, dus ook wat betreft de voorliggende '(Ontwerp-)Novi' (zie in deze ook: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI').

Dan zou het dus goed zijn alsnog een goede set van (integrale) sturingsinstrumenten beschikbaar komt, teneinde dus de beoogde ontwikkelingen in een gewenste richting te kunnen sturen. Met name met betrekking tot een aantal aspecten, zoals die met betrekking tot het milieu (sec), de gezondheid, welzijn en ook biodiversiteit (dus: 'Omgevingswaarden' en de aspecten die daar mede van afhankelijk zijn) komt uit de met betrekking tot de 'Ontwerp-NOVI' uitgevoerde 'Plan-MER' naar voren, dat ook gezien de 'risico's' zoals deze met bepaalde (ruimtelijke) ontwikkelingen gepaard (kunnen) gaan, het in die zin noodzakelijk wordt geacht dat daarvoor alsnog extra 'flankerend beleid' wordt ontwikkeld (zie in deze dus ook de: 'Plan-MER', Hoofdstuk 6.1: 'Conclusies en aanbevelingen'). Bovendien zou aan gegeven aspecten bijzondere aandacht in nog op te stellen samenwerkingsafspraken/ omgevingsagenda's moeten worden gegeven, evenals in de vervolgsafspraken (zie in deze dus ook de: 'Plan-MER', Hoofdstuk 6.2: 'Aandachtspunten voor het vervolg').

2.3 Plan-MER/ Ex ante evaluatie

Hierbij zal nog op aantal aspecten van de: 'Plan-MER' en ook de: 'Ex ante evaluatie' worden ingegaan, eerst meer in algemene zin m.b.t. betekenis beide planvormen voor de: 'NOVI' en daarna meer specifiek op beide plannen.

2.3.1 Algemeen

Uit zowel de: 'Plan-MER' als ook de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI' komen dan een relatief groot aantal aandachtspunten en aanbevelingen naar voren, waarvan het dan goed zou zijn deze waar mogelijk in de uiteindelijke: 'NOVI' te laten landen, evenals waar van toepassing in het: 'Vervolg', inclusief de: 'Evaluatie en monitoring'.

Meer in het bijzonder kan dus uit de: 'Plan-Mer' worden afgeleid, waarop in de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI' dan weer wordt ingespeeld, dat er weliswaar in de: 'Ontwerp-NOVI' een groot aantal: 'Beleidskeuzen (lees: 'Opgaven')' staan aangegeven, evenals deze nader zijn uitgewerkt op basis van een 4-tal 'Prioriteiten', maar dat deze niet tot nauwelijks concreet zijn uitgewerkt, zodat wat betreft de mogelijk effecten deze alleen kwalitatief, dus op basis van 'best expert judgement', zijn in te schatten, met dus als gevolg dat feitelijk alleen een inschatting heeft plaatsgevonden van de met bepaalde: 'Prioriteiten' en bijbehorende: 'Beleidskeuzen' samenhangende 'kansen' en 'risico's', evenals van alle beleidskeuzen gezamenlijk (zie in deze wat betreft de per als zodanig per afzonderlijk 'Prioriteit' gegeven 'kansen' en 'risico's' de in de 'Plan-MER' in de Hoofdstukken 4.2 t/m 4.5 gegeven: 'Rad van de leefomgeving(en)' én voor het totaal Hoofdstuk 4.1).

Juist om aan met name die 'risico's' nog (enigszins) tegemoet te komen wordt is in de: 'Plan-MER' dan ook een aantal 'aandachtspunten' voor het vervolg meegegeven (zie in deze dus met name de: 'Plan-MER', Hoofdstuk 6: 'Conclusies en aandachtspunten voor het vervolg'). Dat terwijl in de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI' juist een aantal 'aanbevelingen' wordt gedaan, althans zo ziet de Stichting dat, om tot een verdergaande 'verdieping' van de ruimtelijke vraagstukken te komen zoals deze in voorliggende 'Ontwerp-NOVI' zelf aan de orde komen. Dat dan niet alleen in relatie tot de in de: 'Ontwerp-NOVI' per: 'Nationaal belang' aangegeven: 'Opgaven' en daarvan dan weer afgeleide: 'Beleidskeuzen' en dus ook: 'Doelen', maar dat ook te bezien op basis van de (wettelijke) voorwaarden zoals deze in die zin uit de: 'Omgevingswet' naar voren komen, dus de in die zin gegeven wettelijke kaders (en bijbehorende: 'Memorie van Toelichting'). Dus zowel wat betreft de 'integratie' van diverse 'Nationale belangen', maar ook m.b.t. de 'omgevingswaarden' die in

randvoorwaardelijke zin aan bepaalde (ruimtelijke) ontwikkelingen kunnen worden gesteld en waarbij juist ook een (bepaalde) regie van op nationaal niveau noodzakelijk is. Dat uiteindelijk ook om de betekenis van de in die zin gemaakte keuzen voor eenieder beter inzichtelijk te maken.

2.3.2 Plan-MER

Rad voor de Leefomgeving

Zoals ook in hoofdstuk 2.1: 'Algemeen' reeds aangegeven, zou o.i. toch de systematiek van het: 'Rad voor de Leefomgeving', alhoewel de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. op zich dus verheugd is dat voor een dergelijke systematiek is gekozen en waarbij dus duurzaamheid centraal staat, nog eens moeten worden 'doorgelicht' m.b.t. het daadwerkelijk aansturen op een écht duurzame ontwikkeling van Nederland, dus in welke mate daarbij ook echt met zowel de 'SDG's' als ondergrens en de 'grenzen' die kwetsbare waarden, zoals waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie aan ontwikkelingen stellen, in voldoende mate rekening is gehouden, dus dat in die zin bepaalde 'bovengrenzen' niet worden overschreden.

Juist door voor zover mogelijk bepaalde: 'Nationale belangen' ook meer concreet te maken (zie in deze overigens ook de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI'), ook op basis van: 'scenario-studies', evenals in ruimtelijke zin tot een integratie van de diverse: 'Nationale belangen' te komen, dus feitelijk door een meer gebiedsgericht doorvertaling van die 'Nationale belangen', kan o.i. ook echt duidelijk worden waar dan bepaalde: 'Nationale belangen' met elkaar 'conflicteren', zoals dus bijvoorbeeld de (veronderstelde) woning- en werklocatie-opgaven met die van kwetsbare: 'Nationale belangen (lees: waarden)', zoals die van de natuur, landschap en cultuurhistorie, zodat in de zin naar integrale oplossingen kan worden gezocht, indien wenselijk op een hoger schaalniveau, waarbij wel recht aan betreffende kwetsbare: 'Nationale belangen' wordt gedaan.

Alternatieven

Zoals ook in het Hoofdstuk 2.1: 'Algemeen' reeds aangegeven en dan in een van de daarbij gegeven voetnoten, heeft er dus in kader procedure 'Plan-MER' wel op zich een reflectie op basis van de in het: 'Ontwerp-NOVI' per: 'Prioriteit' gegeven: 'Beleidskeuzen' plaatsgevonden, evenals zijn deze op basis daarvan kennelijk ook 'aangescherpt', maar o.i. betekent dat nog niet dat daadwerkelijk op schaalniveau Nederland als geheel ook in voldoende mate, ook gezien hetgeen daartoe is aangegeven in de 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau Plan-MER voor de Nationale Omgevingsvisie' is aangegeven, naar alternatieve ontwikkelingsstrategieën (en bijbehorende cumulatieve effectenbeschrijvingen) en daarmee dus ook mogelijke alternatieve beleidskeuzen is gekeken. In die zin o.i. alsnog in ieder geval een écht duurzaam alternatief moeten worden uitgewerkt dat uitgaat van de draagkracht van de aarde en dus van een: 'Ecologische footprint' van Nederland als geheel die daarmee in overeenstemming is⁴¹.

Passende beoordeling Natura 2000-gebieden

⁴¹ Uiteraard is het de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. bekend dat voor een: 'Plan-MER' alleen de effecten van de: '*redelijk in beschouwing te nemen alternatieven*' behoeven te worden beschreven (zie in deze dus ook de: 'Wet Milieubeheer', Art. 7.7), waarover men dan van mening kan verschillen wat 'redelijk' is, maar juist vanuit verantwoordelijkheid voor aarde als geheel is het o.i. toch de plicht van Nederland dat zij een alternatief uitwerkt dat de draagkracht van de aarde en daarmee een écht duurzame ontwikkeling als uitgangspunt heeft/neemt.

Dat het meer concreet maken van gegeven 'Nationale Belangen' ook voor een zorgvuldige toetsing relevant moet worden geacht, blijkt o.i. met name ook dat er eigenlijk op basis gestelde 'Prioriteiten' nog maar heel weinig is te zeggen over de effecten op de binnen Nederland voorkomende: 'Natura 2000-gebieden' (zie in deze ook de 'Plan-MER Ontwerp-NOVI', Hoofdstuk 5: 'Passende beoordeling van gevolgen voor Natura 2000-gebieden'), terwijl er met name m.b.t. de natuurdoelen voor die gebieden voor het rijk een (inter)nationale verantwoordelijkheid ligt, zoals de Uitspraak van de Raad van State m.b.t. het PAS maar weer eens (pijnlijk) duidelijk heeft gemaakt. Dus ook in die zin is o.i. een nadere concretisering van de: 'Nationale belangen', inclusief een nadere (integrale) uitwerking op een (integrale) plankaart, zij het natuurlijk wel met een bepaald abstractieniveau, wel degelijk wenselijk.

2.3.3 Ex ante evaluatie

Met name in de door het PBL in die zin uitgevoerde: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI' komen dan een groot aantal 'aanbevelingen' naar voren, die de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. zonder meer kan onderschrijven, zoals dus niet alleen de 'aanbeveling' om tot een verdergaande integratie van de in de: 'Ontwerp-NOVI' als zodanig gegeven 'Nationale belangen' en daar dan weer vanaf geleide 'Prioriteiten' te komen, dat voor zover mogelijk ook in ruimtelijke zin, maar uiteindelijk op basis gemaakte beleidskeuzen met één integrale 'Omgevingsvisiekaart' te komen, inclusief duidelijke randvoorwaarden (lees: de op een bepaalde plek afhankelijk van de aldaar beoogde doelen te realiseren 'omgevingswaarden' en de eventuele belemmeringen/randvoorwaarden die dat aan andere (ruimtelijke) ontwikkelingen stelt).

Verder blijkt met name uit de: 'Ex ante evaluatie Ontwerp-NOVI' dat ook bij de participatie (zie in deze dus ook de zogenaamde 'Participatieladder', inclusief de 'Right to challenge'), toch ook één van de uitgangspunten van de nieuwe: 'Omgevingswet', ook al heeft er dan kennelijk wel een bepaalde raadpleging plaatsgevonden, bepaalde vraagtekens kunnen worden gezet.

3. Conclusie

Het doel van de: 'Omgevingswet' is om tot een nadere integratie van diverse sectorale beleidsvelden te komen, teneinde zo een duurzame ontwikkeling van Nederland te waarborgen. In het voorliggende: 'Ontwerp-NOVI' wordt daarbij op basis van een daartoe geschetst: 'Toekomstperspectief', evenals een aantal (daarvan afgeleide): 'Nationale belangen', een aantal: 'Prioriteiten' en bijbehorende: 'Beleidskeuzen' gegeven. Alhoewel de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. bepaalde: 'Beleidskeuzen' van harte kan ondersteunen, zou o.i. (toch) voor een écht duurzame ontwikkeling een ontwikkeling centraal moeten staan waarbij de draagkracht van de aarde het centrale toetsingscriterium is en dus niet een bepaalde economische ontwikkeling. Daarnaast zouden de met bepaalde: 'Nationale belangen' samenhangende: 'Opgaven' en ook: 'Ambities', evenals de per gegeven 'Prioriteit' gegeven: 'Beleidskeuzen' veel concreter moeten worden uitgewerkt, evenals op basis van een aantal alternatieve 'scenario's' en ook een gebiedsgerichte uitwerking daarvan, dus door een integratie van diverse: 'Nationale belangen', moeten worden gezien wat de effecten daarvan zijn, zodat uiteindelijk op basis van een landsbrede participatie ook echt tot in die zin gedragen keuzen kan worden gekomen. Dat dan wel binnen de boven- en ondergrenzen m.b.t. een écht duurzame ontwikkeling, zoals deze uit het in die zin aangepaste: 'Rad voor de Leefomgeving' naar voren komen.

Voorts is o.i. een nadere aanscherping van het (toetsings)instrumentarium wenselijk, ook m.b.t. het vervolg, dus niet alleen m.b.t. uitvoering (op basis diverse: 'Programma's'), maar ook m.b.t. de: 'Evaluatie en monitoring'.

Hoogachtend,

Afz.: Stichting Milieuzorg Zeist e.o.

P/a:

Bijlage 2: Aanvullende reactie Stichting Milieuzorg Zeist e.o. inzake consultatie Nationaal Milieubeleidskader: 'Een schone taak – Bouwstenen voor een gezond, veilig en schoon leefmilieu'

Zeist, 6 augustus 2020

Geachte lezer,

In de eerdere reactie van de Stichting Milieuzorg Zeist e.o., d.d. 4 augustus 2020, is meer in inhoudelijke zin op het thans in consultatie voorliggende: 'Nationaal Milieubeleidskader (NMK)' ingegaan (zie dus ook de betreffende reactie). Toch zou de Stichting ook in procesmatige zin nog een enkele aanvullende opmerking willen maken.

Relatie tussen doelen en bouwstenen om deze te bereiken

Als we het voorliggende 'Nationaal Milieubeleidskader' bezien dan wordt daarin wel een relatie gelegd met een 5-tal Nationale Belangen uit het te NOVI, te weten:

- Bevorderen van een duurzame ontwikkeling van Nederland als geheel en van alle onderdelen van de fysieke leefomgeving;
- Realiseren van een goede leefomgevingskwaliteit;
- Waarborgen en bevorderen van een gezonde en veilige fysieke leefomgeving;
- Realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie;
- Waarborgen van een goede waterkwaliteit, drinkwatervoorziening en voldoende beschikbaarheid zoetwater,

evenals gerefereerd aan het viertal opgaven die de UN (lees: UNEP) centraal stelt, dus:

- Op weg naar een gifvrije samenleving: we maken de leefomgeving steeds schoner en veiliger;
- Op weg naar een koolstofarme en circulaire economie met het oog op klimaatverandering;
- Ontkoppeling van het gebruik van grondstoffen en milieudruk: duurzaam gebruik van milieuvorraden (zoals vruchtbare grond en zoet water) en voortdurend afnemende afhankelijkheid van niet-vernieuwbare primaire grondstoffen (mineralen, metalen, fossiele energiedragers);
- Op weg naar een veerkrachtig milieu: de milieukwaliteit (chemisch en biologisch) is weer robuust en in staat schokken te absorberen en daarvan te herstellen,

als ook tien basisprincipes aangegeven voor het bereiken van een goede milieukwaliteit als basis voor duurzame ontwikkeling, te weten:

- Het milieubeleid is er voor iedereen. Elke burger heeft recht op een schoon, functioneel en veilig milieu;
- Het milieubeleid is "safe by design" en volgt in planning en uitvoering de mitigatiehiërarchie:
 - a. Preventie- en voorzorgsbeginsel
 - b. Mitigatie van milieuschade: achtereenvolgend brongericht, volumegericht en effectgericht
 - c. Herstellen van milieuschade
 - d. Compenseren van milieuschade;
- Het beleid is voorspelbaar en gebaseerd op heldere uitgangspunten:
 - a. Schone situaties schoon houden (*stand still* principe, geen achteruitgang)
 - b. Voortdurende verbetering
 - c. Toepassing van Best Beschikbare Technologie (BBT), Best Beschikbare Praktijk (BBP) en As Low As Reasonably Achievable (ALARA)
 - d. Generiek en gebiedsspecifiek beleid in een effectieve mix;

- De rekening ligt waar hij hoort te liggen: de vervuiler betaalt;
 - Afwenteling naar elders, naar later en naar een ander milieuthema wordt voorkomen;
 - Toegankelijkheid en transparantie van beleid worden gewaarborgd;
 - Wetenschappelijke analyses, diagnose en prognose vormen de basis van het beleid;
 - Het milieubeleid werkt op basis van een strategische en integrale planning en aanpak;
 - Het milieubeleid stimuleert koplopers, moedigt innovatie aan én is streng voor achterblijvers;
 - We werken op basis van subsidiariteit,
- op basis waarvan dan uiteindelijk ook een ambitie wordt uitgesproken, te weten:

‘Stap voor stap werken we toe naar een samenleving waarin bodem, water en lucht gezond en gifvrij zijn en ernstige milieuhinder is verdwenen. Een circulaire, koolstofarme samenleving bovendien, waarin afval niet meer bestaat, grondstoffen steeds opnieuw worden gebruikt en waar nieuwe producten en processen inherent veilig zijn voor mens en natuur, ‘Safe-by-Design’. Een samenleving waarin de natuur weer tegen een stootje kan en veerkracht en herstelvermogen heeft. En een samenleving met brede welvaart zonder dat dit ten koste gaat van ‘later’, en met oog voor de effecten ‘elders’.

Vervolgens wordt dan uitgebreid het viertal ‘bouwstenen’ aan de orde gesteld om de geformuleerde ambitie te bereiken, dus:

- Het voorkomen van Milieuverliezen en vermijden milieuvervuiling;
- Beheersen risico’s op afwenteling van de rekening van milieuschade;
- Voortdurende stapsgewijze verbetering van de milieukwaliteit
- Verbinden en samenwerken.

Op zich allemaal heel mooi, zij het dat de Stichting Milieuzorg Zeist e.o., zoals ook in het haar eerdere reactie reeds aangegeven, dus de reactie van 04 augustus 2020, toch daarbij de bijzondere aandacht voor met name biodiversiteit en enorme gevolgen klimaatverandering en de consequenties daarvan voor zowel de biodiversiteit als dus uiteindelijk ook de mens mist.

Waar het haar nu evenwel in procesmatige zin om gaat, dat ook aangezien het hier om een ‘Nationaal Milieubeleidskader (NMK)’ gaat, dat o.i. toch duidelijker zou moeten worden omschreven, wat nu precies de doelen zijn, dat dus ook in relatie tot die opgaven en met name ook dat de gegeven doelen toch meer ‘SMART’ worden geformuleerd, dus ook wanneer men dan die doelen wil bereiken, dat dus aan de hand van de gegeven ‘bouwstenen’, evenals dus ook een duidelijk tijdspad. Dan kan daar dus in de vervolg fase ook een duidelijke programmering op worden gebaseerd. Dus dat in het ‘NMK’ dus ook echt ook eerder de doelen centraal komen te staan, dat dus op basis van een heldere analyse en mede daarop gebaseerde integrale visie, waarna de ‘bouwstenen’ dan het pad aangegeven op basis waarvan die doelen dan kunnen worden bereikt. Want zeker als we de samenvatting zien en ook het drietal vragen die bij de consultatie aan de orde worden gesteld, lijken nu toch eerder de ‘bouwstenen’ centraal te staan dan de doelen, ook al lopen deze soms ook door elkaar heen.

Wat betreft die doelen zijn er dan natuurlijk m.b.t. diverse thema’s ook al diverse doelen vastgelegd, zoals m.b.t. het klimaat, namelijk klimaatneutraliteit in 2050 met dus ook duidelijke tussendoelen⁴², evenals in zekere zin ook voor de biodiversiteit, althans op internationaal niveau (zie in deze dus met name ook doelen UN⁴³ en EU⁴⁴), én ook voor het

⁴² Zie overigens dus ook de ‘EU Green deal’

⁴³ Nog dit jaar zou er in kader CBD CoP15 een grote top in China plaatsvinden, maar deze is dus (helaas) vanwege Covid met een jaar uitgesteld.

bereiken van een 'circulaire economie', namelijk het bereiken van een circulaire economie in 2050, inclusief ook een tijdpad, maar gezien de 'urgentie' is het dus de vraag of op alle thema's en dat dus een integraal geen versnelling zou moeten worden ingezet en er dus naar moeten worden gestreefd om in 2030 als Nederland ook echt duurzaam te zijn en dat dan op alle thema's, dus inclusief een herstel van de biodiversiteit/ecosystemen, dat toch als drager van al het leven kan worden gezien (zie in deze dus ook de figuur waarbij in die zin in het 'NMK' wordt gerefereerd):

Grenzen aan de groei

Verder heeft de Stichting Milieuzorg Zeist e.o. in haar eerdere reactie nog vergeten wat betreft de grenzen die er aan de groei zijn te verwijzen naar het Advies van de Commissie Remkes: 'Niet alles kan'.

Belang natuur- en milieueducatie m.b.t. bewustwording

Tenslotte wordt in het: 'NMK' gelukkig ook het belang van 'Natuur- en Milieueducatie' aan de orde gesteld, dat dus ook om de samenleving niet alleen bewust te maken van de bijzondere waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie, maar dus ook hoe deze door een (fundamentele) aanpassing gedrag in stand te houden en waar mogelijk door de vele kansen die er daartoe gelukkig ook zijn deze te verbeteren (zoals dus o.a. aanleg bijenoeases, vlinderidyllen, tiny (fruit)forestst, etc., etc., naast dus een 'afval vrij leven', etc.). Juist voor die bewustwording is het dus van belang dat kinderen al vanaf het begin met de natuur in contact kunnen komen, al dan niet spelenderwijs, waarbij het belang van een groene omgeving en ook het opnemen van unieke natuurervaringen in basispakketten scholen niet mag worden onderschat (zie in deze o.a. activiteiten van het Natuurcollege en dus Natuurwijs).

Hoogachtend,

⁴⁴ Zie ook: 'EU Biodiversity strategy for 2030'

Afz. : Stichting Milieuzorg Zeist e.o.
P/a:

Aan: Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Van: Milieu Centraal

Geachte heer, mevrouw,

Milieu Centraal is blij dat het kabinet met de ontwikkeling van een nieuw Nationaal Milieuprogramma richting geeft aan een schoner, veiliger en duurzamer Nederland in 2050. Dit Nationaal Milieuprogramma kan daarbij de basis bieden voor een integraal vormgegeven milieubeleid waarbij de grote uitdagingen waar we voor staan op het gebied van milieu (klimaatverandering, verlies van biodiversiteit en bijbehorende schade aan ecosystemen, vervuiling en leveringszekerheid) niet los van elkaar worden aangegaan, maar waarbij oog is voor hoe deze in elkaar grijpen.

Milieu Centraal is de onafhankelijke voorlichtingsorganisatie en kenniscentrum voor consumenten op het gebied van milieu, energie en duurzaamheid en is 25 jaar geleden opgericht als onderdeel van het NMP3 dat destijds liep. Ook nu, 25 jaar later, zien we dat voorlichting en advisering aan consumenten nog steeds van cruciaal belang is. Consumenten spelen immers een belangrijke rol in de te behalen doelen binnen het NMP en willen de voorgestelde maatregelen effect sorteren, zullen burgers/consumenten daarin meegenomen moeten worden zodat zij ook bereid zijn stappen te zetten.

We willen daarom benadrukken dat het enerzijds onmisbaar is in het NMP (en planMER) het perspectief van de burger mee te nemen, en anderzijds om oog te hebben voor belemmeringen en drijfveren van mensen om specifieke duurzame gedragingen al dan niet te laten zien. Wat kán en is de burger bereid te doen? En welke stappen in bijvoorbeeld regelgeving en communicatie zijn ervoor nodig om burgers bereid te vinden bij te dragen aan de doelen? Hoe verkrijgt je draagvlak bij burgers voor te nemen maatregelen? We staan als maatschappij aan de vooravond van meerdere transities en daarvoor zullen alle schakels in de keten moeten gaan bewegen, zeker óók de consument. Burgers/consumenten zijn integraal onderdeel van de keten, via hun (consumptie)gedrag. Daar aandacht aan besteden in de uitwerking van de plannen is nodig om deze ketenpartij succesvol mee te nemen in de noodzakelijke transities. Samenwerking met de omgeving van die consument (bijvoorbeeld retail) kan het maken van stappen in de duurzame richting faciliteren.

Ten tweede valt in de huidige NRD op dat de factoren klimaat en biodiversiteit niet prominent benoemd worden, terwijl deze wel zoals de NRD ook aangeeft, door de VN zijn benoemd als twee van de drie grote problemen die het voortbestaan van de aarde bedreigen. Beide zijn ook onlosmakelijk verbonden met de drie hoofdogaven: duurzame economie, gezonde leefomgeving, vitale ecosystemen. Biodiversiteit omdat het stimuleren van biodiversiteit en het tegengaan van verlies daarvan, bijdraagt aan het bereiken van een gezonde leefomgeving en vitale ecosystemen, en ondersteund kan worden door de transitie naar een circulaire economie, maar tegelijk op gespannen voet staat met de, zoals de NRD deze noemt, 'biologische economie'. Een voorbeeld van dit laatste spanningsveld is dat tussen landgebruik voor natuurbeheer en het produceren van *biobased* materialen ter vervanging van *fossil-based* materialen. Klimaat en klimaatverandering benoemen we hier apart, niet alleen omdat de drie hoofdogaven raken aan deze actuele crisis, maar ook omdat ook hier trade-offs kunnen optreden, denk bijvoorbeeld aan het gebruik van vervuilende stoffen in accu's die veelvuldig zullen worden gebruikt in de elektrificatie van de samenleving. Deze veranderingen zullen eraan komen (van fossil- naar biobased, van fossiel naar (groene) elektriciteit) en het is ons inziens van belang op deze transities te anticiperen en concreet mee te nemen in het NMP. Daarbij is het goed te realiseren dat mensen integraal naar al deze

Zo wordt het geen Nationaal MilieuProgramma

Het is op zich een goede zaak dat er gewerkt wordt aan een samenhangend Nationaal Milieuprogramma, het NMP2022. Maar dat kan niet zonder de meest urgente kwesties mee te nemen: klimaat en biodiversiteit. Alle redenen om de koers bij te stellen en te kiezen voor een volledig integrale benadering.

Stel, je zou voor Nederland een Nationaal Milieuprogramma willen opstellen, hoe zou je dan te werk gaan? Gebaseerd op de beschikbare wetenschappelijke kennis beschrijf je de toestand van het milieu, de trends die zich voordoen en de bestaande en verwachte problemen. Vervolgens analyseer je de oorzaken die tot die problemen leiden, je inventariseert mogelijke oplossingen en komt tot een programma van aanpak, waarbij ook financiële en maatschappelijke overwegingen een rol spelen. Het ministerie slaat deze stappen over en hanteert het vorig jaar gepubliceerde Nationaal Milieubeleidskader (NMK) als basis voor het NMP2022. Dat baart zorgen. Het NMK beperkt zich namelijk tot de onderwerpen waarover de staatssecretaris van Milieu gaat. Dat is niet over klimaat, biodiversiteit en maar beperkt over mobiliteit. Oorzaak is de versnippering van het thema milieu over meerdere departementen, een uitvloeisel van de kabinetsformaties van de afgelopen jaren.

Dat is ernstig. Immers, het gaat hier om onomkeerbare processen die de leefomgeving van alle toekomstige generaties nadelig beïnvloeden. Als de belangrijkste milieuthema's niet worden meegenomen, is het niet correct om het resultaat een 'NMP' te

noemen. Het zal een document worden dat ver afstaat van de zo noodzakelijke integrale milieu-aanpak.

Politiek gekleurd

Het ontwerp-NMK 'Een schone taak' beschrijft onder meer de staat van het milieu en de uitdagingen die zich daarbij voordoen, zowel nationaal als internationaal. In de infographic 'Staat van het milieu' worden acht milieuthema's beschreven. Juist het meest urgente thema, klimaatontwrichting, ontbreekt hier. Het ministerie is hier bij eerdere versies al op gewezen, maar kiest er bewust voor om klimaatontwrichting buiten dit overzicht houden¹. Uit gesprekken met beleidsambtenaren van het ministerie begrijpen wij dat zij ervaren dat ze van hogerhand niet de ruimte krijgen om dit als urgent thema mee te nemen. 'Een schone taak' is daarmee niet zozeer op wetenschappelijke feiten gebaseerd, maar vooral politiek gekleurd.

Dat is naar onze mening ernstig.

Dat is ernstig, te meer daar wij dit vanuit verschillende groeperingen nadrukkelijk hebben aangegeven in onze reactie op het ontwerp-NMK. Het ontbreken van de urgentste milieuthema's van dit moment, de klimaatontwrichting en het verlies van biodiversiteit, vormde een kernpunt van ons

commentaar. Helaas werden deze reacties in het Hoofdlijnenverslag op de internetconsultatie genegeerd. Hetzelfde geldt voor andere punten die wij inbrachten, waaronder het idee van volumebeleid en quoterings, het loskomen van de dwangmatige en desastreuze focus op economische groei en het eindelijk eens tot uitvoering brengen van het liberale principe 'de vervuiler betaalt'. Nog onlangs moest het ministerie van IenW, na een onderzoek van Platform Investico, bijvoorbeeld erkennen dat de kosten van bodemsanering vooral door de overheid gedragen worden, ook als de vervuiler bekend is.

Kamer onjuist geïnformeerd

Het ministerie van IenW zegt veel belang te hechten aan participatie, maar het negeren van gemeenschappelijke essentiële kernpunten klimaat en biodiversiteit vanuit diverse bronnen staat daarmee op gespannen voet. Daardoor is het Hoofdlijnenverslag van de consultatieronde onvolledig. Erger nog, met haar brief van 24 september 2020, waarmee staatssecretaris Van Veldhoven het Hoofdlijnenverslag aanbood aan de Tweede Kamer, heeft ze de Tweede Kamer naar onze mening onvolledig en onjuist geïnformeerd.

Dat is naar onze mening ernstig.

Sjef Staps is Senior Onderzoeker Duurzame Ontwikkeling bij het Louis Bolk Instituut en lid van de VVM-sectie Ethiek en Milieu filosofie. Jan Juffermans is verbonden aan de Werkgroep Voetafdruk Nederland, en Gerrit Stegehuis is lid van het Platform Duurzame en Solidaire Economie.

Baseer het NMP op solide wetenschappelijke feiten, niet op dagkoersen van politieke voorkeuren. Er staat te veel voor op het spel. Betrek het belang van toekomstige generaties nadrukkelijk bij het proces, bijvoorbeeld via het Lab Toekomstige Generaties. Versterk het proces met de ethische component: heeft onze generatie werkelijk het recht om de leefomgeving van alle generaties die na ons komen, te verslechteren?

De kabinetsformatie biedt nieuwe kansen voor een effectieve, snelle en integrale aanpak van alle milieuproblemen. Spreek daar een goede coördinatiestructuur voor af. Mocht de versnippering van milieuthema's over departementen toch overeind blijven, maak dan het Integraal AfwegingsKader (IAK) voor beleid en regelgeving veel explicieter richtinggevend voor het behalen van noodzakelijke doelen voor klimaat en biodiversiteit. Maar laat dat vooral niet nodig zijn.

Het is al met al ernstig. Hopelijk draagt dit artikel bij aan een proces dat, in tegenstelling tot wat nu voor ligt, wél kan leiden tot een product dat de titel 'Nationaal Milieuprogramma' kan dragen.

Jan Juffermans, Sjef Staps en
Gerrit Stegehuis

Wat dan wel?

Het ministerie pretendeert een nieuw Nationaal Milieuprogramma te gaan opstellen. Dit klopt dus niet. Het document zou beter de titel kunnen krijgen 'Plan voor sectoraal beleid voor milieugebieden waar de staatssecretaris van IenW over gaat'.

Wat moet er gebeuren om wél tot een geloofwaardig NMP te komen? Draag in de eerste plaats zorg voor het zo noodzakelijke integrale milieubeleid. Dit sluit naadloos aan bij

het recente advies (18-2-2021) van de gezamenlijke planbureaus om zo snel mogelijk samenhangend herstelbeleid te presenteren en dat te verbinden met langetermijndoelen op het gebied van de brede welvaart. Er is nu geen tijd te verliezen. Schuif zeer urgente thema's als klimaat en biodiversiteit dus niet terzijde, maar maak ze juist leidend. Betrek bovendien alle partijen die in de consultatieronde feedback gaven bij het vervolgproces. Laat het NMP door alle relevante ministers opstellen en ondertekenen.

¹ Reactie NMK-team: Klimaat werd inderdaad niet meegenomen in het NMK. Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is namelijk verantwoordelijk voor milieu, het Ministerie van Economische zaken en Klimaat voor klimaat en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit voor Biodiversiteit. Elk met een eigen programma op deze thema's. Zie bijvoorbeeld ook het Klimaatakkoord en het programma versterken biodiversiteit. Het Hoofdlijnenverslag van de internetconsultatie NMK geeft evenwel aan dat het "... het ministerie van I&W blijft samenwerken met andere ministeries en beleidsonderwerpen bij de verdere uitwerking. [van het NMK]."

Aan het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Directie Participatie
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

[REDACTED] 15 oktober 2022

Betreft: Zienswijze Stichting Milieuzorg Zelst e.o. inzake
'Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) Nationaal Milieuprogramma (NMP)'

Geachte Minister,

Bij bekendmaking in de media is de 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau Nationaal Milieuprogramma' voor het indienen van zienswijzen ter inzage gelegd. Graag maak ik, mede namens [REDACTED]

[REDACTED] gebruik van de gelegenheid een zienswijze op deze notitie in te dienen.

Onze zienswijze staat beschreven in het eerder gepubliceerde artikel 'Zo wordt het geen Nationaal Milieuprogramma' ([REDACTED], Tijdschrift Milieu, mei 2021).

Onder het genoemde artikel verwijst het [REDACTED] in een reactie onder meer naar het Klimaatakkoord dat valt onder het Ministerie van Economische zaken en Klimaat. Feitelijk is dit echter geen akkoord. Immers, natuur- en milieu-organisaties hebben om goede redenen het proces dat tot een akkoord moest leiden vroegtijdig verlaten. Bovendien is het zogenaamde Klimaatakkoord volstrekt niet afdoende om klimaatontwrichting en alle daarmee gepaard gaande negatieve effecten te voorkomen.

Nogmaals benadrukken wij dat wij ons in de tot dusver gevolgde procedure niet gehoord voelen en dat wij het ernstig vinden dat staatssecretaris Van Veldhoven de Kamer destijds onvolledig en onjuist heeft geïnformeerd.

Indien niet wordt gekozen voor de noodzakelijke integratie van de nu hoogst urgente problematiek van de natuurafakeling en de klimaatontwrichting is het gebruik van de titel 'Nationaal Milieuprogramma' een grove maatschappelijke misleiding, die we zeker aan de kaak zullen blijven stellen.

Hoogachtend, mede namens [REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Ministerie van Infrastructuur & Waterstaat
t.a.v. de Minister, de heer
Postbus 20901
2500 EX DEN HAAG

Ons kenmerk

22-094-SP.3030

Uw kenmerk

Datum

25-10-2022

Contact

@ggdghor.nl

Betreft

Zienswijze NRD inkv het NMP

Geachte heer

GGD GHOR Nederland maakt graag gebruik van de mogelijkheid een zienswijze op de ter inzage gelegde Notitie Reikwijdte en Detailniveau Nationaal MilieuProgramma in te dienen. Deze zienswijze is tot stand gekomen met input van GGD-professionals Milieu en Gezondheid.

Allereerst hebben we uw kamerbrief over het Nationaal Milieuprogramma met veel plezier gelezen. We juichen toe hoe u een gezonde leefomgeving voorwaardelijk maakt en centraal zet in uw milieubeleid. We onderschrijven ook uw inzet op het versterken van de vele lopende trajecten en initiatieven door deze te plaatsen in een integrale visie en aanpak, en daar op voort te bouwen. We denken dat dat de weg is om te bouwen aan een gezonde leefomgeving voor iedereen¹, en daarmee ook de gezondheidsachterstanden van bepaalde groepen te verkleinen.

Echter, tot onze spijt zien we juist die integrale visie en aanpak onvoldoende terug in de NRD. Sterker nog, er wordt op verschillende plekken in de notitie ruim voorbehoud gemaakt², wat er feitelijk op neer komt dat de doelen nog niet compleet beschreven zijn. Het is hiermee niet verwonderlijk dat ook het beoordelingskader niet compleet is en erg globaal en weinig precies aandoet.

¹ Verdeling van gezondheid en leefomgevingskwaliteit over buurten - Een verkennend onderzoek naar aspecten van gezondheid en van de sociale en fysieke leefomgeving in relatie tot het inkomen op buurtniveau. PBL 2020
² [verwijzend naar Tabel 1 waarin de Doelen van het NMP zijn samengevat]: 'De doelen zoals (...) voortkomen uit de NOVI belangen, SDG's en wet- en regelgeving zijn richting gevend voor het NMP. Maar tegelijkertijd ontstaat ook een beeld dat nog niet compleet is. Zo ontbreken er voldoende concrete doelen die de integraliteit binnen het NMP borgen.'. Zie ook noten 4 en 6.

Na lezing van uw NRD blijven de reikwijdte en het detailniveau van de uit te voeren planMER daarmee onduidelijk. En is het voor ons niet mogelijk vast te stellen of het planMER een goede beoordeling zal doen voor wat betreft de milieugezondheidsimpact van het NMP. Onze bezorgdheid hierover maken wij u hierbij kenbaar.

Desondanks geven we u in het volgende enkele aandachtspunten mee. Die laten zich samen vatten als:

- Borg integraliteit, als voorwaarde voor gezondheid
- Maak doelen concreet, met bijbehorend concreet beoordelingskader

Borg integraliteit, als voorwaarde voor gezondheid

In de NRD is aangegeven dat het NMP zich exclusief richt op 'milieu' en verwante thema's als biodiversiteit, natuur en klimaat elders belegd zijn. Deze afbakening staat op gespannen voet met de integraliteit die het NMP hoopt te bereiken. Klimaat en biodiversiteit zijn onmogelijk los te zien van milieu. Om uw integrale visie en aanpak te bevorderen, adviseren wij u de **raakvlakken met enkele lopende programma's** ('reikwijdte van het NMP') nader te onderzoeken. De relatie van het Programma Gezonde en groene Leefomgeving (PGGL) met het NMP is in Bijlage C ten onrechte verengd tot gezondheidsbevordering. Het PGGL richt zich op zowel bescherming als bevordering van gezondheid door leefomgeving. In de bescherming van gezondheid kent het programma in potentie grote raakvlakken met het NMP. Ook het Nationaal Programma Landelijk Gebied heeft zowel direct (inrichting en functies in het landelijk gebied, zoönosen) als indirect (via uit ammoniak gevormd secundair fijn stof) stevige impact op de gezondheid in zowel het landelijk gebied als in steden. Voorts ontbreken de nationale klimaatadaptatie strategie (NAS) en het deltaprogramma ruimtelijke adaptatie (DPRA) in Bijlage C. Ook deze programma's kennen in potentie stevige raakvlakken, waarvan de gezondheidsimpact groot kan zijn, met het NMP.

De doelen die de integraliteit binnen het NMP borgen ontbreken. Het realiseren van een gezonde leefomgeving gaat verder dan de paar thema's die nu in het NMP staan. Als het NMP zich op een 'gezonde leefomgeving' richt dan is er daarnaast een **breder scala aan onderwerpen** nodig, waaronder groen en andere gezondheidsbevorderende omgevingsthema's (onder meer gericht op bewegen, ontmoeten, ontspannen). We missen ook de rol van klimaatverandering hier in. Al deze thema's zouden idealiter in samenhang, integraal, met de 'klassieke' sectorale milieuthema's (die in de NRD grotendeels wel al aan bod komen) moeten worden meegenomen (denk bijvoorbeeld aan geluid en stilte in relatie tot ontmoeten en ontspannen).

Maak doelen concreet, met bijbehorend concreet beoordelingskader

We onderschrijven de hoofdpoging 'Gezonde Leefomgeving' en de definitie in Hoofdstuk 3.3 daarvan. In de beschrijving van de stand van het milieu³ (3.3.1) blijkt echter een veel engere en sectorale insteek. Er komen enerzijds thema's aan bod waarvan de gezondheidsimpact momenteel zeer beperkt is (zoals licht), anderzijds missen thema's met grote gezondheidsimpact - zoals klimaatverandering en de gezondheidsbevorderende leefomgeving. Dit leidt tot een **onevenwichtige beschrijving van de huidige stand van het milieu** in relatie tot gezonde leefomgeving.⁴ Ook missen wij enige historische reflectie: wat waren de doelstellingen in eerdere NMP's, wat hebben zij opgeleverd, en wat kunnen we daaruit leren voor de toekomst?

Op punten geeft de analyse ook de indruk wat **grof en vluchtig** te zijn uitgevoerd. Zo wijzen wij u graag op onze recente publicatie⁵ m.b.t. geluidsbelasting en -hinder ten gevolge van vliegverkeer, waaruit een wat ander beeld naar voren komt dan gegeven in Figuur 6. En wordt in Figuur 11 de sectorbijdrage aan gezondheidsschade van luchtverontreiniging op basis van de inzichten in 2016 zichtbaar gemaakt (BoschSlabbers op basis van gegevens van RIVM (2022)), waarbij het grote voortschrijdend inzicht in de bronbijdrage van sectoren achterwege blijft. Dit zou een heel ander beeld geven voor recenter jaren. Ook wordt op pagina 46 de term 'nuclaire veiligheid en/of stralingsbescherming' gebruikt, waar 'nucleaire dreiging en/of ioniserende straling' correcter is.

Dezelfde thema's uit Hoofdstuk 3.3 worden in Hoofdstuk 5 genoemd als beoordelingsaspecten. Hier geldt hetzelfde punt: de gekozen thema's geven een **onevenwichtige afspiegeling voor de hoofdpoging Gezonde Leefomgeving**. De beoordelingsaspecten zijn daarnaast erg globaal omschreven en niet of nauwelijks meetbaar.⁶ Termen als 'gewenst' of 'aanvaardbaar' zijn voor velerlei uitleg vatbaar. Gebruikelijk wordt in een NRD het toetsingskader verder gespecificeerd met behulp van indicatoren (en toetswaarden). **Zowel toetsingskader als indicatoren ontbreken bij de genoemde blootstellingsaspecten**. Het is daarmee voor ons niet mogelijk vast te stellen of het planMER een goede beoordeling zal doen voor wat betreft de milieugezondheidsimpact van het NMP. Onze bezorgdheid hierover maken wij u hierbij kenbaar.

³ Abusievelijk staat op blz 21 over ziektebelasting '(...)buitenmilieu: (...), elektromagnetische straling en geluid.' Dit moet zijn: UV-straling.

⁴ De NRD merkt weliswaar op 'In het planMER wordt de stand van het milieu verder uitgewerkt en uitgebreid met andere thema's, bijvoorbeeld de relevante thema's uit het beoordelingskader brede welvaart.', maar maakt dit onvoldoende concreet om hier een zienswijze op te kunnen geven.

⁵ https://gqdgghor.nl/wp-content/uploads/2022/07/Rapport_belevingsonderzoek_geluidhinder_en_slaapverstoring_2020-1.pdf, pagina 13

⁶ De NRD merkt op 'Op het moment van schrijven van deze NRD is het NMP nog niet genoeg gevorderd om invulling te kunnen geven aan de exacte wijze van toetsing. Bij de start van het milieueffectenonderzoek zal dit worden uitgewerkt.'. Aangezien dit niet concreet wordt gemaakt is het geven van een zienswijze hierop in deze fase niet mogelijk.

Aanbod

De GGD-professionals Milieu en Gezondheid zijn graag bereid hun kennis en inzichten in te brengen bij het stellen van het NMP en zo bij te dragen aan een gezonde leefomgeving voor iedereen. Zij zullen daarom actief bijdragen aan het participatieproces. Uitnodigingen kunt u richten aan _____, coördinator gezonde leefomgeving bij GGD GHOR Nederland. Zij zorgt dat het bij de passende inhoudsdeskundige(n) terecht komt. U kunt dezelfde route volgen als u specifieke deskundigheidsgebieden wilt consulteren.

Hoogachtend,

Directeur GGD GHOR Nederland

Aanvullende aandachtspunten bij het NMP:

- De **10 basisprincipes** van het NMP ondersteunen wij
- We moeten vasthouden aan de geformuleerde uitgangspunten om **robuust en voorspelbaar beleid** voor bedrijven en burgers te garanderen (incl. een risicogebaseerde aanpak)
- **Volg de Europese verduurzamingskoers**, die via de Green deal en onderliggende programma's zoals Fit for 55, Zero pollution action plan en CSS is uitgezet. Maak het NMP dus **beleidsarm en geen nationale koppen**: systeemtransities, incl. milieuvervuiling en CO2 emissies houden niet op bij de Nederlandse grens.
- Wanneer keuzes gemaakt worden (positief), moet dit gebaseerd worden op wetenschappelijke analyses en kennis.
- Bij de uitwerking van het NMP is **sense of urgency** gewenst! Namelijk versnellen van de transitieopgaves op het gebied van 3 planetaire crises (klimaat, biodiversiteit/natuur en milieuvervuiling) mede in relatie tot de geopolitieke en economische ontwikkelingen. Om hiervoor te zorgen moet een **uitvoerbaar en haalbaar uitvoeringsprogramma** komen.
- Er is behoefte aan een evenwichtig pakket van stimuleren en reguleren om de transitie te versnellen en o.a. benodigde innovaties te implementeren. Behoeft is aan een VTH stelsel 'nieuwe transitiestijl' dat de transitie-opgaves kan versnellen en faciliteren bijvoorbeeld het versnellen van de vergunningverlening
- Er is meer samenwerking nodig tussen overheid, industrie en wetenschap. Waarbij samen de schouders eronder wordt gezet. De chemische industrie wil graag met de overheden (zowel beleid als uitvoering) en maatschappelijke stakeholders meedenken, bijdragen en werken aan oplossingen voor een veilige, duurzame en circulaire samenleving
- Regelmatig wordt gewezen (positief) op een integrale benadering; Hoe wordt de afstemming met andere departementen georganiseerd, die betrokken zijn bij de transitie-opgaves resp. een belangrijke samenhangen hebben met het NMP (stikstof-opgave, energie- en materialentransities, benodigde ruimtelijk infrastructuur voor energie- en verduurzamingtransitie). De dagelijkse praktijk van zowel uitvoeringsdiensten als bedrijfsleven/chemische industrie heeft behoefte aan duidelijke en integrale afwegingskaders voor het realiseren van de transitie-opgaven.

Reactie VNO-NCW en MKB-Nederland op het concept-Nationaal Milieubeleidskader NMK

Hierbij reageren VNO-NCW en MKB-Nederland op het concept-Nationaal Milieubeleidskader NMK. Wij zijn van harte bereid onze consultatiereactie nader aan u toe te lichten.

Het NMK formuleert vier bouwstenen - voorkomen, beheersen, verbeteren en verbinden - die op een later moment (2021 t/m 2022) nader worden uitgewerkt en toegepast in een nationaal milieuprogramma, NMP. Wij herkennen de bouwstenen als zodanig, waarbij wij evenwel benadrukken dat het nu niet mogelijk is om al een algeheel ‘oordeel’ te geven over het NMK. Bepalend is namelijk hoe de vier algemeen geformuleerde bouwstenen in het latere NMP worden uitgewerkt. Welke context, onderlinge samenhang/integraliteit, handelingsperspectief voor bedrijven en burgers en de kosten in relatie tot de effecten - zijn nog maar enkele elementen die bepalend zijn voor het ‘operationaliseren’ van de bouwstenen. Om binnen de metafoor van de bouwstenen te blijven: We kunnen pas écht beoordelen wat we van het bouwwerk vinden als het er eenmaal staat. VNO-NCW en MKB-Nederland worden daarom graag van meet af aan betrokken bij de ontwikkeling van het NMP. Het bedrijfsleven kan vanuit haar expertise, ervaring en centrale rol in vele ketens meerwaarde aan het proces van totstandkoming van het NMP toevoegen.

Europese kaders en Europese wet- en regelgeving moeten leidend zijn

De focus ligt op nationaal beleid, zo valt te lezen op pagina 5: *“Dit milieubeleidskader richt zich primair op het nationale beleid. Het betreft dus niet een kader voor het internationale milieu- en klimaatbeleid. Wel worden in dit kader de internationale effecten, waaronder afwenteling, behandeld.”* Met dit ex-centristische standpunt (focus op nationaal beleid, waarbij internationale afwenteling alleen vanuit Nederland naar het buitenland wordt bekeken) gaat het NMK voorbij aan het feit dat Nederland met zijn open grenzen en open economie geen eiland is. Het NMK mag daarmee geen opmaat zijn voor een nationale kop bovenop Europese wet- en regelgeving en Europese afspraken. VNO-NCW en MKB-Nederland pleiten dan ook voor het aanhouden van eenzelfde (Europees geharmoniseerde) uitvoeringsstrategie en tempo als in de rest van de EU. De Europese Green Deal en de later nog te ontwikkelen Europese beleidsregels die daaruit voortvloeien, geven het te volgen tempo aan. Een nationale kop (vooruitlopend) op Europese afspraken leidt tot onzekerheid en onvoorspelbaarheid van beleid, met mogelijke rechtsongelijkheid en een ongelijk speelveld voor het Nederlandse bedrijfsleven ten opzichte van Europese sectorgenoten. Dat is onwenselijk en bovendien niet nodig, omdat de Europese Commissie vergelijkbare ambities koestert als geformuleerd in het NMK.

Onduidelijke inbedding NMK in nationale beleidscontext

Het is onduidelijk wat de beleidsmatige context en de status van het NMK en het latere NMP is ten opzichte van bestaande en bekende wet- en regelgeving. We kennen de Wet Milieubeheer, de toekomstige Omgevingswet en de onderliggende AMvB's, maar deze bestaande wetten lijken een andere status te hebben dan de afspraken en overeenkomsten die het ministerie als uitgangspunt voor het NMK aanhaalt: het Schone Lucht Akkoord, Klimaatakkoord, Groene en Slimme Mobiliteit, Green Deals, etc. Dit zijn stuk voor stuk afspraken die náást de bestaande wet- en regelgeving zijn afgesproken en die lang niet allemaal in overleg en samenwerking met het bedrijfsleven tot stand zijn gekomen. Een aantal overeenkomsten is afgestemd tussen overheden onderling, zonder het bedrijfsleven. Ambities voor een schoner milieu zijn zonder meer goed, maar het NMK mag in onze ogen geen startsignaal zijn om – in weerwil van de in het NMK genoemde ambitie tot samenwerking – nieuwe afspraken náást bestaande milieuwetgeving te introduceren op basis eenrichtingsverkeer, om ze vervolgens in wetgeving voor het bedrijfsleven te vervlechten zonder dat daar in eerder stadium draagvlak voor gecreëerd is bij alle stakeholders. Bij het maken van wet- en regelgeving mag selectief winkelen onder stakeholders geen staande praktijk worden. Het Nederlandse bedrijfsleven is wat dat betreft gebaat bij helderheid, haalbare en betaalbare afspraken, en een gelijk speelveld. Dit is namelijk

hét recept voor het ontwikkelen van handelingsperspectief bij bedrijven en burgers/consumenten; wat weer de basis is voor draagvlak.

Ten aanzien van de bouwstenen merken wij het volgende op:

Pleidooi voor noodzakelijke toepassingen

Safe by Design onderschrijven wij als ambitie. Het gebruik van de term ‘gifvrij’ werkt echter verwarring in de hand. Bij het nastreven van dit ideaal hoort namelijk het besef dat een gifvrije samenleving niet zomaar binnen handbereik ligt: er zal altijd een restrisico blijven bestaan, of dat nu gaat om zorgstoffen in producten of externe veiligheidsrisico’s op een industrieterrein. Onderkent de overheid dat niet (en draagt de overheid die boodschap niet helder uit!), dan organiseert zij daarmee de eigen teleurstelling omdat milieuambities onnodig te stevig zijn en dan in de praktijk niet haalbaar. Wij pleiten daarom binnen de beleidsambitie voor noodzakelijke toepassingen en realistische, acceptabele restrisico’s op basis van consensus en draagvlak bij het bedrijfsleven. Die zouden vervolgens moeten worden verankerd in robuust beleid, zodat permanent incidentmanagement wordt voorkómen. Een goed voorbeeld is de PFAS-kwestie: met een robuust beleidskader rond dergelijke zorgstoffen, waarmee zowel overheid als bedrijfsleven uit de voeten kan, moet het mogelijk zijn om veilig en verantwoord met chemicaliën om te gaan.

De producent is lang niet altijd de vervuiler

De overheid wil verontreiniging verregaand tegengaan door strikte toepassing van het principe ‘de vervuiler betaalt’, onder meer via de uitgebreide producentenverantwoordelijkheid. Wij zijn voorstander van het economische principe dat de vervuiler ook betaalt voor de externe effecten die het gevolg zijn van de totstandkoming van het product. Daarbij moet echter wel goed gerealiseerd worden wie de daadwerkelijke vervuiler is. Het is te simpel om te stellen dat dit altijd de producent is. De producent produceert niet zomaar, maar omdat er een consumentenvraag is. De consument is in feite opdrachtgever van de productie en om de consument aan te zetten tot duurzamere en schone aankopen moet die juist geprikkeld worden door ook mee te betalen voor de vervuilings- of externe kosten. Een voorbeeld ter illustratie: Producenten zijn zich terdege bewust van hun rol in het voorkomen van zwerfafval. Maar als de consument vervolgens geen gehoor geeft aan de eigen verantwoordelijkheid door geen gebruik te maken van afvalbakken en statiegeldautomaten, of door huisvuil niet in de juiste Kliko-container te doen omwille van het vermijden van DIFTAR-kosten, is het niet de bedoeling dat producenten opdraaien voor de kosten van die maatschappelijke ongehoorzaamheid. De polsstok van producenten is in die zin begrensd en zij mogen niet de rekening gepresenteerd krijgen omdat zij in de keten simpelweg de meest zichtbare acteur zijn.

Integrale benadering van milieurisico’s

In het NMK kondigt het ministerie een grotere regierol voor het Rijk aan op het gebied van regulering. Dat zou een goede ontwikkeling zijn in het bewaken van een nationaal gelijk speelveld, omdat wij merken dat de benadering van het Bevoegde Gezag op bijvoorbeeld het gebied van zorgstoffen (ZZS – pZZS) landelijk niet dezelfde is. Zo behandelt de Provincie Zuid-Holland pZZS-en alsof het ZZS-en zijn en dat is een onjuiste benadering die in de praktijk tot onwerkbaar situaties leidt. Duidelijkheid vanuit het Rijk aan de provincie en het bedrijfsleven is op dit punt gewenst en het is noodzakelijk om bij EU-regelgeving zoals REACH aan te blijven sluiten, ook omdat van veel stoffen de eigenschappen nog niet of onvoldoende bekend zijn. Wij zijn daarnaast benieuwd wat de centrale regierol van het Rijk betekent voor de decentrale verdeling van VTH-taken. Bedrijven hebben nu immers vaak te maken met meerdere toezichthouders. En die toezichthouders zijn op hun eigen gelaagde niveaus

(Rijk, provincie, gemeente) vaak bezig om binnen het eigen aandachtsgebied (bodem, water, lucht, energiebesparing) te optimaliseren. Zo kan het voor een bedrijf de goedkoopste oplossing zijn om onder druk van overheid 1 een luchtfilter te plaatsen, maar moet men vervolgens aan overheid 2 uitleggen waarom het energieverbruik door dat filter zo toeneemt of dat er meer bedrijfsafval ontstaat. Naast de focus op preventie moet ambitieus milieubeleid zich richten op een integrale verbetering. Prioriteitsstelling voor maatregelen zou bij voorkeur moeten gebeuren op basis van het totale effect naar de omgeving van een proces of product, in plaats van per compartiment. En daar moet een bedrijf afspraken over kunnen maken met één Bevoegd Gezag. Dit is complex, maar de Omgevingswet biedt in ieder geval al de mogelijkheid om te overleggen met één Bevoegd Gezag. Wij gaan graag het gesprek aan om vervolgens werk te maken van een integrale verbetering op product- en procesniveau.

Voortschrijdende normstelling mag geen intransparante glijdende schaal worden

Normen bieden niet alleen het bedrijfsleven, maar ook handhavers houvast. Het ministerie streeft naar een permanente verbetering met behulp van normstelling en het introduceert op pagina 21 het begrip 'stepping stone': *“Ook in situaties dat de normen wel worden gehaald, zoals bij luchtkwaliteit, is er nog veel werk te doen. Ook onder de Europese grenswaarden voor luchtkwaliteit is nog gezondheidswinst te halen; hantering van de strengere advieswaarden die door de WHO worden voorgesteld is een nieuwe prikkel tot voortgezette en blijvende verbetering en sluit aan op Europese voorstellen in het kader van de EU Green Deal. Deze voortdurende verbetering is uitgewerkt in het Schone Lucht Akkoord. Voortschrijdende normstelling is daarbij één van de mogelijke instrumenten en een aanjager van innovatie; in een concurrerende economie als de Nederlandse is de keuze voor voortdurende verbetering van het milieu een kans in plaats van een bedreiging.”*

Permanente verbetering van het milieu en het stapsgewijs aanscherpen van milieunormen om die verbetering te realiseren, zijn een vast gegeven in de milieuwetgeving, maar het tempo *waarin* is dat niet. Wij juichen het dan ook toe dat het ministerie streeft naar “afspraken met elkaar over hoe we omgaan met de “ruimte onder de norm” om het principe van permanente verbetering vorm te geven” (pag 22). Wij gaan hierover graag het gesprek met het ministerie aan, waarbij wij nadrukkelijk aandacht vragen voor haalbaarheid en betaalbaarheid (kosteneffectiviteit) die voortschrijdende normstelling op het bedrijfsleven heeft. Realistische inwerkingtredingstermijnen horen daarbij. Daarnaast is het van belang dat bedrijven in de gelegenheid worden gesteld om binnen een realistische afschrijvingstermijn een milieu-investering terug te verdienen. Wij rekenen dus op een betrouwbare overheid die afspraken nakomt, naleving van ambitieuze maar haalbare normen op een realistische en betaalbare manier mogelijk maakt en die Nederland niet losweekt van de internationale realiteit.

Tot slot

Het NMK wordt gepositioneerd als het startschot op weg naar een ambitieuzer milieubeleid. Een eerste stap bij de uitwerking is dat overheid en bedrijfsleven het eens zijn over de doelen en het tijdsbestek, mijlpalen en een integrale benadering. Ook moet er ruimte zijn voor zaken die we nog niet weten, of onderweg tegenkomen die leiden tot innovatie vraagstukken. Dat zal helpen elkaar te blijven vinden in de weg naar verbetering. VNO-NCW en MKB-Nederland denken vanzelfsprekend graag mee over de verschillende pijlers, invulling en latere vormgeving van het NMP en zien een uitnodiging graag tegemoet.

E-mail

Aan

Platformparticipatie.nl

Afdeling zienswijzen NMP NRD Participatieplan

c.q.

Ministerie van I & W

Postbus 20901

2500 EX Den Haag

, 7 november 2022

Onderwerp: **Zienswijze** op het (ontwerp) Participatieplan en de Notitie Reikwijdte en Detailniveau NMP

Geacht Platform,

De voorgelegde NRD en het (ontwerp) participatieplan heb ik met belangstelling doorgenomen.

Het was niet echt gemakkelijk om de NRD door te nemen vooral vanwege het veelvuldige gebruik van, soms op elkaar gelijkende, afkortingen. Ook verwijzingen naar eerdere of andere regelingen maakte het niet gemakkelijk. Toch meen ik mij een goed beeld te hebben kunnen vormen van de plannen in de NRD naar een NMP.

Toch heb ik uit de stukken een zienswijze ontwikkeld, die wellicht voor u nog interessant kan zijn.

Ik miste in de NRD de maatschappelijke implementatiefactor van educatie: jong geleerd is oud gedaan. Ik zou de integratie van het NMP met het onderwijs in de eindtermen van maatschappelijk culturele vorming een plaats gunnen. Ook de kennis van reparatie en hergebruik hoort in het onderwijs extra aandacht te krijgen. Dit zou de reikwijdte van de plannen aanzienlijk kunnen verhogen en het maatschappelijk draagvlak wellicht ook andere uitingsvormen geven dan de huidige protestvormen die publiekelijk worden gekozen.

Verder zou ik een nadere definitie van het gebruikte woord 'vervuiler' (die betaalt) op prijs stellen. Spreken we hier over een producent of een consument? Bij veel milieuschadelijke artikelen wordt de prijs op de consument afgewenteld.

Omtrent de participatie uitgangspunten:

Onder punt 10 van de uitgangspunten wordt aangegeven dat na afloop aanvullende of aangescherpte maatregelen in het NMP kunnen worden opgenomen. Ik neem aan dat dit via officiële bekendmakingen zal gaan, met de mogelijkheid van zienswijzen of bezwaar.

Bovendien ben ik niet erg bedreven in het gebruik van IT. Derhalve vraag ik u mij een termijn toe te kennen om mijn zienswijze nader te formuleren.

Graag wil ik blijven participeren in het NMP.

Hoogachtend,

Reactie Renewi op Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) Nationaal Milieuprogramma (NMP)

In het NMP komen doelen en acties te staan voor een gezond, schoon en veilig Nederland op de lange termijn (2050), maar ook al voor verbeteringen in 2030. Middels deze reactie wil Renewi reageren op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau.

Renewi is een beursgenoteerd bedrijf (Amsterdam en Londen) met een omzet van circa € 1,7 miljard, en marktleider in inzameling, sortering en recycling in de Benelux, maar ook actief in een aantal andere Europese landen. Renewi heeft ongeveer 90 vestigingen in Nederland, is in diverse sectoren actief (zorg, industrie, horeca, bouw etc.) en gaat in de keten samenwerkingen aan met andere partijen (zoals IKEA, Shell en Playmobil).

Renewi is als belangrijke schakel in de Circulaire Economie verheugd te zien dat de Circulaire Economie een belangrijke rol speelt in het Nationaal Milieuprogramma. Hieronder wordt kort op enkele onderwerpen uit de notitie ingegaan.

In het NMP worden drie hoofdopgaven uitgewerkt:

- Vitale Ecosystemen, hierbij gaat het om een schone bodem en schoon water in ons land.
- Gezonde Leefomgeving, hierbij gaat het om het verbeteren van de veiligheid en gezondheid van mens en natuur.
- Duurzame, Circulaire Economie, hierbij gaat het er om dat we geen grondstoffen meer gebruiken die kunnen opraken en dat we producten maken die geen afval geven, omdat we het 'afval' kunnen gebruiken voor nieuwe producten.

Hoofdopgave Vitale Ecosystemen

Voor de hoofdopgave vitale ecosystemen wordt ingegaan op de volgende opgaven:

- Schoonmaken van bodemverontreinigingen.
- Duidelijke regels voor hergebruik grond- en bouwstoffen in de bodem

Binnen het thema bodem is ten eerste chemische bodemkwaliteit met doelmatig beheer van bestaande verontreiniging en de aanpak van nieuwe verontreiniging van belang. De Nederlandse bodem is op ongeveer 250.000 locaties (mogelijk) ernstig verontreinigd. Renewi Mineralz & Water speelt een belangrijke rol in Nederland bij schoonmaken van bodemverontreiniging. Er wordt in de notitie gesteld dat preventie van bodemverontreiniging op de lange termijn de meest doeltreffende en goedkoopste bodemsaneringsstrategie is. Een grote nieuwe uitdaging vormt PFAS, dat als een diffuse verontreiniging voorkomt in de bodem. Daarnaast zijn ZZS, medicijnresten en microplastics ook blijvende uitdagingen met betrekking tot verontreinigingen van de bodem.

Voor het thema bodem is in het NMP3 als doel gesteld dat de historische bodemverontreinigingen in 2030 op orde moeten zijn. De trend hierbij is positief. Echter, nieuwe verontreinigingen (opkomende stoffen) vormen een nieuwe bedreiging. De laatste jaren blijkt soms het staande beleid niet toereikend voor ontwikkelingen als opkomende stoffen, bodemdaling en milieucriminaliteit.

In een circulaire economie worden zo min mogelijk primaire grondstoffen gebruikt. Voor de toepassing van secundaire grond- en bouwstoffen en baggerspecie op- of in de bodem moet conform de regels van het Besluit bodemkwaliteit (Bbk) worden voldaan aan twee randvoorwaarden. Ten eerste mogen er hooguit verwaarloosbare risico's optreden voor mens en milieu. Ten tweede moet de toepassing van de hergebruikte grond- en bouwstoffen doelmatig zijn.

In het Nationaal Milieuprogramma wordt bekeken waar de kaders onvoldoende zijn om aan de voorwaarden te voldoen en te blijven voldoen. Dat vraagt volgens de beleidsmakers om een ketenanalyse waarbij wordt gekeken naar de kaders die vanuit het bodembeleid worden gesteld, de inzet van VTH, de kaders voor het afvalstoffenbeheer en de mogelijkheden om sommige stromen hoger op de R ladder te krijgen. Het is belangrijk dat er een balans bestaat in beleid tussen beschermen en benutten en dat wordt ingezet op het herijken van deze balans. Voor effectief hergebruik is een duidelijk en gedragen normatief stelsel van belang dat kaders biedt om vorm te geven aan de beoogde balans tussen beschermen en benutten. Het huidige stelsel is statisch en wordt voortdurend bediscussieerd, waarbij geen ruimte is voor voortschrijdend inzicht. Dit frustriert het nagestreefde hergebruik. De balans tussen beschermen en benutten leidt tot een minimale standaard voor hergebruik. Er ontbreken in dit werkveld prikkels die hoogwaardigheid stimuleren waardoor de kwaliteit van de bodem tekort wordt gedaan en innovatie wordt geremd. Tenslotte is het van belang om hier te constateren dat de Nederlandse overheid enerzijds hecht aan zo min mogelijk storten en zoveel mogelijk hergebruik van o.a. grond, maar anderzijds de toepassingsmogelijkheden van secundaire grondstoffen zeer beperkt worden door de diverse overheden, waardoor er in deze keten ernstige knelpunten ontstaan die snel moeten worden opgelost.

Hoofdpogave Gezonde leefomgeving

In de notitie wordt veelvuldig gesproken over het gevaar van sommige chemische stoffen en het beperken van de impact hiervan op gezondheid van de mens, en het milieu. Met nationale en Europese wet- en regelgeving wordt de aanwezigheid zeer zorgwekkende stoffen in het milieu teruggedrongen. De ambitie van Nederland gaat echter verder. In de notitie wordt gesteld dat er ontwikkelingen met betrekking tot gevaarlijke stoffen zijn, onder andere dat bij bedrijven nieuwe gevaarlijke stoffen, en andere, grootschalige inzet van bekende gevaarlijke stoffen (ook in het kader van de energietransitie en de transitie naar een circulaire economie) leiden tot nieuwe veiligheidsrisico's voor omwonenden.

Met het Nederlands beleid wordt ingezet op meer samenhang in het stoffenbeleid voor de kwaliteit van bodem, water en lucht. Vanzelfsprekend wordt hierbij ook de link gelegd met nieuw beleid ten aanzien van bijvoorbeeld productveiligheid, veiligheid van werknemers, en beleid gericht op landbouw en natuur. De eerste stap in het stoffenbeleid is preventie; het voorkomen van het gebruik en emissies van schadelijke chemische stoffen. Daarvoor worden verschillende instrumenten ingezet, waaronder niet alleen wet- en regelgeving maar bijvoorbeeld ook het stimuleren van Safe-by-Design. Renewi is een voorstander van deze aanpak bij het ontwerp. Voorts wordt milieuschade zoveel mogelijk voorkomen door het beheersen van eventuele risico's als gevolg van productie en gebruik van chemische stoffen. Voor het emitteren van chemische stoffen worden normen gesteld en zijn vergunningen mogelijk en in aanvulling daarop geldt voor ZZS-emissies de minimalisatie- en informatieplicht. Voor chemische stoffen in producten is er een opgave in de transitie naar een circulaire economie. Wanneer een product de afvalfase bereikt zullen de materialen of de afzonderlijke chemische stoffen in het kader van een circulaire economie hergebruikt moeten kunnen worden. Als recyclingbedrijf speelt Renewi hierin een belangrijke rol, om de risico's van gevaarlijke stoffen (bij hergebruik) zoveel mogelijk te emitteren. Het bedrijf moet de kans krijgen om grondstoffen in de toekomst veiliger te maken door gevaarlijke stoffen te elimineren. Dit brengt met zich mee dat ook in de toekomst een bepaalde drempelwaarde van stoffen die op termijn moeten worden uitgefaseerd wordt toegestaan in secundaire grondstoffen.

Hoofdpogave Duurzame, Circulaire Economie

Een circulaire economie is een economie waar grondstoffen efficiënt ingezet en hergebruikt worden, schadelijke effecten op het klimaat (CO₂-emissies), milieu (lucht, water, bodem), biodiversiteit zoveel mogelijk worden beperkt met leveringszekerheid. Het realiseren van een circulaire economie draagt bij aan het tegen gaan van klimaatverandering.

Een van de doelen waaraan wordt getoetst in het planMER voor een Duurzame, Circulaire Economie is het minder gebruiken van grondstoffen, vervangen van eindige grondstoffen, preventie van afval, en hoogwaardig hergebruik. Renewi ondersteunt dit doel ten zeerste, om zo daadwerkelijk een circulaire economie te kunnen bewerkstelligen.

Om deze transitie naar een circulaire economie te realiseren sturen we op de gehele productieketen; aan de voorkant bij de winning en het gebruik van (primaire) grondstoffen, bij het ontwerp van producten, tijdens de gebruiksfase gericht op langer gebruik en aan de achterkant gericht op hergebruik en hoogwaardige recycling zodat we zo min mogelijk te verbranden materialen overhouden. Van de 66 megaton afval die in Nederland in 2018 werd verwerkt, was 80 procent gerecycled (inclusief composteren). De hoeveelheid afval die in afvalverbrandingsinstallaties (AVI's) wordt verbrand, is tussen 2010 en 2016 toegenomen, maar neemt sinds 2016 licht af. Het is belangrijk om in de toekomst in te zetten op het reduceren van het verbranden van recyclebare materialen om zo veel mogelijk te werken naar een duurzame circulaire economie. Daarvoor is het van belang dat er steeds minder ongescheiden restafval aangeboden wordt aan AVI's. Dit kan worden gestimuleerd door bronscheiding verplicht te stellen, en, indien dit niet mogelijk is, verplichte nasortering van recycleerbare materialen te laten plaatsvinden. Als voorbeeld van beleid verwijzen wij naar de VLAREMA8 regelgeving.

Notitie

Onderwerp: Consultatie Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de planMER en het NMP
Datum: 4 oktober 2022
Aan: Ministerie van IenW
Van: Vereniging Afvalbedrijven

Inleiding

Graag maakt de Vereniging Afvalbedrijven (VA) gebruik van de mogelijkheid om te reageren op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor de planMER van het Nationaal MilieuProgramma (NMP).

De VA vertegenwoordigt het Nederlandse afvalbedrijfsleven in de gehele afval- en recyclingketen. Ruim 65% van het in Nederland vrijkomende afval wordt door onze leden ingezameld en verwerkt. Zij organiseren het hergebruik, de recycling en het op een correcte wijze inzamelen, opslaan en be-/verwerken van afval tot nieuwe grondstof en zijn daarmee instrumenteel in de transitie naar een circulaire economie. Afvalbedrijven recyclen bijna tachtig procent van het Nederlandse afval, ze verlaagden hun CO₂-emissies reeds met ruim zestig procent ten opzichte van 1990 en leveren circa 10 procent van de hernieuwbare energie in Nederland. Hiermee behoort Nederland tot de Europese en mondiale koplopers. De sector wil verdere stappen zetten en een nóg grotere bijdrage leveren aan de klimaat- en recyclingdoelen. Hiervoor is beleid nodig dat deze stappen mogelijk maakt. De VA is dan ook verheugd om te zien dat de circulaire economie een belangrijke rol speelt in het Nationaal Milieu Programma, waarin concreet beleid moet gaan worden ontwikkeld om deze stappen daadwerkelijk te kunnen gaan zetten.

Hieronder gaan wij eerst in op onze algemene aandachtspunten en vervolgens op de punten uit de verschillende hoofdstukken van de notitie 'Reikwijdte en Detailniveau' ten behoeve van de MER (milieueffectrapportage) van het NMP.

Algemeen

De doelstellingen en ambities uit het NRD worden bepaald door bestaand beleid en wet- en regelgeving, zoals weergegeven in tabel 1. Het zou goed zijn om ook te kijken naar de vraag of de bestaande beleidsdoelen voldoende adequaat zijn geformuleerd en zich in de praktijk hebben bewezen om de ambities te bereiken. Wat betekent het bijvoorbeeld voor de beschikbaarheid van minerale grondstoffen als de behoefte hieraan gedekt moet gaan worden uit onder meer urban mining en tegelijkertijd grondstoffen langer en intensiever gebruikt gaan worden? Het concretiseren van dit soort vragen geeft meer inzicht in de omvang van de opgave en geeft handvatten voor de beoordeling van de resultaten.

Daarnaast zien we dat ruimtelijke ontwikkelingen in ons land in toenemende mate met elkaar in conflict komen. Zo komt het steeds vaker voor dat bestaande bedrijfsactiviteiten onder druk komen te staan als gevolg van steeds meer woningbouw in de naaste omgeving. Wij vragen dan ook aandacht voor een goede ruimtelijke inpassing van de industrie die de circulaire economie moet faciliteren, zeker nu de beschikbare ruimte de komende jaren verder onder druk komt te staan, niet alleen door de ruimtelijke afname zelf, maar ook door bv. het stikstofbeleid. De circulaire economie heeft sorteer-, recycling- en opslaglocaties nodig, dus we moeten nu deze ruimtelijke inpassing al goed gaan betrekken in het circulaire beleid.

Trends en opgaven

Vitale Ecosystemen

Ten aanzien van het thema Bodem merken wij op dat voor effectief hergebruik een duidelijk en gedragen normatief stelsel nodig is, dat kaders biedt om vorm te geven aan de beoogde balans tussen beschermen en benutten. Het huidige stelsel is naar ons inzicht statisch en wordt voortdurend bediscussieerd, waarbij geen ruimte is voor voortschrijdend inzicht. Dit pakt contraproductief uit voor het nagestreefde hergebruik. De balans tussen beschermen en benutten leidt tot een minimale standaard voor hergebruik. Naar onze mening ontbreken in dit werkveld prikkels die hoogwaardigheid stimuleren, waardoor de kwaliteit van de bodem tekort wordt gedaan en innovatie wordt geremd. Tenslotte is het van belang om hier te constateren dat de Nederlandse overheid enerzijds hecht aan het minimaliseren van storten en zoveel mogelijk hergebruik van o.a. grond nastreeft, maar anderzijds de toepassingsmogelijkheden van secundaire grondstoffen helaas fors beperkt worden door de regelgeving en opstelling van diverse overheden, waardoor er in deze keten ernstige knelpunten ontstaan die snel moeten worden opgelost.

Gezonde leefomgeving

Wij onderschrijven de opgave voor (gevaarlijke) chemische stoffen in producten in relatie tot de transitie naar een circulaire economie. Materialen of chemische stoffen in afgedankte producten mogen geen belemmering geven voor het hergebruik hiervan. Dit vereist onder meer een actief productenbeleid dat voorkomt dat zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) worden toegepast in nieuwe producten (preventie). Uiteindelijk van deze stoffen is cruciaal voor de transitie naar de circulaire economie. Zolang deze stoffen nog wel voorkomen in de economie, en dat zal nog een behoorlijke periode het geval zijn, zijn op basis van een risicobenadering toelaatbare drempelwaarden in secundaire grondstoffen noodzakelijk.

Duurzame, circulaire economie

In de NRD worden vier knoppen geciteerd waaraan gedraaid kan worden om de circulaire economie te bevorderen: input, gebruik, verlies en substitutie. De wat ons betreft belangrijkste knop wordt hier echter niet benoemd, namelijk circulair productontwerp ('design for recycling'), wat essentieel is in de transitie naar de circulaire economie. Dit zou ook in figuur 15 meer nadrukkelijk terug moeten komen in de R-ladder met strategieën van circulariteit. 'Design for recycling' zal een enorm positief effect hebben op het rendement van recycling en de kwantiteit en kwaliteit van de recyclebare stromen en daarmee een betere toepasbaarheid in nieuwe producten alsmede een lager energieverbruik van de recyclinginstallaties en meer CO₂-reductie.

Voor dezelfde figuur 15 bepleiten we daarnaast om bij het onderdeel R6 Recover, ook de mogelijkheid op te nemen om grondstoffen terug te winnen die zonder thermische behandeling niet zijn te ontsluiten of waarvoor andere behandelingen en verwerkingsmethoden minder milieuwinst opleveren.

Bij figuur 16, grondstofstromen van de Nederlandse economie, vragen we ons af of de afvalstromen en (secundaire) grondstoffen uit afvalstromen, die in Nederland ontstaan en in het buitenland worden verwerkt of toegepast, zijn verdisconteerd. Daarnaast zou het goed zijn om in de toelichting ook in te gaan op de hoeveelheid materialen die in geëxporteerde producten is verwerkt en die aan het einde van de levensfase als afvalstroom of secundaire grondstof ingezet kan worden in Nederland om de kringloop te sluiten als in het buitenland geen of onvoldoende verwerkingsmogelijkheden beschikbaar zijn. De grondstoffen- en afvalmarkten functioneren op een internationale schaal en dit moet bij alle beleidsvoornemens en -keuzes goed worden meegenomen.

Wij verzoeken hierbij ook te bezien in welke mate verwerking van gescheiden restafval uit het buitenland voor energieproductie door afvalenergiecentrales in Nederland, inzet van aardgas in Nederland kan voorkomen en daarnaast kan bijdragen aan reductie van broeikasgassen in Nederland en andere Europese lidstaten.

In het grondstoffenverbruik wordt een reductie van 50% van de winning en inzet van abiotische grondstoffen als uitgangspunt genomen. Overwogen kan worden om de doelen te relateren aan de milieuwinst die behaald kan worden met een verminderde toepassing van (primaire) grondstoffen. We vragen ons verder af in hoeverre de doelstelling om het gebruik van zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) te minimaliseren invloed heeft op het gebruik van abiotische grondstoffen en de doelen die hiervoor worden gesteld, ook in relatie tot de beschikbaarheid van biomassa voor materiaaltoepassingen.

Het is cruciaal dat we inzetten op het maximaal terugwinnen van recyclebare materialen om op die manier zo veel mogelijk te werken naar een duurzame circulaire economie. Daarvoor is het onder meer van belang dat er minder ongescheiden restafval aangeboden gaat worden aan afvalenergiecentrales (AEC's). Dit kan worden gestimuleerd door bronscheiding verplicht te stellen of, indien dit niet mogelijk is, in te zetten op verplichte nascheiding.

Het stimuleren van de vraag naar recycklaat is een belangrijke motor voor de circulaire economie. Zolang er, zoals nu, voor veel stromen nauwelijks afzet is, stopt de circulaire economie en worden ketens niet gesloten. De oorzaken en oplossingen hiervoor liggen op veel verschillende terreinen. In de doelstellingen en opgaven uit het NRD ligt het aspect van vraagstimulatie weliswaar impliciet besloten, maar het wordt nergens expliciet benoemd. Wij vragen hiervoor meer urgentie.

Tenslotte

Wij verwijzen ook graag naar onze inbreng van 31 augustus 2020 bij de consultatie van het Nationaal Milieubeleidskader, waarin we reeds uitgebreid op een aantal van de hiervoor genoemde aspecten zijn ingegaan en die we hierbij als bijlage hebben bijgevoegd. In dat document staan ook verschillende concrete suggesties die we graag aanbevelen voor de longlist van beleidsmaatregelen voor de planMER.

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben en zijn uiteraard graag tot nadere toelichting bereid.

Notitie

Onderwerp: Consultatie Nationaal milieubeleidskader "Een schone taak"
Datum: 31 augustus 2020
Aan: Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Van: Vereniging Afvalbedrijven

Inleiding

De Vereniging Afvalbedrijven (VA) maakt graag gebruik van de geboden mogelijkheid om haar zienswijze te geven. De VA vertegenwoordigt het Nederlandse afvalbedrijfsleven in de gehele afval- en recyclingketen. Ruim 65% van het in Nederland vrijkomende afval wordt door onze leden ingezameld en verwerkt en zij hebben daarmee een grote rol in de transitie naar de circulaire economie.

De afval- en recyclingsector wil het verschil maken en dat gebeurt al jaren. Afvalbedrijven recyclen bijna tachtig procent van het Nederlandse afval, ze verlaagden hun CO₂-emissies met bijna zestig procent ten opzichte van 1990 en leveren ruim 15 procent van de hernieuwbare energie. Hiermee behoort Nederland tot de Europese en mondiale koplopers. De sector wil verdere stappen zetten en een nóg grotere bijdrage leveren aan klimaat- en recyclingdoelen. Hiervoor is beleid nodig dat de sector deze stappen ook daadwerkelijk kan laten zetten. In onze reactie gaan wij in op de gestelde vragen in de notitie "Een schone taak", maar besteden wij hieronder eerst aandacht aan het in onze ogen meest cruciale aandachtspunt voor de komende jaren, de vraag naar recyclelaat.

Vraag naar recyclelaat

De huidige economische recessie maakt duidelijk dat ook de circulaire economie enorm kwetsbaar is. De al langer ingezette trend van lage grondstoffenprijzen maakt de afzet van recyclelaat steeds moeilijker. Daarom is het essentieel dat de vraag naar recyclelaat verder wordt ontwikkeld. Hierbij kijken wij nadrukkelijk naar de Green Deal van Eurocommissaris Timmermans, waarin het verplicht toepassen van recyclelaat is geopperd.

Afval scheiden en recyclen heeft weinig meerwaarde als er geen gezonde markt voor recyclelaat ontstaat. Het probleem is niet dat er te weinig afval wordt of kan worden gerecycled, maar dat er voor veel stromen nauwelijks afzet is, zeker voor recyclelaat met een mindere en gemiddelde kwaliteit. De oorzaken voor die lagere kwaliteit liggen veelal eerder in de keten (niet-circulair productontwerp, keuzes van de ontdoener, vervuiling bij de inzameling en bij sorteer-processen etc.). De Coronacrisis versterkte de afgelopen maanden de fors afnemende vraag uiteraard, maar de knelpunten waren er al langer. Wij zijn er daarom van overtuigd dat het realiseren van een circulaire economie valt of staat met de concurrentiekracht van gerecyclede grondstoffen.

De afgenomen vraag hangt hoofdzakelijk samen met de keuzes van inkopende partijen, zowel private- als overheidsorganisaties. Helaas heeft een flink deel van de inkopers een voorkeur voor *virgin* grondstoffen. De sector spant zich in voor een steeds verbeterende kwaliteit, maar is voor de afzet primair afhankelijk van inkopende partijen en het stimuleringsbeleid vanuit de nationale en Europese overheid. In de markt bestaat daarnaast de vrees dat de vraag naar de veelal goedkopere *virgin* grondstoffen nog groter zal worden gezien de economische recessie waarin we ons nu bevinden en forse kostenbesparingen in veel sectoren en bedrijven. Kortom, het stimuleren van de kwaliteit van en de vraag naar recyclelaat mag –naast circulair productontwerp- de komende jaren de grootste uitdaging in de transitie naar de circulaire economie worden genoemd. In deze reactie werken wij dat verder uit.

Bouwstenen, aandachtspunten en betrokkenheid

Betrokkenen worden gevraagd aan de hand van de bovenstaande punten hun inbreng te leveren, hieronder gaan wij daar op in.

Bouwstenen

Vraag 1: Herkent u de bouwstenen uit de notitie of stelt u nog aanvullingen of wijzigingen voor?

Wij herkennen de bouwstenen, maar missen één cruciale bouwsteen: Marktvraag. De bouwstenen 'voorkomen', 'beheersen', 'verbeteren' en 'verbinden' richten zich vooral op reguleren, belasten en ge- en verboden en gaan daarbij uit van een marktfalen. Om de transitie naar de circulaire economie echt te kunnen laten slagen, vragen (en bieden) wij echter meer inspiratie. Een circulaire economie kan immers alleen een echte economie worden wanneer de economische component volwaardig bij beleidskeuzes wordt betrokken.

De afgelopen tientallen jaren hebben beleidsmatig in het kader gestaan van het belasten en verbieden van 'ongewenst gedrag', met daarbij soms veel en soms nauwelijks succes. Wij willen dit graag omdraaien naar het belonen en stimuleren van 'gewenst gedrag' in de gehele keten, waar een hele andere energie van zal uitgaan. Zoals hierboven aangegeven gaat het bij de transitie naar de circulaire economie primair om het creëren van marktvraag naar recyclelaar, omdat anders geen sprake kan zijn van een economie. Daarbij kunnen wij niet vaak genoeg benadrukken dat de circulaire economie niet concurreert met verbranden en storten, maar met goedkope *virgin* grondstoffen. Zolang er voor vrijwel alle afvalstromen een ketendeficit in de recyclingmarkt bestaat, ontstaat er geen circulaire economie. Dit betekent in onze ogen een gewenste verandering in focus, ook bij de Rijksoverheid. Nu is er een (te eenzijdige) focus op de vermindering van de hoeveelheid restafval, die door beleidskeuzes (omgekeerd inzamelen en varianten daarop, diftar etc.) echter leidt tot veel vervuiling in recyclebare stromen. Het behoeft geen toelichting dat hier de kwaliteit en marktvraag fors onder te lijden hebben en dit daarmee juist een averechts effect geeft. Wanneer de circulaire economie ook echt een economie wordt, neemt de hoeveelheid restafval vanzelf af en zal dat doel van de overheid vanuit marktwerking kunnen worden bereikt. De overheid en de markt moeten deze cruciale omkering van denken echter wel willen inzetten.

De vraag is hoe dan wel? De VA heeft hierbij onder meer het volgende voor ogen:

- Beloon circulariteit en laat de overheid en sector er samen voor zorgen dat de markt in recyclelaar meer volwassen kan worden, want zonder markt geen circulaire economie;
- Bevorder dat zowel overheden als bedrijven worden gestimuleerd meer recyclelaar toe te gaan passen;
- Een Europa waarin geen brandbaar of recyclebaar afval meer wordt gestort (maximaal 10% huishoudelijk restafval storten in 2035 conform de Europese doelstelling);
- Een inzet op meer scheiding van bedrijfsafval. Wij stellen voor dat de overheid en sector samen onderzoeken hoe de goede ervaringen in Vlaanderen met betrekking tot scheiding van bedrijfsafval in ons land navolging kan krijgen. De basis hiervoor is het 'VLAREMA'-model, waarbij bedrijven worden verplicht diverse afvalstoffen aan de bron te scheiden.
- Een positieve agenda te formuleren (bv. "Circulair uit de crisis"), waarin we de concurrentiepositie van gerecyclede grondstoffen met maatregelen vanuit de overheid en markt fors gaan verbeteren.

Aandachtspunten

Vraag 2: Welke punten zou u willen meegeven voor de uitwerkingen van het beleidskader naar een uitvoeringsprogramma?

- Wij stellen voor dat overheid en sector samen gaan werken aan een eenduidig 'recyclinglogo' met bijbehorend keurmerk, dat garandeert dat het product is ontworpen om goed te kunnen recyclen, geen zorgstoffen (ZZS) bevat, dat het gerecyclede materiaal bevat en wat het afvaladvies is. Deze systematiek kan voor vrijwel alle consumentengoederen gelden en biedt daarmee de mogelijkheid om grootschalige

communicatiecampagnes te voeren. Wanneer dit goed en breed gecommuniceerd wordt, zullen veel producenten met hun producten willen volgen om niet 'buiten de boot te vallen'.

Het heeft uiteraard de voorkeur als dit op Europees niveau gebeurt in navolging van het Europese Plastic Pact, maar op deze manier kan Nederland ook zelf stappen maken. Als dan de consumentenvraag aantrekt, groeit de vraag naar gerecycled materiaal fors en daalt de vraag naar *virgin* grondstoffen evenredig. Zo ontstaat vanuit marktwerking vanzelf een verdienmodel om veel meer materiaal te recyclen en toe te passen.

- Het huidige beleid waarin primair naar de achterkant van de keten wordt gekeken en vooral wordt ingezet op doelstellingen om de hoeveelheid restafval terug te dringen, is onvoldoende effectief gebleken wanneer we hier eerlijk naar kijken. Wanneer onbruikbaar of laagwaardig materiaal door overheidsmaatregelen of ontwijkgedrag van ontdoeners uit het restafval wordt 'gedrukt', komt dit helaas terecht in materiaalstromen die we zo schoon en hoogwaardig mogelijk willen houden om dit later competitief als gerecyclede grondstof in de markt te kunnen neerzetten. De vervuiling in bijvoorbeeld gft-afval is verviervoudigd en in pmd-verpakkingsafval verdrievoudigd. We zien dus veel vervuilde of laagwaardige stromen die geen enkele kans maken op recycling, laat staan op afzet in de grondstoffenmarkt. Wij pleiten er daarom al langer voor af te stappen van de restafvaldoelstelling en in te zetten op veel effectievere recyclingdoelstellingen voor gemeenten en bedrijven. Hiermee kunnen we wel stappen maken naar meer kwaliteit van het materiaal en de vraagzijde van de grondstoffenmarkt om gerecyclede grondstoffen zo een échte kans te bieden.
- 'Een schone taak' stelt verder dat 'Nederland een open, internationaal georiënteerd land is dat veel te winnen heeft bij samenwerking met andere landen op het gebied van milieubeleid'. Het is in dat kader ook goed om te bezien welke internationale samenwerking er op dit moment is en hoe deze versterkt kan worden om de Europese doelstellingen te bereiken. Nederland exporteert bijvoorbeeld 10,9 miljoen ton recyclebaar afval en importeerde tot de importheffing van kracht werd ongeveer 1,7 miljoen ton restafval. Nederland is daarnaast in Europa de op één na grootste exporteur van gevaarlijk afval. Dit benadrukt het belang van een robuust Europees netwerk van afvalverwerking, zoals ook benoemd in de Kaderrichtlijn Afvalstoffen. Hierbij is vooral van belang dat in Europa jaarlijks nog 24% van het huishoudelijk restafval wordt gestort (52 miljoen ton). De importheffing op de verbranding van buitenlands restafval, die sinds 1 januari jl. van kracht is, leidt nu tot een forse afname van de import in Nederland en daarmee juist tot een toename van het storten in Europa. Dit benadrukt de noodzaak om de in Nederland beschikbare verwerkingscapaciteit in een Europees perspectief te plaatsen en niet alleen door een 'nationale bril' naar de verwerkingscapaciteit te kijken.
- 'Een schone taak' stelt ook dat er meer milieubeleid nodig is om Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) te voorkomen. Dat is zonder meer juist - met de huidige middelen kan de overheid haar taak "milieu en menselijke gezondheid beschermen" niet naar behoren uitvoeren - maar daar moeten we nu niet op blijven wachten. Wat wij op dit moment missen is de handhaving op huidig beleid, waardoor ZZS alsnog via gebruik in producten in het milieu terechtkomen. Daarnaast zullen er nog decennia lang in het verleden geproduceerde schadelijke stoffen vrijkomen, die uit de kringloop verwijderd moeten worden (verbranden / storten). De barrière om schadelijke stoffen in de kringloop te brengen moet fors hoger worden en de drempel om schadelijke stoffen uit de kringloop te halen moet laag zijn. In dat kader is meer daadkracht op ZZS-beleid nodig en in dit verband geen financiële ontmoediging van storten en verbranden.
- 'Een schone taak' stelt dat er Rijkssturing op doelformulering moet plaatsvinden. Wij vinden het in dit verband van groot belang dat er gestreefd wordt naar consistentie in doelstellingen. Als we in Nederland bijvoorbeeld als doelstelling hebben om 52% plastic te recyclen, dan moeten plastic producten naar onze mening ook uit minimaal 52% gerecycled plastic bestaan, anders is dit circulair en in de markt niet te realiseren. In dit verband vragen wij ons ook af waarom de overheid een circulaire inkoopdoelstelling heeft van slechts 10% en niet van 52% om het voorbeeld van kunststof te noemen.

- ‘Een schone taak’ spreekt uit dat er steeds meer gekeken wordt naar de verdienmodellen, zodat “afvalverwerkers afval goed gaan verwerken en niet alleen maar zoveel mogelijk afval willen innemen”. Met deze passage wordt eraan voorbij gegaan dat afvalsector een maatschappelijk probleem oplost, omdat de maatschappij nu eenmaal afval produceert (niet de sector). Ook hier kiezen wij voor de positieve benadering: Wanneer gemeenten bv. een recyclingdoelstelling krijgen, zoals op pagina 3 voorgesteld, worden afvalstromen vanzelf schoner en krijgen we daarmee een grotere vraag naar gerecyclede grondstoffen. Hierdoor verandert het verdienmodel mee en kan de sector nog meer sturen op maximale recycling.

Betrokkenheid

Vraag 3: Hoe kunnen we u zo effectief mogelijk betrekken in het vervolgtraject waarbij de bouwstenen worden uitgewerkt in het Nationaal Milieuprogramma?

Het zou in onze ogen goed zijn als er in een vroegtijdig stadium veel rondetafelgesprekken plaatsvinden waarin ambtenaren met afval- en recyclingbedrijven open van gedachten wisselen. Zo kunnen er gezamenlijke en realistische verwachtingen en ambities ontstaan met een positieve agenda. De VA neemt hier graag aan deel en kan bijeenkomsten bij onze leden organiseren, waarbij met rondleidingen ook een blik op de praktijk kan worden geworpen.

Samenvattend

Wij benadrukken dat een focus op kwaliteit van materiaal, de marktvrage en de gehele keten nodig is. Dit betekent:

- Strakkere verplichtingen voor circulair ontwerp (EU-niveau); Dit betekent dat producten recyclebaar zijn, zo veel mogelijk recycelaat bevatten en vrij zijn van ZZS en andere ongewenste stoffen;
- Het verplicht toepassen van een minimum percentage recycelaat in nieuwe producten vastleggen in wetgeving (zo veel mogelijk op EU-niveau);
- Het bevorderen van ‘schone stromen’ in de inzameling en nascheiding. Hiervoor is een recyclingdoelstelling voor gemeenten en bedrijven nodig; de restafvaldoelstelling pakt zoals beschreven vaak averechts uit;
- Het inzetten van financiële instrumenten waardoor de inzet van gerecyclede grondstoffen aantrekkelijker wordt gemaakt ten opzichte van de inzet van *virgin* grondstoffen, bijvoorbeeld het toepassen van een verlaagd BTW-tarief voor gerecyclede grondstoffen;
- Meer afzetmarkten voor gerecyclede grondstoffen helpen creëren met –zeker op de korte termijn- een belangrijke rol voor circulair inkopende overheden;
- Een robuust investeringsklimaat dat nodig is om te kunnen investeren in de transitie naar de circulaire economie. Voor het realiseren van meer circulariteit is het volwaardig betrekken van de economische component in circulair beleid dan ook een absolute voorwaarde.

Een kansrijk voorbeeld: Beleidsprogramma Textiel

Afgelopen voorjaar heeft de staatssecretaris van IenW het Beleidsprogramma Textiel aan de Tweede Kamer verzonden. De VA ziet hier belangrijke aanknopingspunten voor ketenbreed circulair beleid zoals ook in deze notitie beschreven. De staatssecretaris geeft onder meer aan dat er meer aandacht moet komen voor:

- Uitgebreide producentenverantwoordelijkheid waarin goed recyclebaar materiaal en de toepassing van recycelaat worden beloond;
- Verplicht toepassen van een minimum aandeel gerecycled textiel (in 2025 25%, in 2030 30%);
- Ontwerpmaatregelen met het oog op recyclebaarheid;
- Inzameling gericht op kwaliteit van het materiaal.

De VA stelt voor ook voor de andere afvalstromen aansluiting te zoeken bij het Beleidsprogramma Textiel. Gezien de grote economische problemen in de recyclingsector is dit ook dringend nodig.

Zienswijzeprocedure Nationaal Milieuprogramma: Reactie IPO

4 oktober 2022

Inleiding

Via een zienswijzeprocedure nodigt het ministerie van IenW uit een bijdrage te leveren aan het opstellen van het Nationaal Milieuprogramma (NMP). Namens de gezamenlijke provincies maakt het IPO hier graag gebruik van. Hieronder vindt u onze reactie op het participatieplan en de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) op het plan-milieueffectrapport (planMER).

U heeft gevraagd in ieder geval in te gaan op drie vragen:

- Zijn er milieupogaven die u nog mist?
- Welke aandachtspunten heeft u voor het Nationaal Milieuprogramma?
- Kunt u zich vinden in het voorgestelde participatieproces?

Om met de laatste vraag te beginnen: Hieraan zal aandacht worden besteed in het eerste deel. In het tweede deel gaan wij in op de NRD. Wij beginnen met enkele algemene noties. Vervolgens geven wij per onderdeel van de NRD enkele aandachtspunten mee, variërend in detailniveau. Onder 'hoofdstuk 2 – NMP' geven wij specifiek aan welke onderwerpen wij missen.

Participatieplan

In het participatieplan is helder aangegeven wat de uitgangspunten zijn, welke stappen worden gezet en wat de bijbehorende tijdlijn is. De website over het NMP

www.nationaalmilieuprogramma.nl is een welkome aanvulling en bevat eveneens heldere en toegankelijke informatie over het NMP en de mogelijkheden tot participatie.

Het is ook herkenbaar. Het NMP en het participatieplan zijn klassiek vormgegeven, met klassieke inspraakmogelijkheden. Wij wijzen daarbij met name op het uitgangspunt dat het NMP een nationale visie is waar partijen op gezette tijden inbreng op kunnen leveren. Zoals ook in de NRD staat: *"Het NMP is bindend en geeft richting voor alle andere betrokken partijen bij het milieubeleid. Hiermee wordt het een adaptief, inspirerend en uitnodigend programma waar ander partijen bij aan kunnen sluiten."*

Zoals wij ook in onze consultatiereactie op het NMK aangaven zou bij het milieubeleid *samenhang* en *samenwerking* centraal moeten staan. Daarbij volgen wij de uitgangspunten van de Omgevingswet, die zoveel mogelijk ruimte biedt aan de initiatiefnemer (ja, mits principe) en de uitvoering zoveel mogelijk op het meest lokale niveau, dat van de gemeentes neerlegt, met veel ruimte voor lokale invulling en maatwerk.

De gezamenlijke provincies stellen zich op het standpunt: Milieubeleid maken we samen, als één overheid. Wij pleiten daarom voor een vorm van samenwerking waarbij provincies aan de voorkant worden betrokken en een actieve rol hebben in het opstellen en verder uitwerken van het NMP. Daarbij kan slim gebruik worden gemaakt van de ruime kennis en ervaring bij provincies en kunnen lokale en regionale verschillen direct worden meegenomen. Ook gesprekken over financiële consequenties van de uitvoering van het milieubeleid kunnen hier een plek krijgen.

Wat betreft de samenhang is het belangrijk om voeling te houden met andere beleidsprogramma's, waarbij die drie grote transities (klimaat en energie, woningbouw en bereikbaarheid en stikstof en natuur) bijzondere aandacht verdienen. Hiervoor kan explicieter ruimte worden gemaakt in het participatietraject.

Tot slot kan ten aanzien van burgerparticipatie gekeken worden naar een vernieuwende aanpak met meer ruimte voor inbreng van burgers en lokale overheden. Dan kan ook de beleving van de burger een goede plek krijgen in de afweging. Denk bijvoorbeeld aan de wijze waarop binnen het Schone Lucht Akkoord (SLA) aandacht is voor citizen science en de mogelijkheid burgermetingen te gebruiken.

Notitie Reikwijdte en Detailniveau

Algemeen

Over het algemeen biedt het NMP voldoende basis om aan de slag te gaan met de milieu-opgaven die voor ons liggen. Wij kunnen goed uit de voeten met de uitgangspunten en de indeling in de drie hoofdoggaven binnen het NMP. De brief aan de Tweede Kamer van 1 juli 2022 over het NMP schetst de relevante maatschappelijke context en maakt terecht duidelijk: Er is werk aan de winkel! Het is belangrijk dat de genoemde uitgangspunten en maatschappelijke context ook in de verdere uitwerking in beeld blijven.

Zoals gezegd is het NMP helder opgezet vanuit de drie gekozen hoofdoggaven. De afbakening van deze opgaven en de verhouding met andere thema's, programma's en opgaven behoeft echter aanscherping. Hiertoe worden onder 'hoofdstuk 2 – NMP' enkele suggesties gedaan.

Wat betreft de NRD valt op dat het vooral de methodiek beschrijft en dat de inhoud achterblijft. Ook is er weinig aandacht voor het instrumentarium, dit wordt onvoldoende concreet gemaakt.

Hoofdstuk 2 - NMP

Ambitie

De in de NRD opgenomen ambitie (in 2050 zijn de milieu gerelateerde risico's voor de gezondheid en het ecosysteem aanvaardbaar) lijkt lager dan die in de begeleidende brief van de staatssecretaris. In deze brief wordt verwezen naar de formulering in NOVI: "de opgave is de veiligheid en gezondheid van onze leefomgeving zodanig te verbeteren dat in 2050 negatieve omgevingseffecten op onze gezondheid naar een verwaarloosbaar laag niveau zijn gebracht. Het zou goed zijn wanneer de ambitie in de NRD gelijk wordt gesteld met die uit de NOVI. Bovendien zijn de begrippen 'aanvaardbaar' en 'verwaarloosbaar laag' beiden begrippen die nadere definiëring behoeven, zodat beter getoetst kan worden aan de alternatieven.

Samenhang/koppeling met andere opgaven

In de NRD wordt de relatie met andere beleidsonderwerpen beschreven. Dit kan duidelijker. Zo kan scherper worden aangegeven waar het NMP straks wel en niet over gaat, waar de verantwoordelijkheden liggen en hoe wordt omgegaan met zowel overlappingen als conflicten tussen de onderwerpen, opgaven en programma's. Met name de verhouding met natuur behoeft aanscherping. Ook hoe de lusten en de lasten eerlijk worden verdeeld en hoe inhoud wordt gegeven aan het streven naar brede welvaart vraagt

om aanscherping. Houd ook rekening met plannen en programma's die nog in ontwikkeling zijn en raakvlakken hebben met het NMP, zoals het Nationaal Programma Landelijk Gebied, het programma Bodem en Ondergrond, het programma Gezonde Groene Leefomgeving en het Circulair Materialen Plan. Bijzondere aandacht verdienen de drie grote transitieopgaven.

Interbestuurlijk Programma VTH

Ook het Interbestuurlijk Programma VTH (IBP), naar aanleiding van het rapport van Van Aartsen, moet worden meegenomen in het opstellen en uitvoeren van het NMP. Veel van de opgaven/ambities van het Rijk vragen om een innovatieve aanpak en een grotere capaciteit met adequate financiering, juist in de uitvoering. Dit zijn de omgevingsdiensten, maar ook de rijksinspecties en de politie. Om de ambities waar te kunnen maken, is meer capaciteit nodig voor vergunningverlening en voldoende personeel voor toezicht en handhaving. Aan de voorkant moet worden geïnvesteerd om knelpunten in wet- en regelgeving te voorkomen en op te heffen. Het IBP ziet bijna alleen op verbetering bij de omgevingsdiensten en kijkt – onterecht – niet naar de grote rol die de rijksinspecties, openbaar ministerie en ook waterschappen hierin spelen. Er moeten concrete stappen worden geformuleerd voor het versterken van de regionale uitvoeringspraktijk, inclusief alle randvoorwaarden.

Rekening houden met regionale problematieken

Ten tweede wordt onvoldoende rekening gehouden met regionale problematieken die om verschillende maatregelen en aanpak vragen. Het NMP baseert zich deels op EU uitgangspunten voor het milieu. Het MER richt zich op landelijke ontwikkelingen en effecten. Deze ontwikkelingen kunnen per regio echter verschillend uitpakken. De economische en demografische opbouw van het dichtbevolkte Nederland en de regio's daarbinnen vallen nu eenmaal niet binnen het gemiddelde van de EU. Hier moet rekening mee worden gehouden in het NMP. Medeoverheden hebben overigens verbetervoorstellen in hun eigen programma's die hierbij betrokken kunnen worden.

Onderliggende thema's en doelen

In hoofdstuk 2 van de NRD en de daarin opgenomen tabel 2 wordt een flink aantal doelen en ontwikkelingen genoemd die worden meegenomen in het NMP. De doelen kunnen over het algemeen concreter. Het blijft nu vaak bij 'aansluiten bij EU-doelen, nader uitzoeken en concretiseren'. Het is belangrijk dat voor NMP heldere, concrete, liefst kwantitatieve doelen opgesteld worden. Tot slot geven wij nog enkele punten mee die ons inziens missen:

- Hitte en droogte problematiek die milieueffecten hebben/ verergeren;
- Milieuhinder van nieuwe duurzame energie technieken, zoals windenergie, grootschalige uitrol warmtepompen, geothermie, bijstook;
- energieprijzen/energiearmoede, met als gevolg meer houtstook en gebruik fossiele grondstoffen, waardoor luchtvervuiling toeneemt;
- Gedragsbeïnvloeding/consumptiegedrag (voedsel, grondstoffengebruik, gebruik wegwerp vs recyclebare producten);
- Een koppeling tussen schadelijke stoffen en het hergebruik/ de recycling van producten met schadelijke stoffen. Hier valt nog veel winst te behalen;
- Regionale luchtvaart in relatie tot bijvoorbeeld geluid en fijnstof;
- Varend ontgassen;
- Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS);
- Ultrafijnstof (UFP);

- Burenlawaai;
- Effecten van cumulatie en piekbelasting, en
- 8^e MAP of Zero pollution Act.

Tabel 1

Tot slot nog enkele technische punten ten aanzien van tabel 1: Doelen van het Milieubeleid:

- De indeling van de wetgeving volgens de Omgevingswet wordt niet volledig gevolgd (zoals bijvoorbeeld bij de Aanvullingswet Bodem en de Waterwet die apart worden genoemd). Dit geldt ook voor EU-wetgeving (de Grondwaterrichtlijn bevat zelf geen doelen, deze volgen uit de Kaderrichtlijn Water). Daarom de suggestie om enkel de doelen die de Omgevingswet aanhaalt als het gaat om de fysieke leefomgeving mee te nemen.
- Er wordt gesproken over vergrijzing van het grondwater. Is het, gelet op de urgentie voor schoon grondwater, niet beter om te spreken van 'verontreiniging/ vervuiling van het grondwater'?
- Minerale grondstoffen en biotische materialen staan nu samen in één bullet. Dit zijn echter twee verschillende onderwerpen. Voor biograndstoffen kan worden opgenomen dat biograndstoffen altijd moeten worden gecascadeerd (bijv. volgens de ladder van Moerman) en dat het inzetten als landbodemverbeteraar direct bijdraagt aan voedselproductie waardoor het op de trede voedsel komt te staan.

Hoofdstuk 3 – stand van het milieu

Vitale ecosystemen

Over het algemeen kan de relatie tussen het NMP en de programma's die zich richten tot water en bodem verduidelijkt worden, zoals het Nationaal Waterprogramma en het programma Bodem en ondergrond dat in ontwikkeling is. Dit geldt temeer omdat dit ook programma's in de zin van de Omgevingswet zijn. Hieronder volgen nog enkele detailopmerkingen:

- 3.2.1. Staat van de bodem: zorg ervoor dat bodem niet te chemisch en teveel vanuit het 'oude' Wbb-perspectief wordt benaderd. Juist de Omgevingswet vraagt bodemkwaliteit te relateren aan de functie en te kijken welke randvoorwaarden de bodem biedt. Ook vanuit "bodem en water sturend" zijn we in IPO verband aan het nadenken hoe je hier invulling aan kan geven en dat begint met vastleggen wat de toestand is van de bodem, opdat je kan bepalen of de bodem geschikt is voor de functie. Toestand is een breed begrip en omvat chemische, biologische en fysische kenmerken in relatie tot de vele ecosysteemdiensten die de bodem kan leveren. Ook de EU bodemstrategie geeft richting aan waar we aan moeten denken bij gezonde bodems.
- 3.2.1. Staat van Water - Grondwater: De goede chemische toestand voldoet dan wellicht, de Kaderrichtlijn Water (KRW) kent meerdere doelen ten aanzien van grondwater, zoals prevent & limit. Vanuit dat laatste doel wordt duidelijk dat we hier niet aan voldoen. Er moet daarom meer aandacht komen voor de verontreinigende stoffen die weliswaar niet meetellen voor beoordelen goede chemische toestand (immers maar 8 omgevingswaarden), maar die wel onderdeel zijn van het toepassingsbereik van prevent & limit.
- 3.2.2. Trends. Nieuwe verontreinigingen: Dit zijn vaak geen nieuwe verontreinigingen, maar stoffen die we al jarenlang gebruiken maar die we eerst nog niet konden meten of waar we nog onvoldoende bewust waren van de risico's (denk aan lood en de

gezondheidsschade voor kinderen, maar ook PFAS). Het is dus belangrijk om te gaan met nieuwe inzichten in betere risicobeoordelingen en metingen.

- 3.2.2. Het NMP geeft aan dat historische bodemverontreinigingen in 2030 op orde zijn. Met de komst van de Omgevingswet vond een spoedoperatie plaats (zo goed als afgerond), maar koppelen we aanpak van overige verontreinigingen aan een natuurlijk moment en al naar gelang of dit vanuit de functie nodig is. Bovendien is het primair aan gemeenten om te bepalen of ze dat willen. Deze doelstelling uit het NMP is dus met de komst van de Ow niet meer actueel.
- 3.2.3. Opgaven vitale ecosystemen: aanpak historische verontreinigingen zijn niet in lijn met stelselherziening Omgevingsrecht (zie de opmerking hierboven). Ook voor hergebruik van grond- en bouwstoffen graag in plaats van aansluiten bij het Bbk, aansluiten bij regels in het Bal voor toepassen grond en bagger. Ook kijken wat er uit de bestuurlijke dialoog diepe plassen komt en in welke mate dit invloed heeft op de opgaven. Let er verder bij verontreinigingen grondwater op dat de KRW hier eisen aan stelt en dus onderdeel is van de alinea erna "onderschrijven KRW-doelen waterkwaliteit".

Gezonde leefomgeving

Op pagina 46 van de notitie staat verder uitgewerkt hoe het NMP de Gezonde Leefomgeving operationaliseert (onder doelbereik). Er wordt ingezet op stressfactoren, chemische factoren en omgevingsveiligheid. Door in te zetten op deze elementen wordt ingezet op het reduceren van gezondheids- en veiligheidsrisico's. Door in te zetten op deze elementen wordt echter niet gewaarborgd dat een Gezonde Leefomgeving prettig is om in te wonen, werken en recreëren. Ook weten we niet hoe de Gezonde Leefomgeving op basis van deze operationalisering uitnodigt tot gezond gedrag. Daarnaast vragen we ons af welke raakvlakken er zijn met het programma Gezonde Groene Leefomgeving, dat als doel heeft om vanuit een breed perspectief gezondheidsvraagstukken op te pakken rond de fysieke leefomgeving. Dit leidt tot de volgende vragen:

1. Hoe beïnvloedt de operationalisering in het NMP van de onderwerpen genoemd bij Gezonde Leefomgeving (met aandacht voor stressfactoren, chemische factoren en omgevingsveiligheid én de cumulatie van deze factoren in hoogbelaste gebieden en de aspecten die bijdragen aan gezondheidsbevordering) tot een leefomgeving die het maakt dat het prettig is om hierin te wonen, werken en recreëren?
2. Hoe werkt de inzet op de reductie van gezondheids- en veiligheidsrisico's door op de aspecten die mensen stimuleren tot gezond gedrag?
3. Hoe wordt de sociale component van de Gezonde Leefomgeving gekoppeld aan het NMP? Welke invloed hebben maatregelen daarop?
4. Waarom is ervoor gekozen 'bevorderen' niet als bouwsteen op te nemen in het NMP? Is het bevorderen van de gezonde leefomgeving, en deze waar mogelijk te ondersteunen met de maatregelen, een gewenste bouwsteen voor het NMP?

Onder gezonde leefomgeving valt ook omgevingsveiligheid. Dit komt onvoldoende voor het voetlicht in de NRD. Zowel in de tekst van de Kamerbrief als in de NRD en het participatieplan komt de drie-eenheid 'schoon, gezond en veilig' steeds terug. De uitwerking voor veiligheid is echter minimaal. Er wordt een onvolledig beeld van de huidige veiligheidssituatie geschetst en doelen, normen en referentiekaders ontbreken. En dat terwijl wel duidelijk is dat de risico's door gevaarlijke stoffen in de toekomst zullen toenemen, bijvoorbeeld ook in het kader van de energietransitie en de woningbouwopgave. De opgave om omgevingsrisico's tot een verwaarloosbaar niveau terug te brengen in 2050 vereist concretisering van wat onder een verwaarloosbaar niveau

wordt verstaan. Hetzelfde geldt voor gezondheidsschade door vervoer/opslag van gevaarlijke stoffen: wanneer ondervinden mens en milieu 'geen noemenswaardige gezondheidsschade'?

Een onderwerp dat wij missen is de wijze waarop het Rijk aan de slag gaat met milieunormering en de wijze waarop gezondheid daarin wordt afgewogen. Ook met het oog op de Omgevingswet, waar er sprake is open normering. Als instrument wordt wel normstelling genoemd.

Duurzame, circulaire economie

De vier knoppen waar aan gedraaid kan worden, grondstoffefficiëntie, verlengen levensduur, sluiten kringlopen en uiteindelijk substitutie zijn benoemd. Toch is het thema maar zeer beperkt uitgewerkt: circulaire economie, biotechnologie en afwenteling. Er worden veel goede feiten opgesomd en een goede beschrijving gegeven van de huidige stand van zaken, maar de voorgestelde richting is toch vooral voortborduren op de huidige praktijk. De genoemde ambities voor 2050 worden door de genoemde instrumenten biotechnologie en VTH naar verwachting niet gerealiseerd. Wellicht dat via de vergunning kan worden aangezet tot grondstoffefficiëntie. Maar met VTH optimaliseer je hooguit een in de kern niet duurzame economie op grondstoffen. Dit instrumentarium is niet toereikend om andere manieren van productontwerp en -benutting te stimuleren en grondstofketens te gaan sluiten. Andere initiatieven zoals het opstellen van een kennisgremium afval of grondstof, aansturen op het sluiten van grondstofkringlopen en het stimuleren van ketensamenwerking verdienen hier aandacht. Kortom, de in de NRD genoemde scope van het instrumentarium zou in ieder geval moeten worden verbreed naar preventie, grondstoffenefficiëntie, een nationale grondstoffenstrategie en een instrumentarium gericht op het sluiten van grondstofkringlopen en ketensamenwerking.

Bij het voorkomen van afwenteling is een integrale benadering nodig om rekening te houden met tegenstrijdige effecten van maatregelen vanwege de complexiteit van de verschillende opgaven. Deze zogenaamde trade-off's tussen milieu, klimaat, gezondheid en veiligheid vragen om afweging aan de voorkant van initiatieven en ontwikkelingen.

Tot slot vragen wij nog aandacht voor het onderwerp biotechnologie.

In de NRD wordt op pagina 34 en verder "de stand van het milieu" geschetst voor de thema's circulaire economie, biotechnologie en afwenteling. De opstellers van het NRD zien hier kansen op het terrein van de duurzame en circulaire economie.

In de voetnoten zijn publicaties opgenomen (waaronder EU-wetgevingsinitiatieven) die met name zien op gentechnologie. Deze publicaties hebben overigens primair betrekking op voedselzekerheid en -veiligheid. Opstellers benoemen hierbij dat deze nieuwe ontwikkelingen "*gevolgen kunnen hebben voor ethische en maatschappelijke opvattingen over biotechnologie en genetische modificatie.*"

Verduidelijking en nadere specificering van deze ethische aspecten en maatschappelijke consequenties in het NRD, zouden evenwel zeer wenselijk (zo niet noodzakelijk) zijn. Dit om duidelijk te krijgen aan welke criteria getoetst gaat worden of biotechnologie als thema binnen de duurzame en circulaire economie. Dit klemmt te meer nu in het verleden gentechnologie een rol speelde in de zadenveredeling, als gevolg waarvan gewassen beter bestand waren tegen bestrijdingsmiddelen. Dit heeft in onder meer Zuid Amerika en Azië grote gevolgen gehad voor de kwaliteit van het milieu en de menselijke gezondheid van boeren en omwonenden. Verder kan er door biotechnologie en genetische modificatie het gevaar dreigen voor verdringing van andere soorten in ecosystemen en genetisch identieke monoculturen waarbij er juist een gevaar voor ziekten en plagen kan ontstaan.

Het zou goed zijn wanneer duidelijker wordt aangegeven in het NRD waaraan precies zal worden getoetst (naast de uitleg van het Europees recht op dit punt (zie ook EU-hof: strenge regels voor alle gengewassen - Europa Nu (europa-nu.nl))

Hoofdstuk 4 – doorkijk naar beleidsmaatregelen en alternatieven

Bij de beschrijving van de beleidsmaatregelen missen wij een overzicht van het instrumentarium, zoals MER. Is dit onderdeel van de beleidsmaatregelen? Daarnaast stellen wij voor met bandbreedtes te werken. Bijvoorbeeld minimaal aan EU wetgeving voldoen en maximaal de ambitie geen milieuemissies in 2050.

Bij de trechtering bij de 'effectzeef' is het de vraag of er nog iets over blijft wat concreet genoeg is om effecten te beschrijven. Het is belangrijk dat voor NMP heldere, concrete, liefst kwantitatieve doelen opgesteld worden.

Figuur 20 in de NRD komt niet overeen met het stappenplan wat in de paragrafen erna volgt. Het NMP zou een resultante van het proces moeten zijn, niet het startpunt. Dit betekent ons inziens het volgende: bestaande beleidsmaatregelen zijn per definitie onderdeel van de referentiesituatie en hoeven niet getoetst worden. De nieuwe beleidsmaatregelen moeten uiteraard wel beoordeeld worden op doelbereik en milieueffecten. Ons inziens wordt eerst de huidige situatie in beeld gebracht, gevolgd door de referentiesituatie. Hierna kunnen meerdere uiteenlopende maatregelen bedacht worden (en eventueel in onderscheidende alternatieven worden gevat (bijv. een laag ambitieniveau t.o.v. een hoog ambitieniveau)). Op die manier heb je overzichtelijk in beeld welke maatregelen hout snijden en welke minder. Vervolgens is het aan het bestuur af te wegen welke maatregelen worden opgenomen in het NMP. Maar zo laat je in het planMER wel zien dat je aan meerdere uiteenlopende richtingen hebt gedacht.

Op pagina 46 en 47 van het NMP worden brede welvaartseffecten (people, planet, profit) als doel geschetst van het NMP. Voor *people* zijn de beoordelingscriteria onder meer welzijn, voorspelbaar, voor iedereen, toegankelijk, transparant en sociale rechtvaardigheid. De vraag is hoe we op basis van de doelbereikthema's van de hoofdpogaven (pagina 46) tot de brede welvaartseffecten (pagina 47) komen. Ook leidt het tot de vraag of het opnemen van brede welvaartseffecten in het toetsingskader betekent dat het plan-MER ook gaat over de sociaal economische impact. Voor een effectieve (en transparante) plan-MER toetsing zou in het NRD meer expliciet gemaakt moeten worden welke onderdelen van het beoogde beleidskader (in het NMP) getoetst gaan worden en aan welke criteria precies voor wat betreft deze toetsing aan de bredere welvaart.

Een ander aandachtspunt is de afwenteling van milieueffecten naar elders en later van het overheidshandelen. Dit kan worden meegenomen in het MER bij de beschrijving van beleidsmaatregelen en alternatieven. Afwenteling kan ook op de groslijst van beoordelingscriteria van brede welvaartseffecten worden geplaatst.

Tot slot missen we voor een aantal onderwerpen in tabel 2 concretisering, zoals bij geluid, water, bodem en afwenteling. Verscherping hiervan leidt tot een duidelijkere beoordeling van het MER.

Zienswijze Notitie Reikwijdte en Detailniveau Nationaal MilieuProgramma

Van : Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Reinigings- en Afvalmanagement (NVRD)
Datum : 04-10-2022
Onderwerp : Zienswijze op de Notitie Reikwijdte, Detailniveau en het participatieplan Nationaal MilieuProgramma

Algemeen

De NVRD heeft met belangstelling kennis genomen van de reikwijdte, het detailniveau en het participatieplan van het Nationaal Milieuprogramma (NMP). De drie kernopgaven van het NMP zijn Rijksbrede opgaven waar nagenoeg alle departementen voor aan de lat staan. De NVRD acht het daarom van belang dat het NMP een Rijksbreed gedragen programma is, dat niet enkel door het ministerie van IenW wordt gedragen en getrokken, maar een programma dat een gezamenlijke en integrale verantwoordelijkheid uitdraagt. Daarnaast is het belangrijk dat het NMP aansluit bij het nog op te stellen Nationaal Programma Circulaire Economie. Dit programma staat momenteel nog niet genoemd in Bijlage C. van de NRD.

De NVRD ziet een uitdaging voor de opstellers om het NMP zo concreet en begrijpelijk mogelijk op papier te krijgen. Hiervoor is het van belang dat de kernopgaven ook zo concreet en begrijpelijk mogelijk worden vertaald in concrete beleidsmaatregelen. Dit sluit eveneens aan bij basisprincipe 7 uit het NRD.

Na het lezen van de NRD vraagt de NVRD zich nog af het NMP een verzameling van reeds bestaand beleid(voornemens) behelst, of dat er ook nieuwe maatregelen in terug komen?

Wij onderschrijven het voornemen voor een plan-milieueffectrapport (planMER). Wij denken dat dit bij kan dragen aan de prioritering in beleidskeuzes en kan zorgen voor een impuls van de circulaire economie transitie.

Participatie

In de NRD wordt er kort gesproken over een aantal participatiemomenten en de betrokkenheid en samenstelling van de Commissie m.e.r. Er mist nog een duidelijke visie op welke partijen het ministerie actief wil betrekken bij de totstandkoming van het programma. Ook mist een visie op hoe de uitvoerders van beleid worden betrokken bij het NMP. Zeker omdat de ambitie is uitgesproken in de NRD om met concrete beleidsdoelen te komen is dit essentieel.

Om het NMP een zo concreet mogelijk en breed gedragen programma te laten worden is het van belang dat actief wordt ingezet op het betrekken van partijen die dagelijks te maken hebben met de uitvoering van het beleid. De NVRD is vanuit haar unieke rol als publieke en uitvoerende schakel in de afvalketen van harte bereid om het ministerie van IenW te adviseren op de beleidsterreinen die raken aan afvalbeleid en circulaire economie.

NOTITIE

Van: MVO Nederland
Aan: Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

ZIENSWIJZE

In de scopre van het NMP mist het duurzame ondernemersnetwerk van MVO Nederland o.a. een integrale aanpak en scope, waarin bijvoorbeeld biodiversiteit en luchtkwaliteit ontbreken. Een aantal specifieke opmerkingen:

DATUM

4 oktober 2022

ONDERWERP

Zienswijze

Notitie Reikwijdte en Detail (NRD):

- p.9: “Waar de inzet voor klimaat en biodiversiteit raakvlakken heeft met het voorkomen van de aantasting van ons leefmilieu, maakt dit ook onderdeel uit van het NMP. Dit geldt bijvoorbeeld voor de bodemverontreiniging of de afvalproblematiek ten gevolge van de energietransitie. Tegelijkertijd kan het NMP ook iets betekenen voor de andere programma’s (zie 6.3Bijlage C). Het realiseren van een circulaire economie draagt bij aan het verminderen van klimaatverandering en het voorkomen van vervuiling draagt bij aan het herstel van biodiversiteit (...) In de uitwerking van het NMP wordt aandacht besteed aan de integraliteit van het beleid en de beleidsmaatregelen, door inzichtelijk te maken waar dit elkaar versterkt en waar het mogelijk tegen elkaar in kan werken.” --> **belangrijk dat niet alleen inzichtelijk wordt gemaakt waar het elkaar tegenwerkt maar ook hoe daarmee wordt omgegaan. Hoe verhouden de opgaven zich tot elkaar en hoe wordt tegenwerking voorkomen? Welk departement/doelstelling geeft de doorslag? Hoe werken de verschillende ministeries samen?**

Participatieplan:

- Punt 5 p.3: Het NMP richt zich op de milieuschade als gevolg van ‘vervuiling’. Biodiversiteit en klimaat vallen onder andere programma’s” --> **verkeerde instelling, in het NRD staat juist dat de beleidsprogramma’s elkaar allemaal beïnvloeden en integraal moeten worden bekeken. Dan moet dat ook zo in het participatieplan staan**
- Hoe wordt een bredere groep bekend met de participatiemogelijkheden? Geen burger of ondernemer gaat uit zichzelf naar deze website om een zienswijze in

te dienen, terwijl het wel gaat om hun eigen leefomgeving en (mogelijk) bedrijfsvoering.

Wij participeren graag in het vervolg.

Groet,

Pagina 21: “giftige stoffen” → hier wordt “gevaarlijke stoffen” bedoeld. Er zijn meer gevaarlijke stoffen dan alleen giftige stoffen.

Pagina 29: “Stoffen die op [...] moeten in heel de EU worden uitgefaseerd.” → dit is een onjuiste uitleg van het beleid volgend uit de REACH verordening. Alleen stofeigenschappen zijn geen reden voor algemene uitfasering van een stof. Er dient ook sprake te zijn van een onacceptabel risico. Bovendien moeten ook sociaaleconomische voordelen van gebruik beschouwd worden.

Daarbij zou duidelijker uit de beschouwing moeten blijken dat er een verschil is tussen Europese SVHC en Nederlandse ZZS. De eerste zijn stoffen die autorisatieplichtig zijn, of kandidaat zijn om autorisatieplichtig te worden. Dit zijn momenteel 200+ stoffen. De Nederlandse definitie omvat veel meer stoffen, namelijk 1700+ stoffen.

Tot slot is niet duidelijk wat de definitie van chemische stoffen is. Feitelijk zijn alle stoffen (lees: verbindingen of moleculen) chemisch en is hierdoor sprake van een pleonasme. Ook wekt het de suggestie dat alle (chemische) stoffen problematisch zouden zijn, terwijl stoffen alomtegenwoordig en daarmee ook essentieel zijn voor de maatschappij. Dit verdient een betere uitleg en probleemanalyse dan gegeven in de NRD.

Door deze onduidelijkheden en onjuistheden wordt onvoldoende concreet welke risico's voor mens en milieu precies worden aangepakt. Dit brengt ook het risico met zich mee dat de beoordeling in het planMER op dit thema onvoldoende concreet wordt, waardoor de effectiviteit van beleid op dit thema beperkter zal blijken dan gewenst.

Zienswijze Jongerenmilieuraad (JMR)

Wat betreft de Notitie Reikwijdte en Detailniveau:

In de Notitie Reikwijdte en Detailniveau wordt integraliteit meerdere malen benoemd. De Jongerenmilieuraad vindt dit inderdaad een erg belangrijk onderwerpen en ziet graag terug hoe dit meer concreet zal worden. Wij willen in ieder geval graag het belang van integrale samenwerking met andere ministeries, met name EZK en LNV, benadrukken. Zoals ook beschreven in de Notitie zijn er veel raakvlakken tussen klimaat, natuur en milieu. Daarom vinden wij het ook erg belangrijk dat er een goede afstemming is tussen het Klimaatakkoord, het Programma Versterken Biodiversiteit en het Nationaal MilieuProgramma. Klimaat, natuur en milieu staan in directe relatie tot elkaar en kunnen daarom, naar onze mening, niet los van elkaar gezien worden. Wij begrijpen deze onderwerpen momenteel ondergebracht zijn bij verschillende ministeries en benadrukken juist daarom de integrale aanpak en samenwerking.

Verder willen wij specifiek de aandacht leggen op biodiversiteit. Voor het thema Vitale Ecosystemen worden nu twee doelen genoemd waaraan getoetst zal worden in het planMER en wij zijn blij te zien dat bodem en water daarin meegenomen worden. Wij denken echter dat er een derde doel aan toegevoegd moet worden, waar ook aan zal worden getoetst, namelijk het effect op de biodiversiteit. Het is belangrijk dat de maatregelen uit het NMP niet zullen leiden tot een afname van de biodiversiteit.

04 OKT 2022

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat,
Mw.dr. V.L.W.A. Heijnen
Rijnstraat 8
2515 XP 's-GRAVENHAGE

Ter attentie van

Arnhem, 04 OKT 2022

Betreft: Nationaal Milieu Programma (NMP)

Geachte mevrouw de Staatssecretaris,

Tijdens de NOVI-Conferentie maakte ik kennis met het team van het NMP. Een traject waar ik nog geen weet van had. Daar heb ik als tip meegegeven om iedereen die een zienswijze op de NOVI heeft ingediend actief te benaderen bij de vervolg-Omgevingsprogramma's. Dit is zo'n NOVI-programma. Namens de PSP'92 bied ik u graag onze reflectie "*Denk mee over het NMP!*" aan om te betrekken bij het opstellen van het NMP.

Daarnaast geven wij graag de volgende zienswijze af op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau.

1. We vragen om de NRD en het MER-rapport voor te leggen aan de Commissie voor de m.e.r..
2. We vragen om onze reflectie ter kennisname door te geleiden naar de Commissie.
3. Tijdens de Kennismakingsbijeenkomst werd gesuggereerd om het NMP om te dopen in Leefomgevingsprogramma. Het zou een mooie ondertitel kunnen zijn.
4. We willen de basisprincipes onderschrijven. Met name de eerste is belangrijk. Milieubeleid is voor iedereen belangrijk: ieder heeft recht op een veilig, schoon en functioneel milieu.
5. De stip op de horizon ligt op 2050. Het is zinvol om een kortere scope (2030) ook op te nemen als tussendoelen. De SDGs moeten bij de stip op de horizon en bij de tussendoelen betrokken worden. Overigens zouden wij de SDGs ook in alle begrotingsstukken terug willen zien.
6. Het NMP wordt periodiek geëvalueerd en bijgesteld. Wij vragen om steeds zienswijzerondes te houden bij deze evaluaties en bijstellingen.
7. Op pagina 8 wordt gesproken over de Strategic Development Goals. Dit is foutief: het gaat om de Sustainable Development Goals.
8. We steunen de drie hoofdogaven (duurzame economie, gezonde leefomgeving en vitale ecosystemen). Deze moeten integraal beschouwd worden in het NMP.
9. We benoemen de Luchtvaartnota van Cora van Nieuwenhuizen-Wijbenga als relevante nota. Tevens verwijzen wij naar de zienswijze die wij op de Luchtvaartnota hebben ingediend.

10. Wij zouden graag meer geïnformeerd worden over het Rijksbrede Programma Circulaire Economie.

Daarnaast geven wij graag een zienswijze af op het ontwerp-Participatieplan.

1. U vraagt of wij op een andere wijze betrokken willen worden bij het NMP. Wij hebben een reflectienotitie geschreven waar wij graag een inhoudelijke reactie op zouden zien. Over die reactie gaan wij ook graag in gesprek. Ook over een concept-NMP gaan we die dialoog graag aan. Immers: de dialoog zorgt voor begrip en maakt dat het ook ons NMP zal zijn.
2. Wij vinden het belangrijk dat de 12 provinciebesturen actief betrokken worden bij het NMP. Het zou zinvol zijn als de 12 Provinciale Staten actief om een zienswijze wordt gevraagd op het Ontwerp-NMP.
3. Wij worden graag actief uitgenodigd voor vervolgbesprekingen over thema's (themasessies en integratiesessies). Ook krijgen wij graag de nieuwsbrief.
4. Houdt rekening met mensen die weinig tot geen inhoudelijke kennis over milieu of circulaire economie. Maak eventueel een 'NMP voor Dummies'.
5. Wij stemmen graag in met het Participatieplan zoals voorgelegd is en complimenteren het Ministerie hiermee. Mooi dat er ook een Kennismakingsbijeenkomst is gehouden!

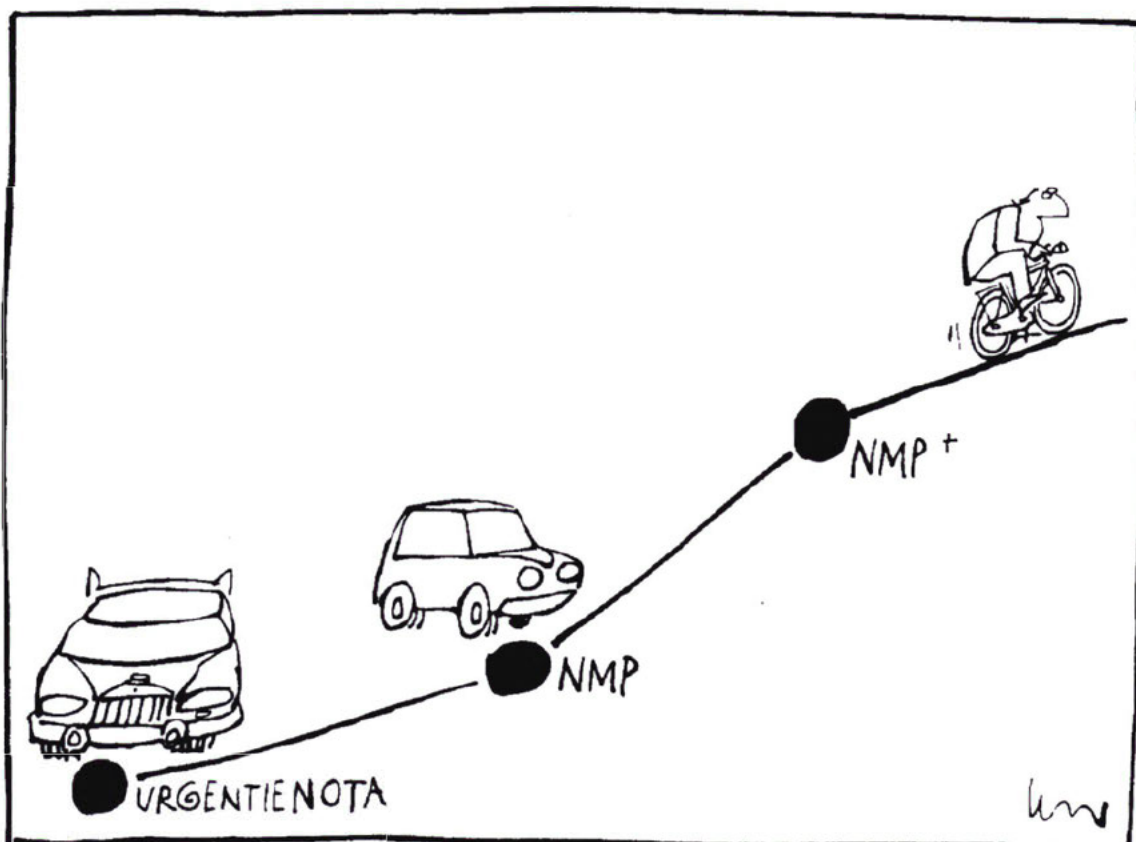
De stukken zijn naar de Tweede Kamer gezonden met een Kamerbrief d.d. 1 juli 2022. U geeft aan dat deze Kamerbrief de aanzet moet zijn voor de dialoog met de samenleving. Bijgevoegd is een rapport van het RIVM '*Milieu: achterstand en acceleratie*'. Wij zullen separaat nog reageren op de Kamerbrief en het rapport. Ook zal Johan Remkes binnenkort met zijn stikstofadvies komen. Ook daar reageren wij apart op. Wij verzoeken om die separate reacties ook mee te wegen bij het opstellen van het NMP. We zouden u willen vragen om dat toe te zeggen.

Wij kijken uit naar het vervolg van het proces en zien uit naar uw reactie.

Met vriendelijke groeten,

Denk mee over het NMP!

Studie over milieu en milieuhygiëne

Oktober 2022

**Landelijk Bureau
PSP'92**

Boodschap aan de Staatssecretaris van Infrastructuur & Waterstaat

Geachte mevrouw Heijnen,

Op 4 juli 1972 publiceerde de Minister van Volksgezondheid & Milieuhygiëne de Urgentienota Milieuhygiëne. Dit was het startpunt van het beleid wat we nu duurzaamheid noemen. Uw ambtsvoorgangers brachten in 2020 het kader uit voor een nieuw Milieubeleidsplan. Die kreet – het NMP – is een afkorting die veel bekender is in politiek-bestuurlijk Nederland. De naam van VROM-minister Ed Nijpels (VVD) is daar onlosmakelijk mee verbonden. Toch verdient de Uitvoeringsnota juist aandacht, omdat minister Louis Stuyt (KVP) de kern van dit beleid weergaf. Wij citeren uit de inleiding, waarin "...wordt geschetst hoe sedert de tweede helft van de vorige eeuw een aantal ontwikkelingen - de snelle bevolkingsgroei, de industrialisatie, de vergroting van produktie en consumptie, de verstedelijking, de verhoging van de mobiliteit, de groei van de recreatie en de veranderingen in de agrarische bedrijfsvoering geleid hebben tot toenemende aantasting van het milieu. Aan het einde van het hoofdstuk wordt de grote bezorgdheid over de verstrekkende gevolgen van het groeiproces geuit.". Vanuit die bezorgdheid werkt u namens het huidige kabinet aan deze thema's. Wij delen deze zorg en stellen daarom deze eerste notitie op, ter betrekking bij het verdere proces naar het nieuwe NMP.

Graag vernemen wij van u.

Met vriendelijke groeten,

Arnhem, 04 OKT 2022

Inleiding: Nationale Omgevingsvisie

Het Rijk heeft de regie rondom de ruimtelijke ordening weer naar zich toegetrokken. De Minister van BZK, Kajsa Ollongren, heeft de NOVI gepresenteerd. Hier zullen verschillende programma's onder worden gehangen. Het Nationaal Milieu Programma zal een van deze programma's zijn. Hier gaat het om het waarborgen van een veilige, schone en gezonde fysieke leefomgeving waar een toekomstbestendige circulaire economie wordt gerealiseerd. Dit is geen nieuwe ontwikkeling.

In de Nationale Omgevingsvisie worden beleidskeuzes gemaakt voor de komende decennia met betrekking tot de gehele fysieke leefomgeving en stelt het een bijbehorende uitvoeringsagenda vast. De NOVI richt zich op de hoofdlijnen van het beleid en heeft ook betrekking op gezondheid, milieu en duurzaamheid. In dit Nationaal Milieubeleidskader wordt een aantal keuzes gemaakt die nodig zijn om de ambities op het gebied van milieu nader vorm te geven en uit te werken.

Dit heeft expliciet betrekking op vijf van de eenentwintig in de NOVI opgenomen nationale belangen:

- *Bevorderen van een duurzame ontwikkeling van Nederland als geheel en van alle onderdelen van de fysieke leefomgeving;*
- *Realiseren van een goede leefomgevingskwaliteit;*
- *Waarborgen en bevorderen van een veilige, schone en gezonde fysieke leefomgeving;*
- *Realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie; en*
- *Waarborgen van een goede waterkwaliteit, drinkwatervoorziening en voldoende beschikbaarheid zoetwater.*

Echte oorsprong: 1972

In de masterscriptie van Stijn Theeuwen wordt de Urgentienota Milieuhygiëne aangehaald. Theeuwen schrijft hierover het volgende: "Op 4 juli 1972 stuurde minister Stuijt van Volksgezondheid en Milieuhygiëne de *Urgentienota Milieuhygiëne* naar de Tweede Kamer. Dit had hij al aan de Kamer toegezegd bij de behandeling van de begroting op 1 december 1971 en daarnaast was het plan ook in de Troonrede genoemd. Zoals al in de inleiding werd vermeld, was het eerste deel van de nota een algemeen deel, waarin de achtergrond en de ruimere problematiek van de milieuhygiëne werden besproken. Dit gebeurde in vier hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk, het milieuvraagstuk, ging het over de toenemende aantasting van het milieu, sinds de tweede helft van de 18e eeuw. Groei werd aangewezen als de boosdoener. Groei van de bevolking, de industrie, productie en consumptie, recreatie en urbanisatie en veranderingen in de agrarische sector. Er werden duidelijke zorgen uitgesproken over deze groei en de gevolgen die het voor het milieu zou hebben. In het tweede hoofdstuk, milieuhygiëne, werd de link gelegd tussen de aantasting van het milieu en de volksgezondheid. Lichamelijk, fysiek en op het gebied van sociaal welzijn sprak de nota van schade voor de volksgezondheid. In hoofdstuk drie, de ecologische samenhang, werd de samenhang tussen processen in bodem, water, lucht en organismen behandeld. Er werd geconstateerd dat de mens te veel op zichzelf zou zijn gericht. Naast economische en sociale waarden, zou een belangrijke plaats moeten zijn voor het milieu als 'grensstellende waarde'. Het vierde en laatste hoofdstuk van het algemene deel, milieuhygiëne in wijder verband, handelde over het verband tussen milieuhygiëne en sociaaleconomische ontwikkeling, ruimtelijke ordening en natuur- en landschapsbehoud. Er bestond volgens de nota samenhang tussen verschillende onderdelen van het regeringsbeleid. Slechts door een goed op elkaar afgestemd beleid zou er mogelijk wat aan de situatie te doen zijn." (Theeuwen, 2018)

De nota van Stuyt was veelomvattend. Zo werd geanalyseerd dat de verstedelijkingsprocessen er voor zorgden dat de steden steeds meer uitdijden en daarmee de natuur en het milieu geschaad worden. In de woorden uit 1972: "Met de opkomst van de industrie tekende zich het verschijnsel van de concentratie af. Ambacht en huisindustrie verplaatsten zich naar de fabriek. Bedrijven vestigden zich tegelijk met andere bij voorkeur daar waar goede transportmogelijkheden of een belangrijk afzetgebied aanwezig waren en waar bovendien gemakkelijk aansluiting gevonden werd bij het bank- en

handelswezen. In ons land groeide daardoor een aantal van de bestaande steden in korte tijd tot belangrijke centra van nijverheid. Hierbij kwam een tweede ontwikkeling naar voren met een tendens tot zelfversterking. De ene vestiging lokte de andere uit en het stijgende voorzieningenniveau ter plaatse trok weer nieuwe bedrijven aan. Het toenemend aantal arbeidsplaatsen maakte op zijn beurt de bouw van grote woongebieden noodzakelijk. De grenzen van de stad werden voortdurend verlegd: het verstedelijkingsproces was op gang gebracht. Kenmerkend voor dit proces is dat het natuurlijke milieu en het door de mens in cultuur gebrachte natuurlandschap, meer en meer verdrongen worden door een geconstrueerd en deels kunstmatig gemaakt milieu. Naarmate de mens meer door dat milieu wordt omsloten, is hij zich zijn natuurgebondenheid minder bewust. Het rechtstreekse verband tussen zijn handelen en het geheel van de natuurlijke elementen dat in de rurale maatschappij nog zo duidelijk aanwezig was, raakte zo op de achtergrond. Bovendien hield de opbouw van het nieuwe fysieke milieu al spoedig na het begin van het industriële tijdperk de aandacht volledig gevangen. De zeer slechte woontoestanden en de al even onaanvaardbare werkomstandigheden, die het directe leefklimaat en dus de gezondheid van grote groepen van de bevolking bedreigden, hadden tot gevolg dat de toen aanwezige vormen van milieuhygiënische zorg zich in het bijzonder richtten op het gebouwde milieu. Het op gang komen van de industriële produktie en de opbloei van de handel, die daar nauw verband mee hield, luidden een economisch groeiproces in, waarbij in de loop van de tijd - afgezien van periodiek optredende storingen - het welvaartspeil voor steeds grotere groepen van de bevolking geleidelijk kon stijgen. De verhoogde consumptie leidde tot een verdere groei van de produktie en omgekeerd. Het één versterkte het ander. Daarbij deden de vindingen op velerlei gebied telkens weer nieuwe vragen ontstaan naar goederen en diensten. Het behoeftenpatroon onderging belangrijke wijzigingen. Ook zaken die niet rechtstreeks van materiële aard zijn kregen meer aandacht, zoals onderwijs, culturele voorzieningen, gezondheidszorg, communicatie en ontspanningsmogelijkheden. De bevrediging van die vele behoeften met hun gedifferentieerd karakter leidde ertoe dat het totale patroon van de menselijke activiteiten voortdurend ingewikkelder werd. Een en ander weerspiegelde zich uiteindelijk in een complexe samenleving die minder goed te overzien valt, in verschijnselen als schaalvergroting en verstedelijking als gevolg van het ruimtebeslag, en met dit alles in een toenemende, niet altijd direct onderkende, beïnvloeding van het totale milieu." (Ministerie van V&M, 1972)

Deze teksten passen zo onverkort in nieuwe stukken van de Minister voor VRO, Hugo de Jonge. Het besef dat niet alles overal kan is sinds de Rapporten van Remkes nu echt ingedaald bij het politiek bestuur. De Minister voor K&E, Rob Jetten, en de Minister voor N&S, Christianne van de Wal, zijn hier nu stevig mee aan de slag. De koppeling met Volksgezondheid is echter wel wat losgelaten. In 1972 werd die link heel duidelijk gelegd. Gezondheid is echter wel een thema in de NOVI en een goed milieu en een schone omgeving is positief voor die gezondheid.

Van Biesheuvel naar Rutte

Nu bijna precies 50 jaar terug werd de Urgentienota Milieuhygiëne gepubliceerd. Na 50 jaar komt het kabinet dus met een nieuw Milieubeleidsplan, het NMP. Wij vragen om bij deze nieuwe milieuplannen een korte reflectie te voegen op de Urgentienota van 4 juli 1972 en de uitvoering van deze nota..

Van NMK naar NMP-5

Het kabinet-Rutte III heeft een Nationaal Milieubeleidskader (NMK) aan de Tweede Kamer gezonden. Dit NMK is een prelude op een nieuw Nationaal Milieubeleidsplan. Het vijfde document met die aanduiding. Het NMK is opgesteld vanuit het besef dat milieubeleid een blijvende kwestie is. Vele documenten zijn hierover geformuleerd, zoals het Schone Luchtakkoord (SLA), het Klimaatakkoord,

the Green Deal en diverse documenten over landbouw en natuur. Op dit moment wordt er ook gewerkt aan het vormgeven van het stikstofbeleid.

De samenhang van milieukwaliteit, veiligheid in de leefomgeving en circulaire economie wordt in het milieubeleidskader gezien. Gezondheid, biodiversiteit en klimaat raken hier ook aan. Milieu heeft te lang niet de aandacht gekregen die het verdient. Het begrip milieu was uit beeld geraakt. Het is daarom positief dat er nu een NMK is en een NMP in voorbereiding is.

Milieubeleid is geen beleid dat puur alleen gericht is op milieu. Milieubeleid is gericht op brede welvaart. Een goed milieu zorgt er voor dat het welzijn en de welvaart voor de mensen (en dieren) adequaat is en sterk is. De Global Goals van de Verenigde Naties zijn de ijkpunten voor dit beleid. We vragen om in het NMP hier aandacht voor te hebben.

Lucht, bodem en water zijn steeds in beeld geweest en gebleven, maar wel los als separate beleidsthema's. Gezondheid is het resultaat van dit beleid, want gezonde lucht en gezond water zijn essentieel voor een gezond leven.

Milieu wordt als drager van brede welvaart gezien. In het NMK wordt de Staat van het Milieu geschetst. Milieu is lokaal, regionaal, nationaal en internationaal: het is grenzeloos. Het gaat bij milieu echter niet alleen om de aarde, maar om de mens. Het slechte omgaan met de aarde en haar bronnen is ook slecht voor de menselijke gezondheid. De mens heeft ook goed en schoon water nodig van hoge kwaliteit. Het water wordt alleen door alle milieuverontreiniging vervuild en daarmee maakt de mens haar eigen bronnen kapot. Niet alleen de waterbronnen, maar ook andere primaire grondstoffen worden opgebruikt in plaats van opnieuw bruikbaar gemaakt.

De doelstelling is helder: een gezonde en schone leefomgeving voor een welvarende samenleving. Er worden vier bouwstenen geïntroduceerd: het voorkomen van milieuverliezen en het vermijden van milieuvervuiling, het voortdurende verbeteren, het beheersen van risico's op afwentelen van milieuschade en verbinding zoeken tot samenwerking. Samen vormen de bouwstenen het metselwerk voor de transitie naar een duurzamer Nederland.

Specifieke aandacht vragen wij voor de vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) middels de Omgevingsdiensten. Zij doen belangrijk en belangwekkend werk voor een veilige en gezonde leefomgeving.

NMP-4, 3, 2, 1...

De PSP'92 vindt het belangrijk dat er wordt teruggekeken op het oude beleid en dat er bekeken wordt wat we uit dat oude beleid kunnen hergebruiken. Ook het NMP heeft oudere versies die het terugkijken waard zijn. Niet alle NMP's zijn digitaal beschikbaar. Dat alleen al doet ons afvragen of deze zijn betrokken bij het opstellen van de nieuwe plannen.

Geraadpleegde stukken

Stuyt, L. (1972), *Urgentienota Milieuhygiëne (Kamerstuk 11 906, nr. 2)*: Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, 's-Gravenhage

Theeuwen, Stijn (2018), *Een continue strijd. Masterscriptie.*: Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen

Landskab og Skov
J.nr. 2022 - 64015
Ref. JANNR
Den 3. november 2022

Consultation response from Circular Economy and Waste regarding Dutch SEA national environmental program

MST CØA has received an internal order from Landscape and Forest regarding Environmental assessment of the Netherlands' National Environment Programme.

Member States must be consulted in connection with the environmental assessment, as the plan will have cross-border impacts.

In the plan, the Netherlands describes the overall policy for the period 2024-2030 with a view to 2050. The Dutch government wants input into the national environmental programme.

CØA's assessment is based on the summary attached to the national environmental report, as the summary is 13 pages long in English, while the report itself is 71 pages long in Dutch.

The summary states the following about waste:

The Netherlands processes 66 megatons (66 million tonnes) of waste, of which 30% is imported. It is assumed that this is annual, although this is not described in the report.

80% of this waste is recycled, including processing kitchen and garden waste into compost.

500 kg of household waste is generated per household per year.

The use of non-renewable resources will be phased out.

They want to produce products that do not generate waste.

The only comment CØA has is that it should be clarified whether the 66 megatons of waste is what is processed annually.

Med venlig hilsen

Enhedssekretær
@mst.dk